

NAVNET ER TROFAST

Blank side

NAVNET ER TROFAST

MODERSMÅL-SELSKABETS
ÅRBOG 2003

C.A. REITZELS FORLAG A/S

NAVNET ER TROFAST

© Forfatterne, Modersmål-Selskabet og C.A. Reitzels Forlag
Bogen er sat med Garamond
og trykt af Clausen Offset A/S, Odense

ÅRBOGSUDVALGET

Gerda Leffers (form.)

Elisabet Sinding

Arne Hermann

Claus Tilling

Georg Søndergaard

Omslag og grafisk tilrettelægning:

Kitte Fennestad MDD

Redaktionel tilrettelægning:

Michael Blædel

Udgivelsen er støttet af

Carlsbergs Mindelegat

ISBN 87-7876-344-4

Indhold

CLAUS TILLING

Forord	7
--------------	---

EVA VILLARSEN MELDGAARD

Hvad hedder barnet	II
--------------------------	----

BENT JØRGENSEN

Du danske navn	25
----------------------	----

GEORG SØNDERGAARD

Om højtidelige og uhøjtidelige personnavne	33
--	----

EVA VILLARSEN MELDGAARD

Dyrenavne i Danmark	43
---------------------------	----

JØRGEN JØRGENSEN

Danske navne på insekter og andre hvirvelløse dyr	55
---	----

JØRGEN SCHACK

Lægemiddelnavne	69
-----------------------	----

KENN ANDRÉ STILLING

Banaliteternes kvalitet	81
-------------------------------	----

KLAUS RIFBJERG

Hvad ligger der i et navn?	97
----------------------------------	----

VAGN STEEN

Undersøgelse	103
--------------------	-----

KAREN MARGRETHE PEDERSEN

Navne i Sønderjylland	III
-----------------------------	-----

SVEND NOVRUP

Øgenavne i Kerteminde	123
-----------------------------	-----

GERDA LEFFERS

Reersøs marknavne 137

SØREN PIND

Vejen til navnet 149

ARNE J. HERMANN

Huse med sjæl og identitet i Gladsaxe Kommune 161

Forord

CLAUS TILLING

Modersmål-Selskabet har med denne årbog bevæget sig ud i et område som de fleste mennesker reagerer personligt og spontant på. Navne er mere end blot kendemærker, de har oprindelig en kendt leksikalsk betydning, men betyder for den enkelte noget mere hvad de end betegner. Gennem navnet identificerer vi omverdenen. Navnet kan signalere noget indlysende beskrivende, men det er ved sin oprindelse og sociale tilknytning det får sin symbolske værdi.

I årbogens mange bidrag belyser forfatterne forskellige områder af navneskikke som de hver især har et særligt forhold til. Med ord lånt fra Arne Hermanns artikel kan vi karakterisere fællesskabet om årbogens emne med interesse for "sjæl og identitet" i navne i det valgte område.

Kenn André Stilling fortæller hvordan vi bliver båret af navne, og hvordan han selv har båret navne som Sommersko og Victor B. Andersens Maskinfabrik frem til forundring, gavn og glæde.

Arne Hermann kommer vidt omkring i Gladsaxe Kommunes vækst i et århundrede med navngivning til veje og huse, til virksomhed og velstand; efterhånden gamle navne i en ny virkelighed, men med signaler om fælles forståelse og individuel smag.

Eva Villarsen Meldgaard viser de store linjer i navngivningen af drenge og piger fra romantikken til nutiden med de skiftende perioders og generationers navnemoder. Vi får endda et statistisk baseret bud på kommende modenavne.

Også dyrenavne har Eva Villarsen Meldgaard skrevet om, især hunde og katte. Nogle navne kalder på smil og undren. Også dyrene har deres top-tyve-liste.

Bygge- og teknikborgmester Søren Pind, Københavns Kommune, giver os Københavns bynavnes historie fra gadeloven i 1857 og frem til de aktuelle overvejelser over nye navne i Ørestaden. Navne på gader og pladser fortæller byens og landets historie, og når der skal gives nye navne, følges grundlæggende regler.

Gerda Leffers beretter om Reersøs navnes historie, om navnerigdommen fra gammel tid der afspejler det lille øsamfunds varierende og særprægede natur, og om hjemstavnsforfatteren Thorkild Gravlunds særlige indsats for at give det lille samfund identitet gennem navngivning.

Øgenavne er tiltrækkende, de rummer folkevid og dermed både munterhed og farlighed. Svend Novrup giver veloplagte forklaringer på øgenavnene i Kerteminde i generationer. Myndighedernes ønske om udskiftning af de overvældende mange -sen-navne slår ikke stærkt igennem. Folk har jo øgenavnene, de hænger godt ved. Navne er trofaste.

Lægemiddelnavne er en alvorlig sag. Jørgen Schack giver en systematisk gennemgang af mere end 1000 navne i lægemiddelkataloget 2000. Vi hører om generiske navne, om handelsnavne og om de nødvendige begrænsninger varemærkeloven sætter for navnedannelsen, først og fremmest kravet om fornødent særpræg.

Sønderjyder giver gerne navne der signalerer et lokalt fællesskab. Karen Margrethe Pedersen fører os gennem dialektens særtræk med særlig udtale og foranstillet kendeord ud i det offentlige rum: Veje og gader, butikker med navne og firmabiler med dialektnavne malet på siden i en levende om end let aftagende navngivningstradition.

Klaus Rifbjerg deler rundhåndet ud af sin forfatterbevidsthed om navngivning af fiktive personer. Nogle af hans egne kendte

figurer er Janus og Tore og Anna(jeg)Anna. Navnene er opstået i en blanding af bevidst-ubevidst eller med fuldt overlæg. Vi bliver ført gennem andre forfatters personnavne: Leopold Bloom, Vladimir og Estragon, Emma. Pointen er at man ikke på et kursus kan lære at give et godt og meningsbærende navn, "men hvis ikke alt (inklusive navnene) i en roman betyder noget, kunne man lige så godt lade være med at skrive den."

Vagn Steen laver navnevandring med os fra de officielle navne han selv har foreslået og fået vedtaget – Hyldebjerg i Albertslund – over navnesymbolik hos H.C. Branner, hvor også bogstavernes grafiske udformning tolkes, til det sprælske, konkret lyriske, som giver afsæt til sprogfantasi for alle aldersklasser.

Georg Søndergaard beskriver hypokorismer, diminutive navneformer, som i Danmark kun findes stærkt udbredt i Sønderjylland, men som kendes i en større systematik i såvel engelsk som tysk og ikke mindst russisk. Søndergaard påviser de særlige stiltræk der knytter sig til hypokorismerne afhængig af hvem der bruger dem om hvem til hvem.

Jørgen Jørgensen leder os ind i hvordan forskeren har brug for artsbestemmende og beskrivende navne, i dette tilfælde inden for planternes og sommerfuglenes verden; hvordan hverdagsbetegnelser og videnskabens systematisering måske kan bruges med en vis overensstemmelse.

Bent Jørgensen viser os med sit store overblik hovedlinjerne i dansk stednavneskik fra en tid så langt tilbage at vi ikke med sikkerhed kan tolke enkelte rødder, og frem gennem tiderne hvor navnene afspejler kulturens vekslen i de givne landskaber.

Redaktionen siger tak til artiklernes forfattere fordi de har villet bidrage til årbogen 2003 med veloplagte og inspirerende artikler.

Blank side

Hvad hedder barnet og hvorfor?

EVA VILLARSEN MELDGAARD

I gamle dage, og det vil i dette tilfælde sige før år 1800, havde man ingen problemer med børnenes fornavne. Den ældste søn blev opkaldt efter farfaderen, den næstældste søn efter morfaderen, den ældste datter efter farmoderen og den næstældste datter efter mormoderen. Derefter fulgte onkler og tanter i et sindrigt system. Opkaldelse efter døde søskende og efter forældrenes afdøde ægtefæller i et tidligere ægteskab var også barske realiteter i datidens samfund.

ROMANTIKKEN

Men i juni 1802 holdt den danske romantik sit indtog, nærmest på dato, da den 22-årige Adam Oehlenschläger efter en 15 timer lang samtale med den norske filosof Henrik Steffens styrtede hjem og skrev Guldhornene på én eneste nat, digtet der er blevet kaldt "Programmet for Romantiken i Norden". Året efter fulgte i "Digte af 1803" "Hakon Jarls Død eller Kristendommens Indførsel i Norge", hvor han for alvor introducerede den nordiske oldtid, den uudtømmelige kilde som han resten af sit liv til sin død i 1850 fortsatte med at øse af i sine litterære værker, hvoraf især de talrige nordiske tragedier gik lige til folkets hjerte.

N.F.S. Grundtvig udgav 1808 Nordens mytologi og oversatte 1818-22 Saxos "Gesta Danorum" og "Snorres Heimskringla". Og i 1824 tog B.S. Ingemann med versromanen "Valdemar den Store og hans Mænd" hul på den række historiske romaner fra dansk middelalder som blev de første bøger ud over Bibelen, der nåede

helt ud til bondestanden. Da den første folkehøjskole 1844 startede i Rødning var disse emner blandt de væsentligste, som bondestandens ungdom blev undervist i. Ja den danske højskolepioner Christen Kold mente i ramme alvor at man burde lægge B.S. Ingemanns mildt sagt historisk ukorrekte romaner til grund for højskolens historieundervisning.

Nu havde danskerne læst bøger før romantikkens tid, og københavnernes havde altid været flittige teatergængere. Det revolutionerende nye var at de begyndte at opkalde deres børn efter de helte og heltinder, de græd over på teatret og læste om hos Saxo og Snorre. Og dermed begyndte det gamle opkaldelsessystem at gå i skred.

Denne opkaldelse efter personer i den nordiske oldtid tog et sådant omfang at den har fået sit eget navn inden for navneforskningen: *Den nordiske navnerenæssance*. Den startede i København omkring 1820 og nåede i sidste halvdel af 1800-tallet med højskolen ud til bondestanden.

NAVNEMODER OG MODENAVNE

Man havde nok haft navnemoder før Den nordiske navnerenæssance, men det var navnemoder der passede sig ind efter opkaldelsessystemet. *Dobbeltnavnemoden* som introduceredes med Christian IVs børn (*Christian Ulrik, Leonora Christine, Valdemar Christian* etc), har man søgt forklaret ved at den gjorde det muligt at opkalde to personer i stedet for én, og den forklaring lader sig da også efterprøve i mange tilfælde. Moden med at danne kvindenavne til mandnavne (*Frederikke, Thomasine, Vilhelmine*) som især florerede i 1700- og 1800-tallet, gjorde det muligt at opkalde kvinder efter mænd. Et af de berømteste danske eksempler er forfatterinden *Thomasine Gyllembourg* (1773-1856). Hun var opkaldt efter sin farfar *Thomas Buntzen* eller rettere: Efter at to ældre brødre, opkaldt efter farfaderen, begge var døde som små, skønnede

man at der nok ikke kom flere drengebørn i den familie, og døbte *Thomasine* med den kvindelige pendant til farfaderens fornavn.

Men den nordiske navnerenæssance er den første *moderne navnemode*, og moderne navnemoder er karakteriseret ved at forældrene vælger børnenes fornavne fra en navnegruppe, som man ikke har eller ikke behøver at have nogen familiær, social eller kulturel tilknytning til, men som man lige som alle andre forældre på samme tidspunkt føler æstetisk acceptabel. Et godt eksempel på en sådan moderne navnemode er de bibelske drenge navne (*Benjamin, Daniel, Mathias, Tobias* etc.), en mode der startede i 70erne og som er her endnu. Disse navne har aldrig tidligere været almindelige ud over i indremissionske kredse. Men de forældre der nu vælger navnene, behøver overhovedet ikke at have nogen religiøs overbevisning. Det er navnene i sig selv de kan lide.

Navnemoder kan være *forudsigelige*, og de kan være *uforudsigelige*. Uforudsigelige navnemoder er fx Den nordiske navnerenæssance, de engelske fornavne der oversvømmede Danmark i kølvandet efter Den anden verdenskrig og de bibelske drenge navne. At navnemoder også kan være forudsigelige har vi først opdaget i de sidste 20-30 år, hvor datalogien har givet os langt større navnematerialer at arbejde med. Der ser nemlig ud til at være en ganske fast turnus i moderne navnemoder. De kommer igen med ca. 100 års mellemrum. Så nu tør vi endda kaste os ud i at spå om fremtidens navnemoder.

Navnemode er altså det fænomen at et meget stort antal forældre vælger navne fra den samme *gruppe* af fornavne. Men de enkelte *navne* i gruppen kan være meget sjældne. Mange af de engelske og pseudoengelske navne der dukkede op efter Den anden verdenskrig, bæres faktisk kun af én eneste person. Også mange af de moverede kvindenavne er unika, gudskelov fristes man til at sige, når det drejer sig om navne som *Jeppebine, Madsgine, Tønnesine*,

Arbejdsomhedmine og *Brixine Geleffsine* der er opkaldt efter hele to danske socialister.

Et modenavn er derimod et navn der pludselig bliver utrolig populært, som regel uden at man egentlig ved hvorfor. Hvis man skal holde sig til den tyske forsker Rainer Frank, som er den der har beskæftiget sig mest med begrebet modenavn, skal et fornavn bæres af mindst 2% af de nyfødte i en årgang for at være et modenavn. Gode eksempler fra de senere år er navnene *Emil* og *Emma*, *Kasper* og *Camilla*. Og navnet skal gå af mode igen næsten lige så hurtigt som det dukkede op. Navne som *Peter* og *Marie* der har været populære fornavne i flere hundrede år, er altså ikke modenavne.

DEN NORDISKE NAVNERENÆSSANCE

Men da denne artikel skal handle om navnemoder og ikke om modenavne, vender vi tilbage til Den nordiske navnerenæssance.

Fra Oehlenschläger kommer navnene *Axel* og *Valborg*, *Hagbard* og *Signe*, *Kjartan* og *Gudrun*, *Olaf*, *Einar*, *Hakon*, *Harald*, *Hroar* og *Helge*, *Thora*, *Thyra* og utallige andre. Fra Ingemann får vi *Carl*, *Erik*, *Valdemar*, *Oluf*, *Otto*, *Holger* og *Aage* og heltindenavnene *Dagmar*, *Rigmor*, *Agnes*, *Inge*, *Ingeborg*, *Ingefred* og *Margrethe*. Navne som *Otto*, *Valdemar*, *Agnes*, *Dagmar*, *Margrethe* og *Valborg* er jo strengt taget ikke af nordisk oprindelse, men det var nok ikke engang B.S. Ingemann klar over, navne på danske helte og heltinder var de i hvert fald! Den danske sagnhistories persongalleri møder vi også i Saxos latiniserede navneformer. *Wiggi*, *Alfhild* og *Thyrwi* bliver populære som *Viggo*, *Alvilda* og *Thyra*. Andre navne optræder helt misforstået i nyislandske former som *Baldur*, *Gerdur* og *Ragnhildur*, for ikke alle romantikkens forfattere var lige gode til det oldnordiske.

Kongehuset førte an, den senere Christian IX og dronning Louise læste som alle andre danskere Ingemanns historiske roma-

ner og kaldte tre af deres børn *Dagmar*, *Thyra* og *Valdemar*. Det gjorde bestemt ikke navnenes popularitet mindre. Dåbsbarnet *Alexandra Dagmar Thyra Jørgensen* (Vor Frue sogn, København) fik således i 1876 alle de tre kongedøtres navne. Senere tog kongefamilien også navnene *Axel*, *Erik*, *Knud*, *Oluf* og *Aage* i brug.

ENGELSKE NAVNE

Den nordiske navnerenæssance varede som nævnt ude på landet helt op til omkring år 1900, men da var københavnernes for længst startet på helt nye navnemoder. Da man endelig havde forladt de traditionelle opkaldelsesmønstre, var der uanede kilder at øse af. I 1857 bliver den senere kvindesagskvinde *Mary Bess Westenholz* født, og det er et af de tidligste eksempler vi har på engelske fornavne til danske børn. Før 1850 kunne danske forfattere og oversættere (med ganske enkelte undtagelser, således digteren Steen Steensen Blicher) hverken tale eller forstå engelsk, og den engelske litteratur man læste, hovedsagelig Shakespeare, var oversat til dansk fra tyske udgaver. Derfor fik vi de engelske kongenavne *Charles*, *Henry*, *John*, *James* og *William* i de tyske former *Carl*, *Henrik*, *Johan*, *Jacob* og *Wilhelm*. og i år 2003 taler vi stadig om *Wilhelm Erobreren*, om kong *Johan uden Land* (men i Robin Hoods saga kalder vi ham *Prins John*!) og i Shakespeares historiske dramaer om *Henrik IV* og *Henrik V*.

I midten af 1800-tallet vender billedet. Romanforfatterne Dickens, Marryat og Scott er nogle af de første engelske forfattere der bliver oversat direkte fra engelsk til dansk, og en mængde engelske fornavne begynder at dukke op i de danske dåbslister, drengenavnene *Alfred*, *Arthur*, *Charles*, *Edmund*, *Edward*, *Edwin*, *Harry*, *Henry*, *John*, *Richard*, *William* og pigenavnene *Agnes*, *Annie*, *Betty*, *Edith*, *Emmy*, *Enid*, *Erna*, *Fanny*, *Grace*, *Harriet*, *Henny*, *Jenny*, *Lilly*, *Mary*, *Nelly*, *Sally*.

LANGE NAVNE – OG KORTE

Mange af de engelske navne er kortformer eller kælenavne, og det er ikke noget tilfælde, men en reaktion mod flere hundrede års alenlange fornavne og dobbeltnavne. Der er nemlig mode i navnelængder som der er det i kjolélængder. Efter en periode med meget lange navne kommer der ofte en tid med ultrakorte navne. Omkring år 1900 kunne man ikke få især kvindenavnene korte nok. Selv hvor man stadig foretrak kvindenavne der var afledt af mandsnavne, var det nu helt andre navne der dominerede. Nu hed man ikke længere *Caroline*, *Ernestine*, *Laurentse* og *Pauline*, men *Carla*, *Erna*, *Laura* og *Paula*.

RUSSISKE NAVNE

Den engelske litteratur er ikke alene om at skabe navnemode i 1800-tallet. I århundredets sidste halvdel begynder danskerne at læse russisk litteratur (først og fremmest Tolstoj, Tjekhov og Turgenev), og det giver os især en mængde russiske kvindenavne, *Anja*, *Irina*, *Kathinka*, *Katja*, *Nina*, *Olga*, *Sonja*, *Vera*, *Xenia* etc. Christian IXs svigersøn zar Aleksandr III var en populær sommergæst i Danmark, og sønnen prins Vilhelm (den senere kong Georg I af Grækenland) ægtede den russiske storfyrstinde Olga. Også det gjorde afstanden til det store, fjerne Rusland mindre.

ROMANTISMENS NAVNEVALG

Romantikken blev i midten af 1800-tallet afløst af romantismen, som dyrkede 'lokalkolorit' og hentede sine motiver fra fjernere himmelstrøg, særlig Sydeuropa og det nære Østen. Og som reaktion på Den nordiske navnerenæssance får vi i sidste halvdel af århundredet en mængde 'eksotiske' navne, italienske, spanske, græske, latinske, arabiske. Det er navne som *Alberto*, *Amandus*, *Angelo*, *Antonio*, *Bianco*, *Camillo*, *Ignatz*, *Marius*, *Marinus*, *Oktavius*, *Ro-*

saurus, Sextus, Sylvester, Theodosius, Bianca, Carmen, Dolores, Elvira, Fernanda, Gabriella, Gulnare, Gurli, Inez, Irene, Isabella, Leila, Olivia, Rita, Rosalia, Rosalinde, Suleika, Suleima, Sylvia, Veronika og *Viola*. Mange af navnene får vi gennem Shakespeares lystspil som jo ofte udspiller sig i en romantisk sydeuropæisk fortid.

ALMUENAVNENES ÅRHUNDREDE

1800-tallet havde givet os navne fra alverdens riger og lande, fra de islandske sagaer til 1001 nats østerlandske eventyr. Der var kun én kilde man ikke havde udnyttet, og det var de gode gamle danske almuenavne, 'bondenavnene' som jo i deres oprindelse hverken er gode danske eller bondenavne, men middelalderens helgennavne som de havde udviklet sig og levet videre i al ubemærkethed ude på landet, mens adelen og borgerskabet dyrkede fremmede navne og navnemoder.

Nu kom de til ære og værdighed igen. 1900-tallet er frem for noget almuenavnenes århundrede.

I ældre tid vekslede almuenavnenes popularitet stærkt fra egn til egn. Således var *Ole, Jens* og *Anders* østdanske navne, mens *Hans* og *Chresten/Christen* var populærest i Jylland. *Rasmus* var det tredjealmindeligste navn på Fyn i 1600-tallet, men til gengæld ikke populært nogen andre steder. Da almuenavnene bliver populære i 1900-tallet tager hele befolkningen dem til sig, og såvel de geografiske som de sociale forskelle bliver udvisket.

Den nordiske navnerenæssance startede som nævnt med et brag i begyndelsen af 1800-tallet. Med almuenavnene er det anderledes. Når de kommer til at dominere næsten hele vort århundrede, skyldes det at navnene bliver populære lidt efter lidt og over flere generationer.

Først kommer *Erik* og *Jørgen*. *Erik* er modenavn nummer et på de danske frekvenslister fra 1910 til 1945, altså i 35 år. Det må være

det længstlevende modenavn Danmark har haft. Men da 60 % af dåbsbørnene fik navnet som andet fornavn (*Hans Erik, Poul Erik, Svend Erik*), falder navnet ikke nær så meget i øjnene som fx 50ernes ubestridte modenavn nummer et *Jan* der som regel bæres som første eller eneste fornavn. *Eriks* og *Jørgens* børn får også almuena-vne, men i 40erne er det *Ole, Hans, Jens, Niels* og *Per* der dominerer. *Søren* er modenavn i 50erne, og *Lars, Claus* og *Jesper* top- per listerne i 60erne. Først i 70erne kommer *Morten, Anders, Jacob, Mikkel, Rasmus* og *Mads* på frekvenslisterne. Og de er stadig populære i år 2003. *Jørgen* kan altså være far til *Ole*, bedstefar til *Jesper* og oldefar til *Rasmus*.

KORTNAVNE TIL PIGERNE

Pigernes første almuena-vne er *Else, Inger, Karen* og *Ellen* som er modenavne 1910-20. Men navnemoder er meget ofte forskellige for de to køn, og almuena-vnene fik slet ikke samme betydning for pigerne som for drengene. I mange hundrede år havde man i hverdagen brugt kælenavne eller kortformer som *Grethe, Hanne, Jette, Lise, Lone, Sine, Trine* etc. til de meget lange pigena-vne. Det nye er at disse velkendte kortformer nu bliver taget i brug som officielle fornavne. *Grethe* (af *Margrethe*) som bliver modenavn omkring 1910, er frekvenslisternes første eksempel på et sådant kælena-vn som officielt døbenavn. Senere følger *Birthe* (af *Birgitte*), *Bente* (*Benedikte*), *Jette* (*Henriette*), *Hanne* (*Johanne*), *Lene* (*Helene* og *Magdalene*), *Lone* (*Abelone*), *Lise* (*Elisabeth*), *Gitte* (*Birgitte*), *Dorthe* (*Dorothea*), *Rikke* (*Frederikke*) og mange andre.

Pigernes kortnavnemode har ligesom drengenes almuena-vnemode været det meste af 1900-tallet, det er kun navnene der skifter. I 80erne og 90erne er de populæreste kortnavne *Ditte, Fie, Line, Mia, Mie, Rikke, Sine, Stine, Tine* og *Trine*.

DEN ANDEN ENGELSKE NAVNEBØLGE

Under Den anden verdenskrig havde Danmark i fem år været afskåret fra alle kulturpåvirkninger fra England og USA. Den begejstring for alt hvad der var engelsk og amerikansk som nu åbent kunne vises, gav sig udslag i en sand eksplosion af engelske fornavne, især drengenavne, der hvad angår det samlede antal leksikalske navne næppe har set sin lige, siden de kristne personnavne erobrede Danmark i højmiddelalderen: *Benny, Billy, Charlie, Freddy, Jackie, Jerry, Jimmy, Johnny, Kenny, Micky, Tommy, Willy*. Listen fortsættes i det uendelige. Der var mange navne, men til gengæld opnåede de fleste af dem aldrig særlig høje procenttal. *Johnny* blev denne navnemodes eneste modenavn.

Der var også pigenavne, *Alice, Connie, Evelyn, Gail, Helen, Jane, Jean, Jessie, Joan, June, Marian, Nancy, Patricia*. Men de faldt ikke så meget i øjnene som drengenavnene der for størstedelens vedkommende var kælenavne med den letgenkendelige endelse *-y* (*Benny, Tommy, Willy*). Flere af pigenavnene (fx *Alice* og *Nancy*) var da også 'gangangere' fra den første bølge af engelske fornavne i 1800-tallet.

Som med almuenavnene blev ikke alle de engelske fornavne populære på én og samme tid. *Johnny* var populært i 50erne, men *Dennis, Brian, Kenneth, Mark, Mike* og *Oliver* er først kommet til i de seneste 20-30 år. Og det allernyeste skud på stammen er *Kevin* som jo nok skylder den amerikanske filmstjerne Kevin Costner sin popularitet.

KORTE NAVNE – OG LANGE

Ikke alle forældre valgte at give deres børn engelske navne. Muligvis fordi man ret hurtigt opdagede at de velhavende og de veluddannede ikke gav deres børn navne af denne type. De foretrukne danske fornavne i 40erne og 50erne er ultrakorte: Enstavelsesnav-

ne til drengene og sostavelsesnavne til pigerne og helst ikke mere end fire bogstaver! Her passede de mange kortnavne til pigerne fint ind. Det er drengenavne som *Finn, Jan, Per, Kim, Kurt, Steen* og pigenavne som *Anne, Lene, Lis, Lone* og *Pia*.

Reaktionen mod de meget korte navne udeblev ikke. I 60'erne og 70'erne begynder 'oldeforældrenavnene' at komme på mode. *Jans* og *Pias* børn får genoptagne fornavne fra 1700- og 1800-tallet der ofte er tre gange så lange som deres forældres navne. De kommer til at hedde *Christian, Michael, Christoffer* og *Christina, Charlotte, Kathrine* og *Pernille*.

BIBELSKE DRENGENAVNE

I 80'erne og 90'erne går drengenavnene og pigenavnene igen forskellige veje. I en tid hvor de fleste kirker står halvtomme, bliver det pludselig moderne at give drengene bibelske navne. *Benjamin, Daniel, David, Jonas, Simon, Mathias, Tobias* og *Zacharias* begynder at dukke op i dåbslisterne. *Mathias* bliver så populært, at det er modenavn nummer ét i 1995.

Bibelnavnemoden er her stadig i det ny årtusinde blot med nye favoritnavne. De senest tilkomne navne er *Elias, Gabriel, Isak, Jonathan, Lucas, Marcus* og *Silas*. Og *Elias, Lucas* og *Marcus* har fremtiden for sig.

Pigenavnene deler slet ikke denne forkærlighed for bibelske navne. Kun *Sara(h)* og i de allerseneste år *Hannah* og *Rebekka* repræsenterer de bibelske navne på spindesiden. Pigerne får derimod franske og italienske navne som *Camilla, Claudia, Isabella, Josefine, Michelle, Nathalie, Simone* og *Stephanie*, navne der nok er set før i Danmark, men aldrig nogensinde har været så populære som de er nu.

DEN ANDEN NORDISKE NAVNERENÆSSANCE

90'ernes navnemode gik også andre veje. I Danmarks Statistiks oversigt over hvilke navne der i tidsrummet 1985-94 blev givet som første fornavn til de nyfødte børn, finder vi blandt de populære navne gamle nordiske mandsnavne som *Aksel/Axel, Asbjørn, Asger, Ebbe, Erik, Eske, Eskil(d), Gorm, Halfdan, Hjalte, Holger, Kjartan, Kåre, Lauge, Sigurd, Thor, Thure, Tjalfé, Uffe* og kvindenavnene *Astrid, Freja, Frigg, Ingrid, Ragnhild, Sigrid* og *Sif*. *Freja* er allerede et modenavn, og *Aksel, Asbjørn, Asger, Sigurd, Thor, Astrid* og *Sigrid* er gode kandidater til titlen 'Morgendagens modenavn'. Der er ingen tvivl om at Den nordiske navnerenæssance er her igen.

TILBAGE TIL ÅR 1900

Men hvad sker der nu? Ligesom man havde vænnet sig til at pigerne skulle hedde *Josefine, Laurine* og *Stephanie* dukker *Emma* pludselig i 1995 op på listen over årets modenavne. Et af de ultrakorte pigenavne fra år 1900. Og hun er kun toppen af isbjerget. I løbet af få år kan vi nikke genkendende til *Agnes, Alma, Asta, Carla, Clara, Frida Kamma, Linnea, Martha, Paula, Rosa, Stella* og *Thea*. Og til drengenavnene *Albert, Alfred, Anton, Carl, Emil, Gustav, Johan* og *Johannes, Julius, Laurits, Marius, Oscar, Sofus, Theodor, Victor* og *William*.

Og med disse navne er fornavnemodens faste turnus rykket en generation længere frem, fra 1850erne til 1890erne. For mig er de ikke oldeforældrenavne, men navne på levende personer i mine bedsteforældres generation fra min tidligste barndom i 40erne. Men for den yngre og navngivende generation som aldrig har kendt en stramtandet tante Martha eller en mavesur onkel Sofus har disse navne nu oldeforældrenavnenes magi og er dermed æstetisk acceptable. Og hvis bedsteforældrene synes det er forfærdeligt at kalde et lille barn *Alfred* eller *Carla* i år 2003 gør de klogest i at

holde den mening for sig selv! For denne navnemode er kommet for at blive et godt stykke tid ind i det nye millennium.

MORGENDAGENS MODENAVNE

Indtil 1970 var vores statistiske viden om de danske fornavne bygget på ret begrænset og mere eller mindre tilfældigt indsamlet materiale. Men i 1968 blev det centrale personregister (CPR) oprettet, og hele den danske befolkning med dens fulde navnekombinationer og mange andre oplysninger sat på EDB. Ikke alle var lige begejstrede for den udvikling, men for personnavneforskningen var det intet mindre end et mirakel at man nu kunne få fuldstændige oplysninger om befolkningens navneskik. Nu kunne man ikke blot tælle de mest almindelige fornavne og efternavne op, men også fordele samtlige Danmarks personnavne på forskellige landsdele og tidsperioder.

De allerseneste år har oplysninger fra Danmarks Statistik faktisk også givet os mulighed for at spå om fremtidens navnemoder og modenavne. Siden 1985 har vi fortegnelser over hvilke navne der år for år er givet som første fornavn til nyfødte danskere. Og ved at følge de enkelte navnes bevægelser gennem årene kan man se, hvilke navne der er på vej opad med kometfart for at ende som morgendagens modenavne. – *Med mindre* noget helt uforudset skulle indtræffe, for det er jo, som Storm Petersen sagde, “vanskeligt at spå, især om fremtiden.” Men den nærmeste fremtid inden for den danske fornavnebestand kunne se ud som denne liste over 25 modenavnekandidater:

Axel	Agnes
Albert	Agnethe
Anton	Alma
Asbjørn	Andrea
Asger	Asta
August	Astrid
Carl	Ellen
Elias	Filippa
Gustav	Frida
Hjalte	Helena
Holger	Isabella
Johan	Jennifer
Johannes	Jessica
Jonathan	Johanne
Julius	Linnea
Kevin	Liva
Laurits	Luna
Malthe	Malou
Marius	Melanie
Noah	Mille
Oscar	Mira
Sigurd	Oline
Sofus	Olivia
Thor	Rebecca
William	Rosa

LITTERATUR

- Danmarks Statistiks fornavnelister 1985-94. Utrykt, Institut for Navneforskning.
- Kisbye, Torben, 1984: Bonum nomen est bonum omen. I: *Studia anthroponymica Scandinavica* 2.
- Lerche Nielsen, Michael, 2000: Hvad skal barnet hedde? 14. udgave. Kbh.
- Meldgaard, Eva Villarsen, 1993: Navnemode og modenavne. 2. udgave. Kbh.
- Meldgaard, Eva Villarsen, 1999: Morgendagens modenavne. Kbh.
- Meldgaard, Eva Villarsen, 2002: Den store navnebog. 5. udgave. Kbh.
- Søndergaard, Georg, 1975: Hvad hedder barnet – og hvorfor? 5000 drenge- og pigenavne. Kbh.
- Søndergaard, Georg, 1979: Bogen om personnavne. Oprindelse. Historie. Udbredelse. Kbh.

EVA VILLARSEN MELDGAARD F. 1938. PENSIONERET LEKTOR, KØBENHAVNS UNIVERSITETS INSTITUT FOR NAVNEFORSKNING. FORNAVNEKONSULENT FOR KIRKEMINISTERIET. DR.PHIL. 1990 PÅ AFHANDLINGEN STUDIER I KØBENHAVNSKE FORNAVNE 1650-1950. HAR ENDVIDERE SKREVET ARTIKLER OG BØGER OM PERSONNAVNE OG DYRENAVNE.

Du danske navn

BENT JØRGENSEN

Det er en fascinerende tanke, at vi måske den dag i dag har Danmarks allerførste stednavn iblandt os. Det er ikke selve navnet *Danmark*, selv om det givetvis er et gammelt medlem af vores stednavnebestand, men måske *Tønder* eller *Mors* eller *Als* eller måske et af de helt enkle navne som *Lund*, *Holt* eller *Å*.

Der er mange måske'r knyttet til en sådan tanke, men den fører os mindst tre tusind år tilbage i tiden, til den periode som i den forhistoriske terminologi kaldes bronzealderen. Når der overhovedet er mening i at tænke i så langt et perspektiv, skyldes det, at en række stednavne, der er dannet ved hjælp af et afsluttende *-r* eller *-s*, med stor sikkerhed må føres tilbage til, før det germanske sprog omkring år 1000 før vor tidsregnings begyndelse skilte sig ud fra indoeuropæisk. Og samtidig med at vi har den slags navne, der er dannet med afledningsendelser, kan vi naturligvis også tænke os, at almindelige ord fra det samme sprog er taget i anvendelse som stednavne.

'Samme sprog' er som anført den abstraktion, der kaldes indoeuropæisk, og som gennem stadierne germansk, urnordisk og østnordisk når frem til dagens dansk. Om noget førindoeuropæisk sprog har afsat rester i Danmark er mere end tvivlsomt, om end det har været hævdet, og det åbner naturligvis perspektivet endnu længere bagud fra *Tønder* og de andre nævnte navne.

Svimler det, så lad os gå til en tid, hvor vi har fastere grund under fødderne: jernalderen, den yngre eller germanske jernalder,

hvorfra vi har runeskrevne tekster som f.eks. den berømte fra Gallehus ved Tønder: Jeg Lægæst, skovbeboeren, fremstillede hornet. Nu har vi forholdsvis fast grund under fødderne. De usammensatte sø- og ånavne svarende til svenske og norske navne som *Lagan*, *Vättern*, *Glomma* er i fuldt brug, vores landsdele har sikkert fået deres nuværende navne, og en række af de senere landsbynavne er nu dukket op rundt omkring. Det gælder dem, der ender på *lev*, på *løse* og på *-ing* eller *-inge*. Vi ville så småt kunne orientere os i landskabet, hvis vi havde en nøgle til at omstille datidens sprog til nudansk. Plantet midt i jernalderen med en ordentlig parlør i baglommen ville vores første forundring givetvis være, at *Tønder*, *Skjern* og *Fangel* ikke var navn på byer men på åer, og at tilsvarende *Sevel* og *Davinde* og *Rask* var navn på søer, men ikke på byer.

Hen mod slutningen af det første årtusind efter vor tidsregning sker der nemlig noget radikalt med de danske søers og åers navne. Vores forfædre blev grebet af den forestilling, at søer og vandløb skulle have navne, der endte på et ord, der viste, hvad det drejede sig om. De centrale ord i den forbindelse er *sø*, *å* og *bæk*. Hvad der indgav vore forfædre denne forestilling er svært at se. Det kan i al fald ikke være vores nabolande, for de har i høj grad bevaret den gamle måde at benævne søer og åer på. Mest nærliggende er det at tro, at der er tale om en måde at løse den konflikt, der var opstået, da de gamle sø- og ånavne var gået i land og blevet navn på en bebyggelse ved den pågældende sø eller å.

I en tyndere befolklet situation kunne der nok være mening i, at et vanddrag og bebyggelsen derved for befolkningen havde samme navn, men med den bebyggelseseksplosion, som fandt sted i vikingetiden og den tidlige middelalder, og som gav os talløse bebyggelser med endelserne *-torp* (*-rup*, *-drup*, *-strup*), *-bøll*/*-bølle*, *-toft*, *-by* og flere, blev der efterhånden flere om det samme vanddrag, og det blev da søen eller åen, der navnemæssigt trak det kor-

te strå. I visse tilfælde tog man det gamle navn, der nu var blevet bynavn, og satte *sø* eller *å* bagefter. I andre tilfælde lavede man nye navne – *Tønder* kom til at ligge ved *Lilleå*, *Sevel* ved *Helligsø* og *Fangel* ved *Odense Å*. Også i de tilfælde, hvor det gamle navn slet ikke var gået i land efter en ny anvendelse, tilføjede man et artsangivende efterled, så *Guden* kom til at hedde *Gudenå*, *Fure* blev til *Furesø* og *Arre* (ældre *Arve*) blev til *Arresø*. Enkelte af den slags navne, bl.a. *Gudenå*, kunne endnu i middelalderen, ja endog efter reformationen, træffes uden det afsluttende artsled.

Man kan hævde at have løst en selvskabt konflikt ved at gå over til at tale om *Skjern Å* i modsætning til *Skjern* (by), men det samme var jo ikke tilfældet med *Fure*, *Arre* og *Guden*, der, så vidt vi kan se, aldrig har været navn på andet end søerne og åen selv. Hvad der overgik disse navne var udslag af en form for systemtvang, der synes at lyde: En ordentlig sø og en ordentlig å bærer oplysning om sin art i åben tekst i sit navn. Det svarer til, hvis vi i vore dage gik over til at tale om *dameskråbolsje*, *bismarcksklumbolsje*, *hoføl* og *classicøl*, og på gadenavneområdet skulle vi ændre *Naboløs* til *Naboløsstræde*, *Pilesvinget* til *Pilesvingetsvej* og *Spanien* til *Spaniensgade*. Der ville naturligvis rejse sig et ramaskrig.

Men *Naboløs*, en gade i København, har faktisk heddet *Naboløsstræde*, og når man tager et blik ud over den samlede mængde af danske stednavne, udviser de i virkeligheden mange tegn på at være blevet til under forskellige former for systemtvang eller kasse-tænkning.

BEBYGGELSESNAVNE

Det begynder for så vidt tilbage i jernalderen, hvor vi befandt os for lidt siden. På det tidspunkt – eller måske før, men det ved vi intet om – introduceres det sammensatte stednavn, der som alle sammensætninger i vort sprog består af et bestemmerled + et arts-

led. Altså: *stol* er arten, der kan bestemmes nærmere ved at tale om *havestol* i modsætning til *lenestol*, *barnestol* osv. Vores jernalderstednavne ender som anført bl.a. på *lev* og *løse*, af hvilke det første betyder 'arvegods' og det sidste 'lysning', og det siger næsten sig selv, hvor vigtigt det er at præcisere, om det nu er Ottars arvegods (Uttarslev) eller Sigers (Sigerslev), der er tale om. Men det er også vigtigt, at der er en fast forestilling om, af hvad art det, man taler om, nu også er. Efter at Ottar og Siger og deres arvinger for længst er glemt, bliver *lev* et artsled, der blot betyder 'bebyggelse', også selv om sprogbrugerne indtil den tidlige middelalder havde mulighed for at knytte det til det endnu levende appellativ *lev* 'arvegods'. På tilsvarende måde bliver en række andre ord med udgangspunkt i betydningen 'bebyggelse, ejendom' fast inventar i opbygningen af et meget stort og meget holdbart kontingent af danske bebyggelsesnavne. Det er navne som *dem*, der ender på *by*, *hus*, *torp*, *bøl*, *toft*. Med til denne meget faste gamle mængde af bebyggelsesnavne hører, lidt på linie med *lev*-navnene, nogle typer, hvis artsled ikke oprindelig betyder 'bebyggelse', men så at sige kommer til det. Allerede nævnt er *løse*, egentlig 'lysning', og ligeledes må anføres navnene på *sted*. Et ord der hænger sammen med verbet *stå* og egentlig blot helt alment betyder 'plads, lokalitet'.

Med disse artsled har vi nok indkredset både kernen og hovedmængden af de danske bebyggelsesnavne i jernalder og vikingetid, men ikke dem alle. For selv om disse navne nok er udtryk for, hvad bebyggelser kan hedde, brydes mønstret. Rydninger kan betegnes med ordene *tved* og *rud* (der mange steder bliver til *rød*), men det er ikke sikkert, at rydningen bliver en bebyggelse. Og ligesom bebyggelser kunne "stjæle" deres navn fra en nærliggende sø eller å, således kan bebyggelser også tage navn efter andre naturlokaliteter i deres nærhed. Det bliver derved upåfaldende normalt, at ens bebyggelse kan hedde *Brønshøj*, *Fuglebjerg*, *Åker* eller *Asnæs*.

Det billede, de danske bebyggelsesnavne tegner ved vikingetidens udgang, viser således egentlig en broget mangfoldighed, i hvert fald så længe man ser dem på papiret. Omsætter man dem til virkeligheden ved at se på deres fordeling over det danske land, opdager man nemlig nogle meget tydelige fordelingsmæssige skævheder.

Helst vil man være tilbøjelig til at søge forklaringen herpå i ordgeografiske eller naturgeografiske forskelle. Det og det ord findes ikke i den og den egn – men hvad bruger de så? – eller det og det topografiske træk er fremmed for den og den egn. Det er forklaringer, der nok holder i en række situationer. Navne på *tved* findes f.eks. ikke i Nordsjælland, hvor *rød* er dominerende, og *ler* er fraværende på Læsø. Men den slags ydre forklaringer er ikke tilstrækkelige til at begrunde fordelingen af de danske bebyggelsesnavnes artsled. Særligt påfaldende er navnlig områder med meget store koncentrationer. På Nordvestfyn og i egnen omkring Århus kan man bogstavelig talt gå fra det ene arvegods (*lev*) til det andet. Hvis det har en positiv signifikans, må det betyde, at overladelse ved arv har været særligt fremherskende eller særligt påfaldende eller har påkrævet særlig bestyrkelse netop i disse egne. Det kan vi naturligvis ikke vide noget sikkert om, men særlig sandsynligt er det ikke. Langt mere sandsynligt er det, at disse navnekoncentrationer er udtryk for en velkendt trang til at lade sin navngivning tage udgangspunkt i allerede kendt ordstof.

Der findes *løse*-navne over hele det danske sprogområde øst for Lillebælt – i Jylland har de klaret sig med andre ord – men i Merløse Herred på Midsjtjælland er koncentrationen langt større end noget andet sted. Det er helt usandsynligt, at det skulle skyldes, at der her er ryddet og bebygget flere lysninger end i øvrigt på Øerne, hvor ordet *jo*, som det fremgår af stednavnene, findes.

Navne på *torp*, der findes over hele landet, når deres højeste koncentration i det vestlige Sjtjælland, hvor næsten halvdelen af

bebyggelserne fremviser denne endelse. Men der stod jo andre ord til rådighed, hvis man havde ønsket bare en smule mere variation.

Områder med specielt mange navne med samme artsled plejer inden for stednavneforskningen at blive betegnet som de pågældende leds kerneområder. Det er de naturligvis også, hvis man blot lader sig nøje med en optælling af antal pr. kvadratkilometer eller tilsvarende. Men der er god grund til også at overveje, om den slags områder i virkeligheden ikke er en slags sygdomsområder, hvor det pågældende leds brug er løbet grassat, således at normalområdet i virkeligheden er dér, hvor det enkelte led forekommer i et mere modereret antal tilfælde i samspil med stednavne af alle mulige andre typer.

Ser vi på bebyggelsesnavnene i Danmark, står vi ved vikingetidens slutning med en navnebestand, der var fiks og færdig, parat til brug i de næste tusind år – mindst. Betragter man navnestoffet i det ældst kendte danske dokument, Knud den Helliges gavebrev fra 1085, er det nemlig i virkeligheden helt som i nutiden. Landsbyerne har deres navne, og nogle må man skelne mellem ved at tilføje f.eks. *øster* og *vester*. Hvad der er sket siden, er, at der er kommet noget til, for kulturlandskabet er bl.a. blevet beriget med et større antal slotte og herregårde. De har fået egne navne, og i kølvandet på dem fulgte op i nyere tid, dvs. 1700-, 1800- og 1900-tallet, et stort antal landsteder, gårde og huse.

Men den danske stednavnebestand udgjordes ved vikingetidens slutning ikke blot af bebyggelsernes navne samt nogle sø- og ånavne, som var under omfunktionering eller allerede havde gennemløbet denne transformation. Der må også have været et betragteligt antal naturnavne i øvrigt i omløb. For selvfølgelig havde alle de mennesker, der boede i de forskellige bebyggelser, ikke kun navne til deres søer og åer, men til en bred vifte af genstande i den omgivne natur, som de var nødt til at orientere sig selv i og hinan-

den om. Bakker og dale, høje og hulninger, næs og pynter har naturligvis haft deres navne, sådan som vi kender det siden hen oppe i middelalderen og nyere tid. Ikke nødvendigvis de samme navne, som vi kender nu, for der er god grund til at regne med, at også andet end åer og søer har haft meget gamle navne modsvarende *Tønder* og *Fangel* osv. Når man ikke har hørt så meget til dem som til sø- og ånavnene, skyldes det simpelthen, at de ikke har haft forskningens særlige bevågenhed. Hertil kommer så alle de sammensatte naturnavne, der modsat f.eks. *Brønshøj* og *Fuglebjerg* ikke blev til bebyggelsesnavne, men bare lå rundt om i kulturlandskabet. Men ikke sådan at forstå at hver eneste høj og hver eneste dal eller pynt havde navn. Da som nu må man regne med, at der har været punkter eller områder i naturen, som ikke har tiltrukket sig beboernes navngivende opmærksomhed. Og de har naturligvis også ligesom nutidens mennesker i entydige sammenhænge kunnet nøjes med at sige 'ude på heden' og 'nede på marken'.

LANDSBYNAVNE

Ved overgangen fra vikingetid til middelalder var agerbrug i Danmark allerede et op mod fem tusind år gammelt erhverv, og det skulle være mærkeligt, om ikke i hvert fald en del af de forskellige agerlodder har haft egne navne. Måske vidner gamle landsbynavne som *Osager* og *Kastager* om landsbyanlæggelse på gammel, navngiven agerjord, men det er i så fald også de eneste vidnesbyrd, vi har om forhistoriske marknavne.

Men fra 1200-tallet og fremover dukker der i stærkt tiltagende mængde navne på den dyrkede jord frem i kilderne. Man tilskriver det normalt den omorganisering til integreret dyrkningsfællesskab i vangebrug, der da havde fundet sted, sikkert som en følge af hjulplovens indførelse. I al fald organiseredes landsbyjorden i en, to eller tre vange, der underopdeltes i et antal jordstykker, de såkaldte

fald eller åse, og hver af disse fik sit eget navn. Et samlet overblik over disse navne har vi først fra 1680'erne, hvor de blev optegnet i forbindelse med Christian V's matrikelarbejder. Ved udskiftningen af landsbyerne omkring år 1800 blev jorden omfordelt, og behovet for disse navne forsvandt. I løbet af 1800-tallet gled de fleste ud af den folkelige bevidsthed. Enkelte fortsatte som gårdnavne, og nogle af dem blev i 20. århundrede taget op som vejnavne, ligesom selve typen og det sproglige indhold blev forbillede for nydannede vejnavne i vores byer (*Hyrdevangen, Kildeager* osv.).

Man har løseligt gjort op, at der i Danmark har været noget over 1 million marknavne i 1600- og 1700-tallet, og det betyder, at vi med et rundt årstal kan sige, at der aldrig har været flere stednavne i Danmark end i år 1800. Ganske vist er der siden hen kommet masser af stednavne til i form af villa- og husnavne, vejnavne og butiksnavne, men de når ikke op på millionen. Vejnavnene har man tal på i vore dage. Der er i alt tæt på 110.000, når det hele er talt med.

De danske stednavne spænder vidt. Tre tusind år er mere end tre hundrede generationer. Hvert enkelt navn er en lille tekst, der rigtigt udfoldet fortæller os lidt om vort lands natur og historie, om vore forfædre og om os selv.

BENT JØRGENSEN F. 1944, LEKTOR, DR.PHIL., MAG.ART. I NORDISK FILOLOGI 1970, DR.PHIL. 1976 PÅ AFHANDLINGEN RECIPROKERING. STUDIER I INDBYRDES AFHÆNGIGHED MELLEM ÆLDRE DANSKE BEBYGGELSESNAVNE. LEKTOR VED KØBENHAVNS UNIVERSITET, INSTITUT FOR NAVNEFORSKNING 1979. HAR UDGIVET BL.A. DANSK GADENAVNESKIK, STEDNAVNEORDBOG, STORBYENS STEDNAVNE.

Om højtidelige og uhøjtidelige personnavne

GEORG SØNDERGAARD

Et af de områder hvor stilistiske variationer kan komme til udtryk i det daglige omgangssprog er brugen af personnavne. Denne lille oversigt har tidligere været publiceret i tidsskriftet Mål&Mæle:

Min mor hed Louise, men blev kaldt Isse i den snævre familie og af en del mennesker, som satte pris på hende og som min mor satte pris på. Brugen af dette navn var tegn på, at man hørte sammen henholdsvis følte sig knyttet til hinanden. Det ville ikke være muligt, at man kom til at hedde Isse for alle. Og min mor accepterede bestemt ikke at blive kaldt Isse af alle og enhver. Jeg husker at hun en dag blev tiltalt med "Isse" af et menneske, som min mor egentlig ikke havde noget imod, og de havde såmænd kendt hinanden fra barns ben. Men min mor blev lidt formel – og modparten forstod. Bagefter bemærkede min mor til mig, at det er sørgeligt, at visse medmennesker ikke har fornemmelse for, hvor langt de kan gå.

Eksemplet, som er fra Sønderjylland, viser et interessant forhold i hvad man kunne kalde personnavnets stilistik. Med vores brug af hinandens navne markerer vi de relationer vi har til hinanden. Som eksempel kan nævnes forholdet mellem chef og underordnede i en større virksomhed eller mellem studerende og lærere. Da jeg for mere end 30 år siden læste dansk prosahistorie på Københavns universitet hos Else Dalhoff, sagde man "De" og "fru Dal-

hoff” til læreren. Tanken om at kalde hende Else forekom absurd. At det så siden har ændret sig, betyder ikke at der ingen regler er mere. Der er blot nogle andre regler. Jeg har aldrig fundet det mærkeligt at blive kaldt Georg mens jeg har været lærer på Odense Universitet.

Proprier indtager jo på mange måder en særstilling i sproget, blandt andet derved at de fra et rent semantisk synspunkt kan karakteriseres som ikke-betydningsbærende, hvilket muliggør en række vilkårlige eller halvt vilkårlige ændringer i deres ydre fremtræden. Det kommer blandt andet til udtryk i brugen af diminutive navneformer, også kaldet hypokorismer, et fænomen der er velkendt i næsten alle sprogsamfund i verden. I Danmark har man ikke tidligere ofret hypokorismerne nogen særlig opmærksomhed vel sagtens fordi de lingvistisk set er ret ukomplicerede. Det der er specielt karakteristisk for dem, er noget ikke-sprogligt. Deres præg af fortrolighed, intimitet og individuel emotivitet er noget som tillægges dem i de situationer hvor de bruges afhængigt af de interpersonelle relationer mellem de talende og talesituationen i bredeste forstand. I modsætning til de nabosprog vi normalt sammenligner os med, f.eks. svensk, tysk eller engelsk har dansk ikke noget fast inventar af standardhypokorismer.

Eksemplet ovenfor stammer fra Sønderjylland, hvor brugen af sådanne navneformer tidligere var et karakteristisk træk i almindelig navneskik. Som på så mange andre områder indtager Sønderjylland også hér en særstilling. For den der er interesseret i personnavne, er Sønderjylland absolut den mest spændende egn i Danmark. Her møder vi de karakteristiske kortformer som *Jes* og *Nis* og de tilhørende *-sen* navne *Jessen* og *Nissen* foruden alle de andre, mere specielle *Bahnсен*, *Ehmsen*, *Jefsen*, *Laustsen*, *Tychsen* osv. En række efternavne er specielt knyttet til Sønderjylland. Udover de almindelige, tysksprægede navne kan nævnes en række gamle præs-

teslægters navne: *Ahrends, Boisen, Brorson, Ewald, Fabricius, Monrad, Prætorius, Schmidt* osv.¹

Sønderjylland er det eneste område i Danmark der haft et system af uofficielle standardhypokorismer, svarende til det vi kender fra mange af vore nabolande som f.eks. England, Tyskland og Sverige. Hypokorismer kendes og bruges overalt i Danmark og i alle samfundslag, men kun i Sønderjylland kender man brugen af faste hypokorismer. Det er ikke noget mange har beskæftiget sig med, men f.eks. Anders Bjerrum nævner en del eksempler i sin gennemgang af sønderjyske personnavne og gør opmærksom på, at "vi foreløbig i alt for høj Grad mangler Kendskab til de mundtlige Navneformer fra Sydslesvig og Holsten og delvis også fra Danmark"², og Kristen Møller nævner et par eksempler i sin bog om diminutiver³. Når fænomenet ikke tidligere har været beskrevet udførligt, hænger det vel også sammen med at en udtømmende og tilfredsstillende analyse ikke er mulig. Denne korte artikel har da også et mere begrænset sigte: at gøre opmærksom på fænomenet og sætte det ind i en bredere europæisk sammenhæng.

I de fleste sprog er brugen af hypokorismer et fast element i talesproget. Og i mange sprog har sådanne oprindelige talesprogs-elementer udviklet sig til nye officielle navne. Som eksempel kan nævnes engelsk, hvor der til de almindeligste fornavne findes et sæt af helt faste kortformer, f.eks. *Tom* (for *Thomas*), *Bob* (for *Robert*), *Bill* (for *William*) og mange andre, der bruges konsekvent i uhøjtidelig daglig sprogbrug i stedet for de fuldstændige former, uden at der nødvendigvis ligger noget stilistisk eller følelsesmæssigt i brugen. At kalde USAs tidligere præsident William Clinton er vel utænkeligt.

Til at udtrykke en almindelig velvilje, en fortrolighed overfor navnets bærer har man så i mange sprog et særligt sæt af diminutivsuffikser – i engelsk f. eks. *-y*: *Tommy, Dicky, Billy*. Her kommer

det ganske vist lidt an på situationen idet voksne nok vil være utilbøjelige til at bruge sådanne former til andre voksne. Der kan godt ligge en vis nedladdenhed i et Tommy. At disse y-navne så har været brugt i andre lande som officielle fornavne, kender vi helt tilbage fra forrige århundrede, hvor navne som *Henry*, *Willy* eller *Harry* i begyndelsen var højstatusnavne

Indenfor de givne rammer er kortformer af alle navne mulige selvom visse former er mere almindelige end andre. Det gælder ikke mindst de sønderjyske kortformer. Det er karakteristisk at sønderjyderne på én gang har haft en særlig sproglig kreativitet når det gælder dannelsen af helt frie, originale navneformer, og samtidig har et system af faste kortformer som f.eks. *Kidde* (af *Christian*), *Fidde* (af *Frederik*), *Heise* (af *Heinrich*), *Kløj* (af *Nikolaj*), *Anmigret* (af *Anne Margrethe*), *Elsmis* (af *Else Marie*) og mange flere. Brugen af sådanne former er mere udbredt i Sønderjylland end i det øvrige land. Der er mange flere forskellige og de anvendes i langt større udstrækning.

Går vi 50 år tilbage i tiden, kan vi skelne mellem to typer af kortformer:

- a. familiære former
- b. alment brugte former

Ved en del af navnene kan man opstille rækker af kortformer med forskellig stilistisk valør som f.eks. følgende (af Kathrine):

Trine	Neutral
Tinne	Almindeligt brugt
Kati	
Kata	Familiære former

Det er meget vanskeligt at karakterisere de familiære formers emotive indhold og stilistiske funktion generelt da der er tale om individuelle dannelser, der fungerer forskelligt i forskellige situationer, afhængigt af hvem der bruger dem om hvem og under hvilke omstændigheder.

Som en meddeler beretter:

M.S.: "Havde man først fået et sådant navn, så hed man det til gengæld også for stort set hele sin omverden. Jeg fornemmer det faktisk som et totalt navneskifte."

De alment brugte kortformer anvendtes – når de blev anvendt – med næsten fuldstændig konsekvens. Et afgørende men til gengæld også meget vanskeligt spørgsmål bliver så: Hvornår blev de brugt? Generelt svar: Når jævnaldrende og socialt ligestillede personer – såkaldt "almindelige" mennesker – snakkede sammen i almindelige daglige situationer.

Som nævnt er det de alment brugte kortformer der er det mest påfaldende træk i sønderjydernes navnepraksis. Familiære kortformer og egentlige kælenavne kender vi i alle egne af landet og i alle sprogsfærer men ikke brugen af faste kortformer, et forhold som sønderjyderne også selv er bevidste om:

T.H.: "Tidligere blev man simpelthen ikke accepteret som sønderjyde, hvis man ikke selv brugte sådanne navne."

Faste kortformer er som nævnt også et karakteristisk træk i mange andre sprog. Mest nærliggende er det vel her at nævne det system af kortformer, der bruges i tysk. De tyske kortformer lader sig for en stor dels vedkommende systematisere. I sin artikel om kælenavne skelner Rainer Frank mellem følgende hovedtyper⁴:

FORKORTEELSE

alene	Su (af Susanne)	Grex (af Gregor)
	Wolf (af Wolfgang)	

FORKORTEELSE

+ chen	Ruthchen (af Ruth)	Bertchen (af Bertold)
	Juttchen (af Jutta)	Hartchen (af Hartmut)

FORKORTEELSE

+i/y	Andi (-y) (af Andrea)	Hermi (af Hermann)
	Gissi (af Gisela)	Ulli (af Ulrich)
	Gabi (-y) (af Gabriele)	Wölfli (af Wolfgang)

Schweizerne har ord for at være særlig ivrige brugere af kælenavnsformer. Her skal nævnes nogle eksempler, ordnede efter Frank's system:

FORKORTEELSE

alene	Sepp (af Joseph)	Bast, Basch (af Sebastian)
-------	------------------	-------------------------------

FORKORTEELSE

+ i	Robi, Röbi (af Robert)
-----	------------------------

FORKORTEELSE

+ li	Trudli (af Gertrud)	Klärli (af Klara)
	Mäxli (af Max)	

FORKORTEELSE m.

omlyd	Päul (af Paul)	Mäx (af Max)
-------	----------------	--------------

Ved visse navne er der hele serier af afledninger med forskellig stilistisk valør, f.eks. følgende former af *Gertrud*:

Trudi	let hypokoristisk
Trudeli	stærkt diminuerende
Trudle	groft, ofte let nedsættende

At det ikke er nogen tilfældighed, viser følgende citat fra “Die Weltwoche”:

In der Schweiz ist die Unsitte – es ist wirklich eine! – sehr verbreitet, den Eigennahmen des Kleinkindes durch das Anhängen der Verkleinerungssilbe “li” zu verniedlichen: Hans-li, Eve-li, Marianne-li. Viele Kindern haftet diese Koseform während der ganzen Schulzeit, jabis in die Zeit des Erwachsenseins an und bedeutet für sie eine dauernde un bewusste seeliche Belastung. Sie fühlen sich nicht ernst genommen und kommen in eine unbewusste Abwehrhaltung hinein.⁵

Også fra de romanske sprog kunne der gives et righoldigt udvalg af eksempler, hvad vi dog vil afstå fra her idet vi til sidst vil koncentrere os om kortformernes sprog frem for noget: russisk. Det er et generelt træk ved russisk at der til ethvert substantiv kan dannes et stort antal diminutivformer, f.eks. til ordet *mat*, ‘moder’: *màma*, *màtúska*, *màmuska*, *màmasa*, *màmka*, *màmocka*, *màmenka* etc. De er opbygget på samme måde som diminutivformer i de andre sprog: til en del af ordet føjes et særligt suffiks der er hentet fra sprogets system af suffikser – i dette tilfælde de diminuerende. Det gælder selvfølgelig også for personnavnenes vedkommende. Her er f.eks. de almindeligste afledninger af navnet *Aleksandr*⁶

Al-	Aleksa-	Aleksan-
Alek	Aleksasa	Aleksanja
	Sasa	Sanja
	Sasok	Sàn'ka
		Sasura
		Sura

Til hvert af disse "halvnavne" kan der nu dannes en nærmest ubegrænset række af diminutivformer, f.eks. til *Sùra*: *Sùrenok*, *Sùrusa*, *Sùrisce*, *Sùrisecka*, *Sùrusecka* m.fl. Selvom de mange former ikke er helt entydige, lader de sig dog indordne på en skala som f.eks. disse former af navnet *Jùrij* med hver sin værdi:

positive former:	Jùrocka, Jùrik
neutral form:	Jùrka
negative former:	Jùrisce, Jùraska, Jùriska, Jùrcisce

Brugen af de russiske navneformer kan næsten bedst illustreres med et eksempel fra en bestemt russisk landsby hvor forskellige former af to meget almindelige fornavne *Ivàn* og *Màrija* varierer i indholdsværdi alt efter hvem der anvender dem – om hvem. Der er forskel på om man er barn og bruger en bestemt form af en voksens navn, eller om den talende selv er voksen. For eksempel er former som *Vàn'kja* og *Màn'kja* helt neutrale når voksne anvender dem om børn. Når voksne derimod bruger dem om andre voksne, får de straks en antydning af noget nedvurderende. Man kan ikke sige *Vàn'kja* til enhver *Ivàn* og regne med at det bliver opfattet på samme måde.

Almindeligvis er det *Vànja* og *Mànja* der er de neutrale, men her i dette sprogsamfund får disse former – i hvert fald når de anvendes om børn – ofte præg af kælenavne. Endelserne *-usko* og *-uska* giver navnene et familiært, fortroligt præg undtagen når de anvendes om ældre mennesker. Så er *Ivanusko* og *Marjuska* helt neutrale. Noget lignende gælder for flere andre suffikser der er knyttet til forskellige aldersklasser og kun bliver subjektivt ladede når de anvendes om personer i andre aldersgrupper end dem de tilhører.⁷

For øvrigt har vi en del russiske kortformer i vort eget navnerepertoire, både mere almindelige former som *Anja* (af *Anna*), *Nina*

(af *Anna*), *Sonja* (af *Sofia*) og *Katinka* (af *Katarina*) og også en del mindre almindelige, f.eks. *Manja* (af *Maria*) eller *Tanja* (af *Tatjana*), navne som hos os – i modsætning til hjemlandet – er officielt accepterede og ikke har nogen subjektiv værdi.

NOTER

- 1 jfr. min artikel om de dobbelte -sen navne i Sønderjylland i *Pluk* 1988:3 s. 1-15
- 2 Anders Bjerrum, "Sydslesvigske Personnavne" i *Danske Studier* 1934, s.21-42
- 3 Kristen Møller, *Diminutiver i moderne dansk* (Kbh., 1943), s. 50
- 4 Rainer Frank, "Kosenamenbildung und Kosenamenbildungstendenzen in Ruhrgebiet", *Onoma*, 19 (1979), s. 511-27
- 5 Her citeret efter Rosa Katz, *Psychologie des Vornamens* (Bern, 1964), s.91-92
- 6 Eksemplet er fra A. A. Reformatskij, "Stellung der Onomastik", *Sowjetische Namenforschung* (Berlin-DDR, 1975), s. 11-32
- 7 Jfr. A. V. Superanskaja, "Kurznamen und Namen mit Suffixen der subjektiven Bewertung", *Sowjetische Namenforschung* (jfr. note 6), s.143-165

SYSTEMATISK OVERSIGT OVER DANSKE HYPOKORISMER

Forkortelse + e

Kalle (af Carl) Tinne (af Cathrine)
 Kidde (af Christian)

Forkortelse med s-indskud

Ingse (af Inge(r)) Dotse (af Dorte)
 Misse (af Marie)

med n-ændelse

Vibsen (af Vibeke)

Forkortelse + er

Bigger (af Birgit) Tobber (af Torben)
 Asser (af Aksel)

med s-indskud

Topser (af Torben)

Forkortelse +en

Betten, Bitten (af Elisabeth/Birthe)

med s-indskud

Ingsen (af Inge(r))

Forkortelse +i

Kuddi (af Kurt) Rudi (af Rudolf)

Forkortelse alene

Mik (af Michael) Dot (af Dorthe)
 Fie (af Sofie)

med s-indskud

Vibs (af Vibeke) Mis (af Marie)
 Ges (af Georg/Gert)

Reduplikation

Fiffi (af Sofie) Mimi (af Marie)
 Ditti (af Christine)

Forkortelse af flerleddede navne

Sjønne (af Niels Jørgen)
 Svogge (af Svend Åge)
 Anmigret (af Anne Margrethe)
 Elsmis (af Else Marie)

GEORG SØNDERGAARD F. 1938, CAND.MAG. PENS. LEKTOR FRA SYDDANSK UNIVERSITET. HAR BL.A. UDGIVET DANSKE FORNAVNE (1982) OG DANSKE EFTERNAVNE (1983), REVIDERET OG UDBYGGET TIL DANSKE FOR- OG EFTERNAVNE (2002).

Dyrenavne i Danmark

EVA VILLARSEN MELDGAARD

Hvad er forskellen på *Saltbæks Black Enjoy to you* og *Mosevangens Carlos*? Den første er en kongepuddel der lyder navnet *Joy*. *Mosevangens Carlos* lød bestemt ikke noget navn for han var en fornem siameserkat der gik sine egne veje, men hans mennesker kaldte ham *Ming*.

Studiet af dyrenavne er en overset disciplin i Danmark hvilket sandsynligvis hænger sammen med at vi ikke længere *har* så mange dyrenavne. For blot at gå til vores broderlande Sverige og Norge er der skrevet artikler og hele afhandlinger om konavne, grisenavne, fåre- og gedenavne. Ja én af mine ældre norske kolleger foretog i ramme alvor en pilgrimsfærd til landsbrugsmuseet på Gammel Estrup fordi han nægtede at tro på min påstand om, at danske køer ikke havde navne. Men han kan glæde sig i sin himmel! For nogle moderne danske køer *får* faktisk navne. Alle stambogførte kalve der er født i EU i et bestemt år skal have personnumre og navne med samme forbogstav. Så har man en stor bedrift kan det være nødvendigt med et godt navneleksikon (2003: *Astruplund Uffe, Ulderich, Ulf, Ulrich, Uno, Umberto, Urban, Ubbe, Ulderica, Ulla, Ulrikka, Ulrikke, Udo, Ulda, Urda, Unna, Ursula, Urd, Ursa*). Dermed være ikke sagt at navnene *bruges* i det daglige. Stordrift og masseproduktion opfordrer ikke til individualitet, og i det store og hele gælder at nytte dyr ikke længere får navne i Danmark.

HESTENAVNE

På grænsen mellem nytte dyr og hobby dyr står hesten. Heste får stadig navne i Danmark, og her gør der sig stor opfindsomhed gældende i navngivningen. Væddeløbsheste har en særlig nomenklatur, alle travheste der er født i en bestemt årgang, får navne med samme forbogstav ligesom de moderne EU-køer, og også her udfolder fantasien sig. Et hastigt kik i avisens travspalter resulterer i navne som *Flying King*, *Four Socks*, *Frederik Star*, *Freja Vrangbæk*, *Fatter Mosebo*, *Game Butcher*, *Garden Pax*, *Gigolo*, *Ghost Hunter*, *Go For It Quick*, *Gracious Shadow*, *Hakkinen*, *Hannibal*, *Heavenly*, *Henrik Lønborg*, *Home Blåbjerg*. Men det er næppe dyrenes kalde-navne. En af de største hesteelskere i Norden var kong Carl XI af Sverige. I de kongelige regnskaber fra hans tid finder vi en mængde hestenavne, og han lod maleren Ehrenstrahl forevige en række af sine yndlingsheste, *Falck*, *Favorit Suecus*, *Stenbocken*, *Blå Tigern*, *Finske Slädlöparen* og mange andre. I slaget ved Lund 1676 var det et skår i sejrsglæden at hans stridshingst *Totten* blev skudt ihjel under ham så han måtte fortsætte kampen på den hvide *Brillant*.

STAMBOGSNAVNE

Menneskets bedste og næstbedste ven, hunden og katten, er de eneste husdyr hvis navneskik har været genstand for egentlige videnskabelige undersøgelser i Danmark.

Racekatte og ægte hunde har stamtavler hvor de bliver indført med deres *stambogsnavn*. Det består af et stamnavn som opdrætteren vælger og har eneret på at bruge og dyrets eget navn. – Eget er nu så meget sagt, for mange af disse navne er så kunstlede at de er umulige at anvende i det daglige, og derfor endte collien *Magleskovgårds Janus* og perserkatten *Tomboy of Great Yarmouth* som henholdsvis *Bob* og *Tusse* (mens *Charlie of Great Yarmouth* bevarede navnet *Charlie*). Nu kan man jo indvende at opdrætteren kan

være ligeglad med at siameserbrødrene *Jaubert* og *Julien al Katta* tager navneforandring til *Morten* og *Mikkel*, men hvis dyrene først er endt som *Futte*, *Pjuske* (yndet navn til perserkatte og langhårs-hunde) eller *Fedtepels* (siameseren *White Gala's Brown Hebe*), er der stor sandsynlighed for at stambogsnavnet går helt i glemme, og det kan opdrætteren jo ikke være tjent med. Hvis køberen har kontakt med opdrætteren før kullet skal navngives, kan man få sit eget navnevalg indflettet i stambogsnavnet. Således får labradoren *Pepper* og abyssinierkatten *Jane* stambogsnavnene *Annie Pepper von Sunneufer* og *Misulis Nuggi Jane* efter købernes ønske. En opdrætters første kuld hvalpe eller killinger får navne med begyndelsesbogstavet A. Siden fortsætter man hele alfabetet igennem og starter så forfra med A. Men de enkelte navne må først bruges igen efter tyve år. Så *Bouncer's Lamborghini* skulle være garderet mod at løbe ind i en anden retriever med samme navn. Nogle kuld er van-skeligere at navngive end andre. Abyssinierkullet *Misulis Queen, Quicki, Quincy, Quita* og *Quiote* har krævet stor opfindsomhed!

KALDENAVNE

Men ikke alle hunde og katte er stambogsført. De må nøjes med et hverdagsnavn, og som vi har set har også mange racedyr brug for et mere mundret kaldenavn. Og kært dyr kan have mange navne. Her gør der sig en forskel gældende mellem hunde og katte. For hunden *lyder* sit navn og skal derfor ikke have altfor mange navne til at forvirre sin hjerne. Mange katteejere lever i den illusion at netop deres kat *lyder* sit navn. Men de fleste katte kommer altså kun når man råber "Mis!" eller "Spise!", og de kan følgerig have et utal af navne. Vinderpladserne i den konkurrence indtages vist af huskattene *Katrine* og *Markus Aurelius* som havde henholdsvis 76 og 94 navne.

I 1991 afholdt NORDA (Nordisk samarbejdskomite for navneforskning) et symposium om navne der *ikke* var sted- eller person-

navne, dvs. dyrenavne, skibsnavne, bilnavne, institutionsnavne etc. Man havde længe ønsket sig et symposium om disse navne, men havde ikke kunnet finde ud af hvad man egentlig skulle kalde dem! Symposiet og den efterfølgende symposierapport fik den lidet originale titel "Övriga namn", og det fik mig til at kalde mit eget bidrag: "Det nutidige Danmarks kulturelle forfatning belyst gennem kattenavne". Det kunne lyde som en vittighed, og det var det naturligvis også. Men de navne vi giver vores kæledyr afspejler i høj grad vores egne interesser, hvilke bøger vi læser, hvilke film vi ser, hvad vi spiser og især drikker, hvilke sportsgrene vi dyrker her omkring årtusindskiftet, kort sagt hele vores kulturelle bagage eller almene dannelse, om man vil.

FÆLLES OPKALDELSESMØNSTRE

Levende og afdøde berømtheder er rigt repræsenteret hos vores kæledyr. Hunde: *Billy, Brutus, Bubber, Carlos, Chanel, Cæsar, Darwin, Fergie, Gandhi, Gorba, Hannibal, Homer, NHØP, Picasso, Pingo, Scherfig, Uffe, Winston*. Katte: *Alexander, Biko, Casimir, Cæsar, Franco, Frederik, Hannibal, Josefine, Lenin, Mao, Markus Aurelius, Monty, Napoleon, Ramses, Tito, Uffe* og mange andre.

Også mytologien har inspireret mange navngivere. Hunde: *Adonis, Apollo, Balder, Brage, Diana, Flora, Freja, Hjalte, Jason, Midas, Nestor, Nimrod, Odin, Pan, Tjalfé, Venus, Zeus*. Katte: *Artemis, Ares, Balder, Freja, Herkules, Hjalte, Hugin, Janus, Jason, Loke, Odin, Sif*.

Fra bøger, film, teater og tv-serier kommer hundenavnene *Benji, Bådsman, Cooper, Flipper, Frodo, Gandalf, Jerry, Julie, Kelly, Kvik, Lassie, Lulu, Munterben, Paw, Pigro, Puk, Pyrus, Smilla, Wimsey* etc. Og kattenavnene *Aramis, d'Artagnan, Balou, Basil, Batman, Dracula, Gizmo, Hamlet, Herbie, Jones, Miranda, Ophelia, Rambo, Tarzan, Wimsey* og mange andre.

Mange hunde og katte får navn efter figurer i tegneserier og teg-

nefilm hvilket ikke er så underligt, da familiens børn meget ofte har det afgørende ord ved navnevalget. Hunde: *Alf, Baloo, Bambi, Bilbo, Dino, Futte, Kermit, Hugo, Lady, Nuser, Pluto, Snoopy, Stoffer, Tintin* etc.

Katte: *Alf, Aristokat, Bambi, Bilbo, Cirkeline, Duchesse, Felix, Fritz, Frodo, Futte, Garfield, Lady, Linus, Mumi, Nuser, Rumle, Skatkat, Snehvide, Stoffer, Woodstock* etc. Man kan altså opkalde hunde efter andre hunde, efter mennesker (*Tintin*), rumvæsener (*Alf*), bjørne (*Baloo*), hjorte (*Bambi*), delfiner (*Flipper*) og tigre (*Stoffer*) og katte selvfølgelig efter andre tegneseriekatte (*Duchesse, Felix, Fritz*), men også efter hunde (*Futte, Lady, Nuser*). Og sandelig om ikke en enkelt kat er opkaldt efter fjerkræ (*Woodstock*)!

Mad og drikke har inspireret til hundenavnene *Bailey, Biscuit, Brownie, Coca, Cognac, Gin, Hof, Lakrids, Maggi, Nutella, Peaches, Pepper, Sherry, Sveske, Tabasco, Tequila, Whiskey* og *Zulu*. Og til kattenavnene *Aalborg, Chili, Chivas, Cognac, Cola, Fersken, Fitou, Jolly, Lakrids, Macon, Martini, Muskat, Pepsi, Pernod, Persille, Piratos, Paprika, Søs* og *Zulu*.

Mange af navnene som *Brownie, Pepper, Piratos* og *Zulu* og især drikkevarenavnene *Cognac, Cola, Sherry, Tequila, Whiskey* etc. går dog først og fremmest på dyrenes farver. Og netop dyrenes *udseende* er en stor opkaldelsesgruppe. Vi har hundenavnene *Bjørn, Bølle, Dumbo, Fine, Flapper, Grumse, Hippie, Løve, Mikkelt, Mikro, Pjevs, Pjuske, Samson, Silke, Skravle, Strit, Teddy, Tjavs, Twiggy* etc. Og kattenavnene *Bettemis, Brune, Bruno, Hagbarth Hageskæg, Hvidemis, Plet, Røde, Silkesif, Sorte, Sorteper, Stribe, Sølvpels, Tiger, Tot, Turboline, Tykke* etc.

HUNDENAVNE

At dømme ud fra ovenstående kunne det se ud som om katte og hunde får næsten de samme navne.

Men det stemmer ikke helt. En del navne, heriblandt mange af de "gode, gamle" hundenavne, er næsten udelukkende givet til hunde (selvom enkelte katteejere har moret sig med at navngive deres katte *Dino, Futte, Nuser* etc.). Det er hundenavnene *Amigo, Balder, Bella, Boy, Brutus, Bonzo, Delle, Diana, Dingo, Dino, Dixie, Donna, Duke, Fido, Freja, King, Krølle, Kvik, Lassie, Mop, Max, Pasop, Prins, Rex, Rollo, Rufus, Scot, Simba, Snoopy, Sultan, Terry, Tjalfé, Tobby, Trofast, Tyrk, Vabbe, Vagge, Vaks og Vaps*. Interessant er det at mens store flotte hanhunde stadig får navne som *Bjørn, Cæsar, King, Prins, Rex, Rollo, Sultan*, genfinder man slet ikke sådanne imponerende navne på spindesiden. De store hunnhunde får meget ofte pigenavne (*Bella, Daisy, Emma, Freja, Frida, Lulu, Trine* etc.).

Det er der ikke noget mærkeligt i, for hundehvalpene er i vore dage begyndt at få de samme navne som husstandens børn. Navnene *Daisy, Emma, Fie, Freja, Sussi* og *Trine* er ikke mere forbeholdt tobenede damer, de optræder også på hunhundenes top-ti-liste. Også mange hanhunde pynter sig med de mest populære drengenavne: *Casper, Emil, Jeppe, Magnus, Malte, Oliver Oscar, Rasmus, Sigurd, Sofus, Thor, Victor* etc. Men kun *Rasmus* er på top-ti-listen. Menneskenavne til hunde er åbenbart til en vis grad et kønsbetinget fænomen.

KATTENAVNE

Også kattene kan have drenge- og pigenavne. Men det er ikke nær så udbredt et fænomen som hos hundene. Blandt de 25 mest almindelige kattenavne finder man kun drengenavnene *Rasmus* og *Sofus* og pigenavnene *Fie, Mille, Mimi* og *Trine*.

En opkaldelsesgruppe hvor kattene er suveræne på hundenes bekostning er musiknavne af alle arter, og de fleste navngivere hævder at navnet går på kattens store musikalitet (ingen vil vel beskyldte hunde for at være musikalske!). Det er navne som *Aida*,

Bach, Callas, Caruso, Crescendo, Danilo, Elvis, Figaro, Freddie (Mercury), Fuzzy, Gazolin, Isolde, Lulu, Mimi, Mingus, Mozart Vivaldi Tchaikovsky af Skibbild, Pamina, Papageno, Rodolfo, Saras-tro, Stradivarius, Strauss, Tatum, Tosca, Tristan, Zerlina, Ziggy (Stardust) og mange andre.

Kattenes “eminente boldbehandling” har inspireret mange navngivere til stjernenavne fra fodboldens verden: *Ardiles, Creuf-fie, Davidof, Diego, Elkjær, Frøken Elkjær, Kempes, Marco, Pelé, Pre-ben, Puskas, Santes, Sasser, Sepp, Zico*. Her kan hundene slet ikke være med, det bliver kun til en enkelt *Diego*. At hundene inspirerer til helt andre hårdtslående idolnavne kan man se af navnene *Dempsey* og *Tyson*.

Kattenavne med begyndelsesbogstaverne *Mi-* optager tolv spal-ter i kattenavneordbogen “Kattens navn”: *Mia, Miauw, Micho, Micia, Midde, Mie, Miffi, Migo, Mika, Mikis, Mikkell, Mikky, Mil-le, Milli, Milou, Mimi, Mimse, Ming, Mini, Minka, Minna, Minou, Mio, Mir, Mira, Miranda, Mischa, Misser, Mississippi, Mis-ty, Mitte, Mitzy, Miv, Miver, Mizart* etc. etc. Disse utallige variatio-ner over artens kælenavn nummer et *Mis* har slet intet sidestykke i hundenes verden.

Og med navnet *Mizart* er vi ovre i gruppen af “vittige kattenav-ne”, og her er opfindsomheden grænseløs: *Aramis, Aristocat, Arte-mis, Batmis, Fellini, Jonatand, Kattekismus Mississippi, Kattilak, Kattrine, Kismet, Kissemisserne, Kompromis, Kubismus, Misbet, Mismod, Missi og Sippi, Mississippi, Mizart, Mjau-ski, Mjaverick, Purr-fection, Pyjamis, Remis* og *Semiramis*. Disse navne er krop-umulige som kaldenavne, og deres eksistens hænger naturligvis sammen med den kendsgerning at kattene ikke *lyder* deres navn. Men man udfordrer skæbnen ved at give katten et sådant navn: *Aristocat* ender som *Karl*, *Aramis* som *Raremis*, *Semiramis* som *Strigle* og *Artemis* slet og ret som *Mis*!

Alle der har prøvet det ved, at det er vanskeligt at bestemme kønnet på en nyfødt killing. Hunkattene *Dempsey* og *Rasmus* og hankattene *Marie* og *Miranda* levede hele livet under falsk varebetegnelse. Men hankatten *Lumumba* ændrede navn til *Lumumbine* efter sit første kuld killinger, og hunkattene *Cirkeline* og *Solvej* endte som hankattene *Cirkel* og *Solkaj*. Og mange gør som ejeren af *Sofus*: "Fik navnet *Sofia* som uden at forvirre katten kunne ændres til *Sofus*, hvis den viste sig at være en han (hvilket var tilfældet)".

LUSKE OG RØJSERMAND

Hunde og katte har ikke altid heddet det samme som de hedder i dag. Især for hundenavnenes vedkommende er vi godt underrettet for i tidsrummet 1824-1923 betalte man hundeskatt, og byfogederne registrerede ejerne og deres hunde i de såkaldte hundeprotokoller med angivelse af hundens race, køn, særkende og, heldigvis for os, meget ofte også navn.

Populære hundenavne i 1800-tallet er *Amie*, *Caro*, *Charment*, *Fidelle*, *Hector*, *Jolie*, *Laps*, *Moppe*, *Nobes*, *Quick*, *Perle*, *Present*, *Rinaldo*, *Sultan*, *Tyrk* og *Waldine*, men vi støder også på mere jordnære navne som *Hvilken*, *Hvorfor*, *Intet*, *Luske*, *Pasop* og *Trofast*. Mange af navnene er franske: *Amie*, *Contant*, *Chance*, *Charment*, *Chasseur*, *Jolie*, *Petit*, *Pierrot*, *Present*. Senere kommer også engelske hundenavne til som *Jack*, *Lance*, *Dandy*, *Randy*, *Tiger* og *Quick*. Mere eksotiske navne er *Ali*, *Bajas*, *Pasha*, *Sultan* og *Tyrk*. Det er ikke mange af hundeprotokollernes navne vi møder i dag, men vi kan da nikke genkendende til *Freja*, *Max*, *Perle* og *Kvik* (*Quick*).

Katte er noget man har. De er aldrig blevet registreret på samme måde som hundene. Men indsamlingsarbejdet til kattenavneordbogen "Kattens navn" bragte en masse gamle kattenavne fra omkring 1900 for dagen: *Blåbær*, *Doktor Lazarus*, *Emanuel*, *Farmis*, *Fyrius*, *Gnavpot*, *Gogger*, *Granberg*, *Gråmand*, *Gurr gau*, *Hal-*

løj, Jammerfus, Knors, Larsen, Lumbus, Mivsut, Mælkehvid, Møt, Panoster, Pens, Plysrose, Rasmine, Røjsermand, Skidtmas, Slikmå, Sorteper, Svartnos, Søren Søs, Tøsen og mange andre.

LITTERÆRE HUSDYR

Børnebogslitteraturen vrimler selvsagt med kæledyr og kæledyrnavne. Men i den seriøse voksenlitteratur aner man altid uråd når der optræder husdyr, for forfatterens hensigt er meget ofte at lade dem lide en voldsom død der på en eller anden måde fører handlingen videre. Især jagthunde og kanariefugle synes at være udsatte. Men vi kan da lige nævne Ulrik Christian Gyldenløves fuks *Bellarina* med de hvide sokker (I.P. Jacobsen, *Marie Grubbe*) kat-ten *Knors* og hanen *Hane-Mortensen* (Gustav Wied, *Livsens Ondskab*), jagthunden *Æsop* (Knut Hamsun, *Pan*), grisen *Sif* (Pontopidan, *Et Grundskud*) og jagthunden Pigro (Martin A. Hansen, *Løgneren*). Et mere indgående studium ville kunne bringe mange flere navne til veje, men for nærværende er der, så vidt vides, ingen aktuelle planer på Parnasset om at tyre hele verdenslitteraturen igennem på jagt efter litterære husdyrnavne.

TOP-TYVE

Ligesom man har opstillet frekvenslister for personnavne har vi også frekvenslister for hunde og katte. De tyve mest almindelige navne er:

HUNDENES TOP-TYVE

Fie
Buster
Sussi
Buller
Mille

KATTENES TOP-TYVE

Pjevs
Misser
Pussi
Felix
Sorte

Trine

Baloo

Freja

Daisy

Bella

Emma

Rasmus

Mickey

Balder

Lady

Bølle

Donna

Max

Simba

Dina

Rasmus

Bølle

Mis

Pelle

Pjuske

Mille

Mischa

Sofus

Fie

Garfield

Mimi

Pusser

Lillemis

Kisser

Musse

LITTERATUR

- Hansen, Lena P.: Hvad hedder hunden? Hundnavne før og nu. Kbh. 1999.
- Hundeprotokoller, utrykte, Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm. Afd. G 1824-1923.
- Karlsson, Hugo, 1983: Hästnamn under karolinsk tid. I: Språk och tradition. Festskrift till Sven Benson. Uppsala.
- Karlsson, Hugo, 1986: Hundnamn i Sverige ca 1650-1800. I: Nionde nordiska namnforskarkongressen. Lund 4 – 8 augusti 1985. NORNA-RAPPORTER 34. Uppsala.
- Limousinenyt. Medlemsblad for Dansk Limousine Forening 109. 2003.
- Meldgaard, Eva Villarsen, 1986: Markus Aureliuses optegnelser. I: Mange bække små. Til John Kousgård Sørensen på tresårsdagen 6.12.1985. Kbh. 1986.
- Meldgaard, Eva Villarsen, 1993: Kattens navn. 2000 danske kattenavne. Kbh.
- Meldgaard, Eva Villarsen, 1994: Det nutidige Danmarks kulturelle forfatning belyst gennem kattenavne. I: Övriga namn. Handlingar från NORNA:s nittonde symposium i Göteborg 4-6 december 1991. NORNA-RAPPORTER 56. Uppsala.

Blank side

Danske navne på insekter og andre hvirvelløse dyr

JØRGEN JØRGENSEN

Der er næppe nogen, der undrer sig over, at pattedyr, fugle og de fleste planter har danske navne. Men hvorfor er det kun en lille del af de hvirvelløse dyr, der har sådanne? Det skyldes nok deres mangfoldighed (de udgør 80-85% af samtlige dyrearter, og at mange gør sig lidet bemærket som følge af deres ringe størrelse og skjulte levevis. Ikke desto mindre er interessen for viden om naturen og dens sammenhæng øget stærkt i de seneste årtier, og den lettere adgang til spredning af sådan viden har stillet større krav til formidlingen af den. Hermed er ønsker og behov for identifikation af naturens elementer, og dermed navne, steget markant.

Danske navne har eksisteret i flere hundrede år, men de har skiftet gennem tiderne og ofte ikke været entydige. En tilpasning til det nuværende zoologiske system og en prioritering af benyttede navne og behovet for nye er derfor på sin plads.

Et godt navn bør være entydigt og fortælle noget om dyrets udseende, levevis eller adfærd, men samtidig må hævdevundne navne respekteres i rimeligt omfang, og her kommer man af og til i konflikt med logikken, fordi gamle navne ofte er opstået på grundlag af myter og overtro mere end ud fra rationel viden.

De følgende afsnit er opdelt i kategorier efter ovennævnte kriterier, men det må bemærkes, at der ikke er skarpe grænser mellem kategorierne, da mange navne er kombinationer af flere kriterier.

Et projekt "Danske Dyrenavne" iværksat af Entomologisk Forening og Danmarks Lærerhøjskole (nu Danmarks pædagogiske

Universitet) har i en årrække arbejdet med registrering af anvendte insektnavne og skabelse af nye for at gøre dem tilgængelige for alle gennem publikationer og elektroniske baser.

ALLEGORISKE NAVNE

Billedlighed kan inspirere til navne på mange niveauer. Når en gruppe biller kaldes mariehøns, symboliserer det noget sympatisk, vellidt, som må have relationer til udseendet, skønt de fleste i virkeligheden er rovdyr. Forbindelsen til Jomfru Maria genfindes i flere europæiske sprog. Flere lokale betegnelser, mere end 200 år gamle, har karakter af kælenavne: "Fruens Hønne" (Hindsholm); "Vor Herreshøns" (Slagelsesegnen); "Vorherrehøne" (Thistedeggen); "Vorherres Agerhøne" (Nordsjælland); "Vorherresputte" (Sydsjælland); "Vor Herreskyllinger" (Sønderjylland). Alle udtryk for "nuttethed".

Enkelte dagsommerfugle har navne fra den græske mytologi. Aurora (morgenrøden) afspejles i farven på hannens vingespids og Iris (Gudernes budbringer/Regnbuen) i de iriserende vinger hos artens hanner.

Mere jordnære er navne som Admiral, Kejserkåbe, Sørgekåbe, Nonne og Harlekin, der alle er sommerfugle, hvis farver og mønstre leder tankerne hen på uniforme klædedragter på personer, der udfylder de nævnte roller. En billefamilie hedder Kardinalbiller p.g.a. deres farvelighed med de katolske kardinalers røde kåber. Kornkapuciner er en bille, hvis brystoverside er formet som en kapucinermunks hætte.

Adskillige navne er inspireret af ligheder med hvirveldyr. En stor familie af natsommerfugle (Noctuidae) kaldes ugler. Brünich skriver 1763: "Nogle see meget brusende ud og ere særdeles lodne, som af gemen Mand kaldes Ugler." Det er naturligvis uheldigt, at to dyregrupper har samme navn, men da betegnelsen for

begge er vel funderet historisk set, bliver den bibeholdt for begge grupper. Derimod er det gamle navn Lille Ræv for *Aglais Urticae* fortrængt til fordel for Nældens Takvinge.

Hjortebiller har navn efter eghjort, *Lucanus cervus*, hvis han har nogle imponerende store kindbakker, der leder tankerne hen på hjortegevirer. Denne art er sandsynligvis uddød i Danmark, eller i hvert fald meget sjældent forekommende. Blandt de øvrige er bøghjort, blåhjort og valsehjort endnu mange steder, men de er ikke så iøjnefaldende som eghjorten. En stor billefamilie hedder træbukke. Det er de lange, krumme følehorn, der i analogi med bukkehorn har givet navn til familien. Et tidligere meget frygtet skadedyr i huse, husbukken, *Hylotrupes bajalus*, tilhører denne familie, og en nu ret sjælden art kaldes tømmermand, et navn som i ældre tid omfattede alle træbukke. En bladbilleslægt (*Donacia*) med en halv snes almindelige arter hedder sivbukke. Larverne lever i vand på forskellige vandplanter.

Det er også bukkehorn, der har inspireret til navnet gedehams, idet første led antages at hentyde til gedebukkehorn. Efterleddet hams menes afledt af hvams, der angives at stamme fra det engelske whame (= Gadefly), dvs. et insekt der generer ved at bide eller stikke. En svirreflue (*Eristalis tenax*) hedder droneflue p.g.a. stor lighed med droner, som er hanner af honningbier. Dens larver kaldes rottehaler, fordi de på bagkroppen er udstyret med et meget langt ånderør, som de stikker op til overfladen af det, oftest meget iltfattige, miljø, de udvikler sig i (mudder, møddingvand o.l.).

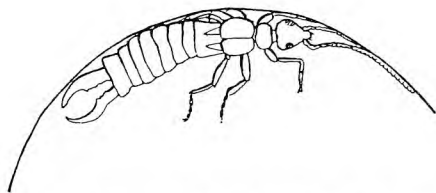
MYTEDANNENDE NAVNE

I "Pontoppidans Danske Atlas", 1763, (Erich Pontoppidan 1698-1764) giver Morten Brünnich adskillige danske navne, som i større eller mindre udstrækning blev brugt af "gemen Mand". Mange bærer præg af fantasifulde forestillinger om betydningen af fx lyde,

som man ikke sikkert kendte årsagen til, men som nok også blev udnyttet til underholdning i lange, mørke aftener, når tiden kunne falde lang, og man fortalte eventyr. Lyden fra borebiller, der banker på træværket, minder om et urs tikken, når det tæller éns timer, så dødningeur var en dramatisk betegnelse for en almindelig borebille, *Hadrogbregmus pertinax*. En anden kendt lyd kom fra en græshoppe, som efterhånden blev kaldt fårekylning (eller husfårekylning). Navnet har ikke noget at gøre med får. Forstavelsen menes udviklet fra det oldnordiske *fár*, som betyder ulykke/sygdom (jfr. *fársot*). Efterstavelsen er en analogidannelse på grund af lydens lighed med en kyllings pippen. Man tog varsler af sådanne lyde. I nogle nutidige naturhåndbøger kan man finde ordet *bedeguargalle* og *bedeguargalhveps*, *Diplolepis rosae*. Forklaring på dette ord findes ikke i "Dansk etymologisk ordbog", men i "Websters Third New International Dictionary" (1971) står, at ordet via fransk er kommet fra det persiske ord *badawar*, som betyder "kommet med vinden". (The Concise Oxford Dictionary). Der er altså også her tale om en myte.

Skumcikader er betegnelsen for en cikadefamilie (*Cercopidae*). Skummet består af cikadenymfernes flydende ekskrementer, der blandes op med luft fra dyrenes respirationssystem. Det virker beskyttende mod udtørring og mod rovgriske fjender. Når det omtales her, er det, fordi det kaldes "Gøgespyt". Lokalt i Jylland tidligere også "Kukmandsspyt", antagelig fordi det som regel ses, når gøgen kukker. Men mere fantasifulde udtryk som Troldspyt og Kjællingspyt (fx på Mors) viser, at overtroen også her har dannet myter.

Gåsebille (*Gaase-Flue*) er et gammelt navn. Brünnich (1763) giver følgende forklaring i "Pontoppidans Danske Atlas": "... er meget skadelig for gjæssene, som døe, om de faae den i sig." Tilsvarende har adresse til larver af den store vandkalv (en bille af

FIGUR 1. Almindelig ørentvist, *Forficula auricularia*. I en cirkulær skål krummer den sig for at få størst mulig kontakt med omgivelserne (thigmotaksi). Efter Weyrauch i V.B. Wigglesworth "Insect Physiology" (1953).

familien Dytiscidae, vandkalve) "et Slags Orm, som findes i Vandet, og hvoraf Kalvene staae i Fare for at døe, når de drikker den i sig tillige med Vandet."

Navnet møl, der nu er begrænset til visse sommerfugle (flere familier af småsommerfugle) er også en analogi, som tidligere anvendtes om et meget bredere spektrum. Både på dansk og på flere andre europæiske sprog er oprindelsen at male (findele) noget, som mølleren gør i møllen.

Navnet ørentvist antyder (endog på flere europæiske sprog), at disse dyr trænger ind i menneskers øren. Det er kendt, at ørentviste gerne opsøger snævre rum, hvor de kan få størst mulig kontakt med omgivelserne (thigmotaksi, se fig. 1), men at de skulle have forkærlighed for øregange, er en myte. Tvist har sin oprindelse i den todelte "tang" på bagkroppen. På bornholmsk tvestjert.

ADFÆRDSBETINGEDE NAVNE

Græshopper hopper, men det gør lopper også. Tænk på H.C. Andersens "Springfyrene". Evnen til at springe er et karaktertræk, som knyttes til mange navne hos insekter og andre hvirvelløse dyr. Springhaler er en stor gruppe små, primitive dyr, springedderkopper (familien Saltricidae), og sandspringere er billearter af slægten

Cicindela. I analogi med lopper kaldes en stor gruppe bladbiller jordlopper og en overfamilie af næbmunde bladlopper, fordi de kan springe.

Billefamilien Elateridae hedder smældere. De voksne kan også springe, men navnet her stammer fra en lyd, som de frembringer, når de springer. Springapparatet sidder på brystets underside. Navnet smælder er oprindeligt norsk.

Mange adfærdsmønstre har til hensigt at bringe dyrene til de gunstigste omgivelser. Hertil benyttes forskellige transportsystemer. Bevægelsesmåden kan afspejles i navne, fx er mange løbebiller ikke i stand til at flyve, men de kan bevæge sig over store afstande ved hjælp af veludviklede ben. Sommerfuglelarver har både lemmer og gangvorter, men én stor familie har et stærkt reduceret antal gangvorter og derfor en helt speciel gangart. De hedder målere, fordi de ved hver bøjning af kroppen ligesom måler en bestemt del af den tilbagelagte vej. Et andet vigtigt adfærdsformål er forsvar mod fjender. Skræmmepositioner, camouflager og afsondring af ildelugtende eller klæbrige sekreter er hyppigt forekommende strategier.

Truepositioner kan bestå i fantasifulde stillinger med fremvisning af overdimensionerede udvækster, som fx hos "Skovdjævel" og "Gaffelhale", der er larver af henholdsvis bøgespinder og hermelinskåbe, begge sommerfugle. Flere sommerfugle har øjepletter, der formodes at have en hypnotiserende virkning. 3-4 arter benævnes således påfugleøjler, fordi de har pletter, der ser ud som påfuglehanens halefjer. En sommerfuglefamilie hedder randøjler, fordi den har et antal mindre øjepletter på vingerne.

Flere vandinsekter har navne efter deres opførsel på vandoverfladen. Blandt tæger skelnes mellem bugsvømmere (Corixidae), dværgbugsvømmere (Micronecta) og rygsvømmere (Notonectidae). Billefamilien Gyrinidae kaldes hvirvlere på grund af deres

snurrende dans. Navnet vandkær, som nu omfatter fire billefamilier, er derimod en direkte oversættelse af det latinske *Hydrophilus*, en slægt der kun tæller to arter, men som tidligere rummede flere. Analogt bruges navnet møgkærer om slægten *Sphaeridium*, der lever i frisk komøg. En art møgbiller (*Aphodius erraticus*) hedder vagabonderende møgbille. Det lyder nærmest som et skældsord. Torbister er nu betegnelsen for tre familier af "bladhornede" biller (dvs. de fleste følehornsled er bladformede). Torbist var oprindelig navn for skarnbasser, hvoraf vore fire *Geotrupes*-arter er de bedst kendte. Forstavelsen er afledt af et gammelt germansk ord for skarn (*Turda*) og bist af bisse, som betyder vild flugt (jfr. kør der bisser, når de hører oksebremsens summen). Navnet hentyder således både til næring (møg) og adfærd (flugt).

Humblebier antages at have deres navn efter det engelske *bumble* (summe). I England kaldes de både *bumble-bees* og *humble-bees*. Humlebisværmere er omtalt under udseende, men det skal bemærkes her, at både disse og humlefluerne besidder evnen til at svirre, dvs. "stå stille" i luften ved hjælp af små, hurtige vingebevægelser, som rovfugle og kolibrier. Denne egenskab har givet navn til en stor fluefamilie, svirrefluer (*Syrphidae*), som tidligere blev kaldt svævefluer, men der skelnes altså her mellem at svirre og at svæve. De store aftensværmere, fx snerresværmer og dueurtsværmere, har en lang krum sugesnabel. Når de suger nektar fra blomster, er deres attitude ganske som kolibriens i lignende situationer.

Barkbiller (*Scolytinae*) er små biller. De yngler under bark af forskellige træer, hvor de udgnaver et såkaldt galleri til dette formål. Galleriernes form og størrelse er artsspecifikke og ofte meget smukt udformede. To arter hedder henholdsvis typograf og kalkograf, fordi gallerierne minder om skrifttyper og kobberstik. De yngler fortrinsvis i rødgran, hvor kunstværkerne kan ses ved at fjerne barken.

BESKYTTESLIGHED (MIMICRY)

Navne som hvepsebukke, hvepsetæger, glassværmere og myrebiller antyder lighed med "farlige dyr" (fx gedehamse). Sådan en lighed kan give en vis beskyttelse ved at holde fjender på afstand. Virkningen kan også spores hos mennesker, da nogle reagerer hysterisk over for ganske fredelige svirrefluer, som har hvepselignende farver og mønstre.

Fysisk/kemisk beskyttelse kan ligge bag navne som bjørnespindere, penselspindere og pindsvinebille. Her gør hår og torne dyrene lidet attraktive som føde for andre dyr. Nogle dækker sig med voksagtige sekreter, fx uldlus, mellus, ulden ædelgranlus og melet blommebladblus. Afsondring af slimede eller ildelugtende sekreter har givet navn til slimet rosenbladhveps og oliebillen (slægten *Meloë*), og en billeart hedder lysolbille, fordi den udskiller væske, der lugter som lysol (et kresolholdigt desinfektionsmiddel). Arten er indslæbt fra Afrika, den lever i huse og hører til skyggebillerne (*Tenebrionidae*), hvis navn antyder lysskyhed. En strategi, der går ud på at narre fjenden, kan ligge bag navnet mejer (en lille gruppe edderkoplignende dyr med meget lange ben). Ifølge Pontoppidans Atlas stammer dette navn fra det fænomen, at mejere let taber et eller flere ben, når de forskrækkes, og at sådanne ben i en kort tid vil bevæge sig på en måde, der minder om en le, når der mejes korn. Det er således en meget gammel iagttagelse, der ligger bag dette navn.

ERNÆRINGSBETINGEDE NAVNE

Et meget stort antal navne fortæller noget om artens ernæring. Først kan man skelne imellem planteædere og dyreædere, der sædvanligvis kaldes rovdyr, også selv om de ikke er udstyret med voldsomme næb, klør og tænder. Rovbiller, rovfluer og rovmider er eksempler på sådanne dyr, men der er også analoge navne, fx myreløver, bladlusløver og mideløver, der hører til de netvingede

FIGUR 2. Ringspinder, *Malacosoma neustria*.
En sommerfugl, som har navn efter anbringelsen af sine æg i en ring omkring en tynd gren.
J.E.V. Boas: "Forst Zoologi" (1923).

insekter (det er larverne, der har disse betegnelser). En gravehveps kaldes biulv, fordi den fodrer sin yngel med honningbier, og navne som lille pupperøver og kålfluerøver for henholdsvis en løbebille og en rovbille antyder deres ernæringsvej.

Det er vist kendt, at edderkopper er rovdyr, og at edder (gift) antyder deres måde at lamme byttet på, men fangstmetoderne er forskellige, og dette kan ofte ses af navne som springedderkopper, jagtedderkopper og krabbeedderkopper, der ikke fanger byttet i spind, hvorimod hjulspindere, tæppespindere og snubletrådsspindere danner forskellige former for net. Spindemøl (*Yponomeutidae*) og spindemider (*Tetranychidae*) spinder udbredte net, som tjener til beskyttelse og transport af dyrene. Fyrrespinderen spinder kokoner ligesom silkesommerfuglen. Ringspinderen spinder net, hvori larverne lever. Det er i alle disse tilfælde larverne, der spinder, men ringspinderen har navn efter anbringelsen af sine æg som en manchete omkring en tynd gren (se fig. 2). Det er altså hunnen, der udfører dette.

Mange arter af hvirvelløse dyr ernærer sig af levende eller døde plantedele. De kan være mere eller mindre specialiserede m.h.t., hvilke plantearter eller plantedele de lever af. Det er derfor klart, at de mest specialiserede er bedst egnede til at bære plantenavne, fx er ærtegalmyg og ærtevikler gode navne, fordi disse dyr kun udvikler sig på ærteslægten (*Pisum*), mens ærteuglen har et meget bredere værtspektrum og derfor ikke med samme sikkerhed kan identificeres ud fra værten. Navne som rosencikade, rododendrontæge, slåenbladlus osv. behøver ikke nærmere forklaring, men elmeribsrøddus og pilegulerødsbladlus kan forekomme ulogiske. Her drejer det sig om bladlus med værtsskifte, dvs. at primærværter (også kaldet vinterværter) er henholdsvis elm og pil, mens sekundærværter (også kaldet sommerværter) er henholdsvis ribs (rødder) og skærmpanter, bl.a. gulerod.

Hvor der forekommer flere arter af samme slægt eller familie på samme planteart kan en differentiering være nødvendig, fx fyrreknopvikler, fyrregallevikler, rød fyrreskudvikler og grå fyrreskudvikler. Forskellen på de to sidstnævnte er larvernes farve. Sådanne beskrivende navne kan undertiden blive irriterende lange og virke uhåndterlige, fx kællingetandblomstgalmyg, men da der er to-tre andre arter, der udvikler sig på andre dele af samme plante, er det svært at finde korte, beskrivende navne.

UDSEENDE/MORFOLOGI

Denne kategori kan omfatte mange karakterer. Farve, størrelse, form m.m., der ofte bruges som adjektiver til andre karakteristika, fx rød æblebladlus, lille kålflue og kugleløber (en løbebill). En barkbille hedder uens vedborer, begrundet i en tydelig forskel på størrelsen hos de to køn. Hannen er den lille (se fig. 3). I mange navne indgår dog mere præcise betegnelser: Syvplettet mariehøne, Seksplettet køllesværmer; Orangestribet cikade, Messingugle, Netugle, Blodnakke. Navne som giver holdepunkter for identifikation.

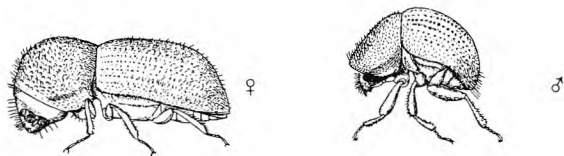
tion. Skildpaddebladlus, Plettet skjoldbille, Grøn ananasgallelus, Knapgallehveps er lange, men beskrivende navne, som fortæller om dyrenes udseende eller om former på de galler, de lever i.

Nogle dyr har så markante tegninger, at de med stor sikkerhed kan bestemmes. Det gælder fx Korsedderkop, Skakbræt (en mariehøne), Gammaugle og Udråbstegnugle. De to sidstnævnte med vingemærker som henholdsvis det græske bogstav gamma og det danske udråbstegn. Knap så iøjnefaldende er de tegninger, der har givet anledning til navne som Psi-ugle og Det sorte C.

Former har givet navne til Kommaskjoldlus, Stregskjoldlus og Stavtæge. Kamelhalsflue og Skorpionflue (som ikke er fluer) er analogidannelser, hos førstnævnte en lang, krummet "hals", hos sidstnævnte et parringsapparat hos hannen, der meget ligner en skorpions bagkropsspids.

Der er næppe tvivl om, hvorfor myggefamilien Tipulidae hedder stankelben. De umådeligt lange, tynde ben leder tanken hen på noget vakkelvorent. En langbenet edderkop (*Pholcus phalangoides*, kaldtes tidligere stankelbenedderkop, men da den mere ligner en mejer, er den nu omdøbt til mejeredderkop (om mejere: se under adfærd).

Humlefluer (*Bombyliidae*) og humlebisværmere (*Hemaris*) er analogidannelser til humlebier på grund af de lodne kroppe. Til de to *Hemaris*-arter foreslås navnene bredrandet og smalrandet hum-

FIGUR 3. Uens vedborer. *Xyleborus dispar*. Uensheden består i størrelsen, Hannen er den mindste. J.E.V. Boas: "Forst Zoologi" (1923).

lebisværmer med henvisning til forskelle i vingekanternes brune rande. (Om humlebiernes navn: se under adfærd). En art rodæder (Hepialidae) hedder humleæder, men her er det planten humle, det drejer sig om.

INDSLÆBTE ARTER

Mange hvirvelløse dyr er kommet til Danmark med indførte fødevarer. Deres navne har ofte oprindelse i fremmede sprog, fx kakerlak, som har rod i et indiansk sprog fra Surinam i Sydamerika. Navne som amerikansk-, tysk- og orientalsk kakerlak siger nok noget om, hvorfra de sandsynligvis er indslæbt, men mange af disse indendørs arter er kosmopolitter, der har fundet sig til rette i opvarmede huse i de tempererede egne.

Koprabiller er et par arter, der er indslæbt. Navnet har de fra det malaysiske ord for kokosnød (kappara). Khabra er et indisk ord, der betyder mursten. Khabrabillen har sit navn, fordi den (oftest) holder til i sprækker i vægge på lagre, hvor den ernærer sig af kornprodukter o.l.

Australsk tyv er en lille bille, der minder lidt om en edderkop. Den kom til Europa fra Australien for ca. 100 år siden. Den er ikke kræsen, kan æde både vegetabiliske og animalske emner.

Coloradobillen (*Leptinotarsa decemlineata*) er en bladbille, der har gjort sig verdensberømt, fordi den kan lide kartoffelblade. Fra Colorado i USA har den gennem de sidste ca. 150 år bredt sig til hele Nordamerika og Europa, hvor den er blevet en plage for kartoffelavlens. San José skjoldlusen, der bl.a. udvikler sig på mange frugttræer, er en østasiatisk art, der blev indslæbt til USA, hvor den først blev fundet i San José i Californien. Herfra blev den spredt til Nordamerika og Europa. Det danske klima er ikke optimalt for den, men den havde dog etableret sig i nogle år i en gammel frugthave ved Glorup på Østfyn, da den blev fundet i 1964.

FALDGRUBER

Gennemgående viser navnene, hvor i systemet det pågældende dyr hører til: Stueflue, kålsommerfugl, skulpegalmyg osv. Men nogle navne er misvisende. Kamelhalsflue og skorpionflue er nævnt. De tilhører hver sin lille orden, som systematisk er fjernt fra fluerne. Andre eksempler er hessisk flue, som er en galmyg, og spansk flue, som er en bille. Grunden til misèren er, at en flue i ældre tid var en brede betegnelse for insekter, der kunne flyve, og i engelsksprogede lande bruges ordet flies i daglig tale ofte om et bredt udsnit af insekter. Herfra navnet Hessian Fly, som skyldes en antagelse om, at den blev indslæbt til USA med hessiske lejetropper fra Tyskland under borgerkrigen 1861-65. Spansk flue har sit navn på grund af sin irgrønne farve, der hentyder til kobberacetat, der også kaldes "spansk grønt". Denne art, der hører til plasterbillerne (tidligere kaldet oliebillen), findes nu kun på Bornholm.

For nogle mennesker er det vanskeligt at finde grænsen mellem insekter og andre hvirvelløse dyr. Af de her omtalte er edderkopper, mejere og mider ikke insekter. De tilhører den klasse, der hedder spindlere eller arachnider.

JØRGEN CHRISTIAN JØRGENSEN F. 1918, CAND. AGRO. FRA DEN KGL. VETERINÆR- OG LANDBOHØJSKOLE (KVL) 1947. LIC.AGRO. 1952. VIDENSKABELIG ASSISTENT VED STATENS PLANTEPATOLOGISKE FØRSØG 1947-63, AFDELINGSBESTYRER 1963-65. LEKTOR VED KVL 1963-65. PROFESSOR 1965-86 I LANDBRUGS- OG HAVEBRUGSZOOLOGI.

Blank side

Lægemiddelnavne

JØRGEN SCHACK

Inden for området lægemiddelnavne skelner man overordnet mellem generiske navne og handelsnavne. De generiske navne er lægemidlernes officielle navne, dvs. navne som er fastsat af Sundhedsstyrelsen, og som altid skal angives på etiketterne. Generiske navne indeholder ofte dele af lægemidlernes fuldstændige kemiske betegnelser (jf nedenfor). Handelsnavnene er de særnavne som lægemiddelvirksomhederne markedsfører lægemidlerne under. Mange handelsnavne er fremkommet ved omdannelse af generiske navne; i nogle tilfælde kan forholdet mellem henholdsvis handelsnavnet, det generiske navn og den kemiske betegnelse karakteriseres som en tretrinsraket hvor handelsnavnet er (det korteste) tredje trin, fx *Ipren* < *ibuprofen* < *isobutylfenylpropionsyre*: Handelsnavnet er indeholdt i det generiske navn, som igen er indeholdt i den kemiske betegnelse.

I reglen kender den almindelige forbruger (patienten) kun en almen beskrivende betegnelse for lægemidlet plus evt. et eller flere handelsnavne, fx *næsespray (mod tilstoppet næse)* – *Otrivin*, *Zymelin*. Betegnelserne på det mellemliggende niveau, altså lægemidlernes generiske navne (i det konkrete tilfælde *xylometazolin*), kendes og bruges normalt kun af fagfolk: læger, farmaceuter mv.

INN-NAVNE

Lægemidlernes generiske navne er meget ofte såkaldte INN'er (*INN: international nonproprietary name*). INN'erne er interna-

tionalt anerkendte public domain-navne som fastsættes af en komité under WHO efter følgende overordnede principper:

- 1 INN'er skal være distinktive mht. udtale og stavning. De må ikke være uhensigtsmæssigt lange og må ikke kunne forveksles med almindelig brugte navne.
- 2 Et INN for et stof som tilhører en gruppe af farmakologisk beslægtede stoffer, skal så vidt muligt angive dette tilhørsforhold. Navne som kan give patienten anatomiske, fysiologiske, patologiske eller terapeutiske associationer, skal undgås.
(The use of common stems in the selection of International Nonproprietary Names (INN) for pharmaceutical substances, WHO, 2002, s. 135, min oversættelse)

Derudover skal der tages hensyn til en række underordnede principper, som bl.a. vedrører INN'ernes form, herunder deres stave-måde. Det er værd at bemærke at man for at lette oversættelsen og udtalen af navnene anbefaler at der bruges *f* i stedet for *ph* og *t* i stedet for *th*. Vigtigst er dog nok princippet om at et INN så vidt muligt skal indeholde en fælles navnestamme ("common stem"), dvs. et særligt ordelement som henfører lægemiddelstoffet til en gruppe af farmakologisk beslægtede stoffer (jf. punkt 2 ovenfor).

WHO henstiller indtrængende til lægemiddelvirksomhederne at undgå at bruge varemærker som er afledt af INN'er, og især at undgå at bruge INN-stammer i varemærker.

WHO's henstilling respekteres ikke af alle lægemiddelvirksomheder: Mange varemærker ligger meget tæt på INN'er, ligesom mange varemærker indeholder INN-stammer, fx

INN-STAMME	VAREMÆRKEEKSEMPLER
-cain	Marcain, Xylocain
-cillin	Imacillin, Pancillin
cort	Corticoderm, Locacorten, Spirocort
estr	Estracomb, Estrofem
-mycin	Rovamycin, Vibramycin
-pril	Monopril, Synerpril
prost	Minprostlin, Prostivas
vir	Viracept, Avirox, Zovir

INN-stammer kan være indeholdt i varemærker på andre måder end de ovenfor anførte, fx som i mærket *Apozepam*, hvor en stavelse (-po-) er skudt ind i stammen -azepam.

RESTRIKTIONER I DANNELSEN AF HANDELSNAVNE

Dannelsen af handelsnavne er underlagt en række restriktioner som, i modsætning til de nævnte WHO-rekommandationer, er lovbestemte, og som derfor ikke kan negligeres. Af lægemiddellovens § 6 fremgår således at et lægemiddels navn ikke må "være vildledende med hensyn til varens sammensætning, virkning eller egenskaber i øvrigt", og at det ikke må "være egnet til at fremkalde forveksling med andre lægemidler".

Hvis handelsnavnet skal registreres som varemærke, skal det derudover, ligesom alle andre varemærker, overholde varemærkelovens krav om "fornødent særpræg". Ifølge varemærkelovens § 13, stk. 2, er et varemærke udelukket fra registrering hvis det "udelukkende består af tegn eller angivelser, der i omsætningen kan tjene til at betegne varens eller tjenesteydelsens art, beskaffenhed, mængde, anvendelse" mv., eller hvis det "udelukkende består af tegn eller angivelser, som i daglig sprogbrug eller efter almindelig markedsføringsskik udgør en sædvanlig betegnelse for varen".

Patent- og Varemærkestyrelsen tager med jævne mellemrum stilling til handelsnavnes særpræg. En del af sagerne drejer sig om et mærkes adskillelsesevne i forhold til et eller flere generiske navne. I en sag om mærket *Enapril* fandt styrelsen, efter at der var blevet nedlagt indsigelse mod varemærkeregistreringens gyldighed, at der er en så betydelig lydlig og synsmæssig lighed mellem *Enapril* og INN'et *enalapril* at mærket må anses for en uvæsentlig ændring af INN'et, og at registreringen derfor måtte erklæres ugyldig. Samme skæbne er overgået mærker som *Bambutol* og *Abaxivir*, som ifølge styrelsen må anses for uvæsentlige ændringer af INN'erne *bambuterol* og *abacavir*. I tilsvarende sager om mærker som *Dizem* og *Grastim* har styrelsen derimod fundet at mærkerne ligger tilstrækkelig langt fra henholdsvis *diltiazem* og *filgrastim* mfl. Som eksemplerne antyder, forsøger lægemiddelvirksomhederne sig i nogle tilfælde med mærker som ligger meget tæt på generiske navne.

Varemærker skal imidlertid ikke blot have særpræg i forhold til generiske navne; de skal også adskille sig tilstrækkeligt fra andre varemærker. Således er registreringen af mærker som *Colosal*, *Malarin* og *Symlin* blevet ophævet fordi de anses for forvekslelige med henholdsvis *Colesel*, *Malarone* og *Zymelin*. Til sammenligning kan nævnes at mærker som *Crediol* : *Sprediol*, *Kezoral* : *Nizoral*, *Miralax* : *Microlox* ikke er fundet at være forvekslelige.

ORDDANNELSESMETODER

Den følgende beskrivelse af typiske orddannelsesmetoder inden for området farmaceutiske varemærker bygger på en gennemgang af samtlige registrerede varemærker (i alt knap 1100) i Lægemiddeldkataloget 2000 (onlineversion: www.lk-online.dk, søgning foretaget 6.11.2000).

Som omtalt ovenfor er mange mærker fremkommet ved om-dannelse, typisk afkortning, af generiske navne, fx

Bromidol < *bromperidol*

Dicillin < *dicloxacillin*

Dopram < *doxapram*

Famvir < *famciclovir*

Flurofen < *flurbiprofen*

Pamol < *paracetamol*

Pirom < *piroxicam*

I de ovennævnte eksempler er der udeladt noget af den mellemste del af det fuldstændige udtryk. Denne form for afkortning, såkaldt teleskopering, forekommer relativt hyppigere i denne specielle del af ordforrådet end i det almindelige ordforråd. I det sidstnævnte er såkaldt final reduktion (dvs. afkortning bagfra) langt den almindeligste afkortningsform, jf. dannelser som fx *foto* < *fotografi*, *info* < *information*, *kondi* < *kondition*, *manus* < *manuskript*, *prof* < *professionel*. Farmaceutiske varemærker er sjældent dannet ved denne form for afkortning; af de få eksempler i materialet kan nævnes *Fludara* < *fludarabinfosfat* og *Lanzo* < *lansoprazol*.

Ofte er reduktionen af det generiske navn meget omfattende, og den kan tilmed være suppleret med omstilling af bogstaver eller stavelser. I sådanne tilfælde er det nok rimeligere at beskrive ordannelsesprocessen som en form for kombination, nemlig kombination af ordfragmenter, end som afkortning:

Atacand < *candesartancilexetil*

Buscopan < *Butylscopolamin*

Ciloxan < *ciprofloxacin*

Ciproxin < *ciprofloxacin*

Diclocil < *dicloxacillin* (jf. *Dicillin* ovenfor)

Mexitil < *mexiletin*

Orofen < *ketoprofen*

Zymelin < *xylometazolin*

Hvis lægemidlet indeholder mere end ét virksomt stof, kan mærket være dannet ved kombination af fragmenter af flere generiske navne, fx

Alminox < *aluminiumaminoacetat* + *magnesiumoxid*

Kodamid < *kodein* + *salicylamid*

Timpilo < *timolol* + *pilocarpin*

Det er dog langt fra kun generiske navne der indgår som bestanddele i farmaceutiske varemærker. Mærkerne kan indeholde (fragmenter af) anatomiske termer som fx *cor*, *kardia* (hhv. lat. og gr. 'hjerter'), *dens* (lat. 'tand'), *derma* (gr. 'hud'), *nasus* (lat. 'næse'), *oftalmos* (gr. 'øje'):

Adenocor (mod visse hjertelidelser) < *adenosin* + *cor*

Cardicor (mod hjerterinsufficiens) < *kardia* + *cor*

Nasacort (mod høfeber o.l.) < *nasus* + *glukokortikoid*

Diproderm (hudmiddel) < *Betametasondipropionat* + *derma*

Oftagel (mod nedsat tåreproduktion) < *oftalmos* + *gel*

Andre forholdsvis hyppige elementer stammer fra betegnelser som vedrører lægemidlets indikationer:

Abalgin (mod smerter) < gr. *algos* 'smerte'

Bezalip (lipidsænkende middel) < *bezafibrat* + *lipid*

Condyline (mod kondylomer) < *kondylom*

Dolodent (mod ømme gummer ved tandfrembrud) < lat. *dolor* 'smerte' + *dens* (gen. *dentis*)

Geangin (mod angina pectoris) < *Gea* + *angina pectoris*

Malarex (mod malaria) < *malaria*

Noacid (et mavesyreneutraliserende middel) < eng. *no acid* 'ingen syre'

Rytmonorm (mod hjerterytmeforstyrrelser) < *rytme* + *normal*

Vermox (mod rundorme) < lat. *vermis* 'orm'

Verucid (mod vorter) < lat. *verruca* 'vorte' + *-cid* 'dræbende'

Zomig (mod migræne) < *zolmitriptan* + *migræne*

Det ovennævnte mærke *Geangin* eksemplificerer endnu en ordkategori som indgår i en del mærker, nemlig navne på lægemiddelvirksomheder:

Abbotcin < *Abbott* + *erytromycin*

Alpoxen < *Alpharma* + *naproxen*

Cilest < *Janssen-Cilag* + *gestagen*

Giludop < *Giulini* + *dopamin*

Glucobay < *glukose* + *Bayer*

Kaleorid < *kaliumklorid* + *Leo*

Migea < *Migræne* + *GEA*

Nitromex < *nitroglycerin* + *Dumex*

Rocephalin < *Roche* + *cefalosporin*

I mærkerne kan også indgå elementer som angiver en bestemt egenskab ved lægemidlet, især om det sætter ind hurtigt eller forsinket:

Actrapid (hurtigt indsættende insulinpræparat) < eng. *act rapid* 'virk hurtigt'

Doltard (depottablet mod stærke smerter) < lat. *dolor* 'smerte' + *retard* 'med forsinket eller udstrakt virkning'

Mildison (svagtvirkende kortisonpræparat) < *mild* + *kortison*

Spektramox (penicillin med udvidet spektrum) < *spektrum* + *amoxicillin*

Velosulin (hurtigt indsættende insulinpræparat) < lat. *velox* 'hurtig' + *insulin*

Theo-Dur (depottablet mod astma) < *theofyllin* + lat. *durare* 'vedvare'

LYDEN AF ET LÆGEMIDDEL

I det foregående er de farmaceutiske varemærker beskrevet som motiverede dannelser, dvs. som ord der er opstået ved kombination af eksisterende ord eller orddele. Man kan imidlertid også vælge helt at se bort fra mærkernes herkomst og i stedet blot betragte dem som kæder af i sig selv indholdsløse stavelser, fx *Bromidol* = /bro + mi + 'do'll, *Monopril* = /mo + no + 'pri'll, *Verucid* = /ve + ru + 'sið'. En sådan rent udtryksbaseret beskrivelse er meningsfuld når det gælder farmaceutiske varemærker, fordi mange af mærkerne jo umiddelbart fremstår som kunstord, dvs. ord som er skabt uden nogen tydelig etymologisk forbindelse med det eksisterende ordforråd. Der er til dette formål brugt fonemskrift (en grov lydskrift) fordi det i første omgang kan være hensigtsmæssigt at se bort fra grafisk variation, fx < ce- >, < se- >, < xe- >, < ze- > = /se-/.

En gennemgang af Lægemiddeldataloget 2000 viser at det typiske farmaceutiske varemærke er et trestavelsesord:

enstavede:	4
tostavede:	182
trestavede:	654
firstavede:	207
femstavede:	18
seksstavede:	2
syvstavede:	1
i alt:	1068

Godt og vel 60 % af de farmaceutiske varemærker er trestavelsesord. Ser man nærmere på trestavelsesordenes stavelsesstruktur, viser det sig at der her kan udpeges en favoritstruktur, nemlig strukturen CV + CV + CVC (hvor C står for konsonant og V for vokal). Godt 20 % af trestavelsesordene har denne struktur: *Benylan*, *Kodamid*, *Lomudal*, *Panodil*, *Passagen*, *Zymelin* osv.

Tredje stavelse (CVC) er lukket, og stærktrykket falder derfor normalt på denne stavelse. Det at mærkernes endelse i mange tilfælde vil blive identificeret med trykstærke suffikser (*-id*, *-il*, *-in*, *-ol* osv.) som kendes fra en lang række stofbetegnelser, forstærker denne tendens. Undtagelser fra reglen vil vist kun forekomme i tilfælde hvor mærket falder sammen med eller minder stærkt om et velkendt ord med en anden trykfordeling. Der er tale om en meget enkel stavelsesstruktur som vil være gangbar i mange sprog, og det er nok en væsentlig årsag til dens popularitet.

Vil man danne nye mærker med denne populære struktur, må man beslutte sig for hvilke konsonanter og vokaler de enkelte stavelser (C_1V_1 , C_2V_2 og $C_3V_3C_4$) skal indeholde. Hvis man ønsker at de nye mærker udelukkende skal indeholde stavelser der forekommer i eksisterende mærker, kan man tage udgangspunkt i en stavelsesfrekvensliste som er lavet på grundlag af Lægemiddelkatalogets CVCVCVC-mærker. Nedenfor ses de 15 hyppigste 1.-, 2.- og 3.-stavelser:

C_1V_1

me

be

re

ri

ke

mi

C_2V_2

si

to

ra

na

so

ta

$C_3V_3C_4$

'li'n

'sið'

'tæg = < tec >

'kør' = < cor >

'di'l

'sy'n

<i>se</i>	<i>ro</i>	<i>'te'n</i>
<i>si</i>	<i>lu</i>	<i>'sɔg</i> = < zok >
<i>ka</i>	<i>va</i>	<i>'si'n</i>
<i>ta</i>	<i>no</i>	<i>'no'l</i>
<i>vi</i>	<i>lo</i>	<i>'lið'</i>
<i>ni</i>	<i>mo</i>	<i>'fe'n</i>
<i>pa</i>	<i>mə</i>	<i>'lar'</i>
<i>sy</i>	<i>po</i>	<i>'ve'n</i>
<i>du</i>	<i>ve</i>	<i>'ga'n</i>

Lader man en computer danne alle mulige kombinationer af udvalgte stavelser (fx de 15×3 ovenfor), opdager man hurtigt at ikke alle kombinationer er velegnede som varemærker. Hvis man vil undgå at der dannes for mange ubrugelige ord, kan man forsyne computerprogrammet med regler som forhindrer at bestemte uønskede kombinationer dannes. Når det som i dette tilfælde drejer sig om ord med en meget enkel stavelsesstruktur (uden konsonantophobninger), er der dog kun få rent lydmæssige restriktioner. Den vigtigste er nok at man som hovedregel bør undgå reduplikation (dvs. gentagelse af stavelser eller dele af stavelser): */memə-l/*, */-no'no'l/*, */sisi'si'n/*, */tata-l/* osv. I materialet finder man et enkelt eksempel på reduplikation, nemlig i mærket *Mesasal*. Gentagelse af begyndelseskonsonant i nabostavelser, fx */papo-l/*, */riro-l/*, */-na'no'l/*, */tato'te'n/*, kan give et ord samme lidt useriøse valør som den der ofte opstår ved reduplikation. Ulempen ved grove regler af denne type er at de frasorterer kombinationer som kan være hensigtsmæssige, fx fordi de fremkalder ønskede associationer: */mama-l/*, */memo-l/*, */viva-l/* mfl.

Ud over de restriktioner som vedrører mærkernes udtryksside, skal der naturligvis tages hensyn til de tidligere omtalte lovbestem-

te restriktioner, fx forbuddet mod vildledning: Visse stavelser svarer til ordelementer med en stærkt specialiseret betydning (jf. fx de ovennævnte INN-stammer), og et mærke som indeholder en stavelse der normalt kun forekommer i navne på lægemidler af en ganske bestemt type, kan derfor være vildledende hvis det bruges om andre typer lægemidler. Den mest rationelle måde at danne lister med forslag til nye mærker på er derfor nok at kombinere en udtryksbaseret metode, fx den ovenfor skitserede stavelsesstrukturbaserede metode, med den traditionelle ordelementbaserede metode. Den grove del af arbejdet (dannelsen af kombinationer) kan man med fordel lade en computer udføre.

LITTERATUR

Gyldén, Yves (1963): Rational Construction of Trademarks. I: SMIL 2, s. 100-109.

Sigurd, Bengt (1965): Phonotactic Structures in Swedish. Lund.

JØRGEN SCHACK F. 1961. SENIORFORSKER VED DANSK SPROGNÆVN. HAR I EN ÅRRÆKKE VARETAGET NÆVNETS ARBEJDE MED VAREMÆRKER OG I FORLÆNGELSE HERAF SKREVET EN DEL ARTIKLER OM DENNE DEL AF ORDFORRÅDET. BESKÆFTIGER SIG DERUDOVER MEST MED DANSK RETSKRIVNING.

Blank side

Banaliteternes kvalitet

KENN ANDRÉ STILLING

Kan De forestille Dem en tidlig morgen på Rigshospitalet den 26. december 1945? klokken var cirka 6, da jeg så min mor og for første gang hørte navnet
Kenn – med to n'er. Navnet blev gentaget dag efter dag i alle stemmelejer og med mange ansigtsudtryk. Mit navn kom ud igennem de mærkeligste munde med tænder. Først ni måneder senere dukkede endnu et navn op, nemlig André.
Jeg vidste allerede, at jeg hed Stilling, og tænkte: Hvor mange navne skal jeg ha'? Jeg var bekymret for, om jeg kunne huske dem alle sammen.

Man bliver båret af navne. Som ung mand stod jeg op klokken 7 i Nivågade 3 på Nørrebro. Jeg kørte ad Hellebækgade og Jagtvej, gennem Nørrebrogade og over Dronning Louises Bro, forbi Nørreport og via Gothersgade til

Balletmester Andreas Farvel

Kongens
Nytorg og om bag Det Kongelige Teater til Peder Skrams Gade
nummer 8 og
ind
i baggården og op på fjerde sal. Og dér stod min høvlebænk.

Andreas Farvel er en af de første personer fra min litterære verden.
Han
er
en stor danser, der på grund af dårlig økonomi udstopper sin
trikot og
binder den på ryggen og danser og danser for derefter, med fire
danseben, at
forlange dobbelthonorar. Der blev lavet tre bøger med Andreas
Farvel. "En

aften med Farvel", "Farvel stikker af", og "Farvel og politik". Hele
oplaget
af den sidste bog – 230 eksemplarer – blev stjålet to dage før, den

skulle

udgives. Siden har jeg ikke hørt noget til ham. Men en god ven i Udenrigsministeriet har ofte antydnet, at en person ved navn Japan Jacobsen måske er den samme som Farvel.

Bogen om Andreas Farvel blev udgivet på Forlaget Sommersko, som blev

stiftet

i 1972 på Hagemans Kollegium, Kristianiagade 10 i København.

Beslutningen om

navnet Sommersko blev truffet på følgende måde: Jeg havde netop færdiggjort

en bog, der hed "Livet er en Drøm". Den skulle egentlig have heddet

"Drømmesperm", men forfatteren, der skrev forordet, mente ikke, at det

var

en god titel (det var sidste gang, jeg rettede mig efter andre med hensyn

til navne og titler). Bogen bestod af nogle og tredive linoleumssnit og

et

tilsvarende antal kontaktannoncer fra Weekend Sex.

Kontaktannoncer har

altid

interesseret mig; kontaktannoncer er en sjov, udstrakt hånd, både til udlandsrejser, lange vandreture og hjemlig hygge.

Besøget på forlaget, hvor bogen skulle udgives – og her nævner vi ikke

navne

– fandt sted i marts 1972. Jeg husker det tydeligt: Jeg lægger bogen
på
forlæggerens skrivebord og spørger, hvornår den vil være i
handelen, i
den
tro at når en avis kan udkomme fra dag til dag, så kan man vel
trykke en
bog
på mindre end en uge.
Da jeg ser ham i øjnene, fornemmer jeg, at det ikke kan blive før
sommeren.
Oktober kunne det heller ikke blive. Det viste sig, at vi var helt
fremme
ved et nyt årstal, og så tænkte jeg: “Hvad er der galt?”
Problemet var, at jeg sad på den forkerte side af skrivebordet.
Så jeg trak min bog til mig igen med ordene: “Jeg vil lige tænke over
det!”,
sådan som man siger, når man har truffet beslutningen. På vej
hjem i
bussen
til kollegiet spekulerede jeg på, hvad jeg skulle kalde mit forlag. Man
kunne opkalde det efter sig selv, så hedder det “på eget forlag”. Man
kunne
også give det et navn, som man blev forundret over – et navn med
samme
klang
som Gyldendal. Det skulle være et navn, som man selv holdt af at
sige,
som
mindede én om noget fint, og som ikke var belastet af dumhed, men
derimod

Hvor er pigen, der en gang i mellem vil tage et par lange bukser på og tirre mig ved at sidde på mit hoved????

båret af munterhed. På samme måde som man beskytter sit barn ved ikke at

kalde det noget forkert.

Mens bussen med stor fart nærmede sig Østerport, gennemgik jeg en masse

navne i hovedet. Jeg stoppede ved navnet Sommersko, og sagde til mig

selv, at

her var det. Så steg jeg af bussen og gik op ad trappen til øverste etage,

hvor jeg havde mit lille atelier. For enden af gangen sad en studerende,

som

jeg vidste aldrig ville blive færdig som ingeniør, så jeg råbte til ham: "Kunne det have din interesse at slikke frimærker?"

Han svarede øjeblikkeligt "ja!".

Så råbte jeg tilbage: "Forlaget Sommersko starter i dette øjeblik,

VEJLE-TREKANTOMRÅDET

Gift kvinde, 25 år, søger kontakt med herre i alderen 25-40 år for intimt samvær. Er ret lidenskabelig og accepterer diverse former for sex.

Billet mrk. A 6718

telefonen

hænger i gangen, og nummeret er Tria 1006.”

En måned efter udkom “Livet er drøm” på Forlaget Sommersko trykt i 1000

eksemplarer a 17 kroner hos Sorte Louis i Ringkøbing.

Senere udkom maleren Richard Winthers “Billedbog” (17 kr.), professor

Dan

Sterup-Hansens “Frimærker” (17 kr.), Hans Peter Feldmann, tysk maler,

“Billeder af Feldmann” (17 kr.), Per Kirkebys “Et Billedudvalg” (23 kr.),

Dan Turèlls “Onkel Dannys Deliristiske Jukebox Jitterbug” (19 kr.), Ib

Michaels “Hjortefod” (19 kr.), Johannes Lunds “Er skriften løgn fordi

lysets

baggrund altid er sort” (19 kr.), Knud Holtens “Lille

Håndleksikon over

nyopdagede mærkelige væsner" (19 kr.), "78 Danske Digtere", en
antologi
med
håndskrevne bidrag (48 kr.). Og det var ikke noget, vi skulle leve af,
det
var for morskabens skyld.

En af de første gange Japan Jacobsens navn dukker op, uden for
teatrets
verden, er ved en introduktionsskrivelse på en LP-plade, udgivet i
foråret
1973 på Sommersko Records. LP'ens navn var "Time to
Remember", og den
bestod af arbejdslyde fra mit atelier. Man kan høre, at jeg maler, man
kan
høre, at jeg tegner, man kan høre, at jeg arbejder med et
linoleumssnit,
man
kan høre, at jeg arbejder med en radering – alt sammen på a-siden.
På
b-siden hugger jeg gennem tyve minutter i et 2 meter højt og 40
meter
langt
trærelief med titlen "Dagdrømmernes Jubelfest". Japan Jacobsen
sidder i
øvrigt i Redaktionen for fine Samtaler i Victor B. Andersen's
Maskinfabrik
sammen med blandt andre H.C. Andersen, professor Jes P.
Asmussen og
Jørgen
Nørgaard Paa Strøget og han har fast adresse i Bruxelles.

I forbindelse med at udsende digtsamlinger begyndte jeg at
interessere
mig
for litteraturtidsskrifter. Jeg syntes, der manglede noget, som jeg vil
kalde banaliteternes kvalitet. Det var ikke digtene, der var noget i
vejen
med. Det der manglede var – en hat – en håndskrift – en vittighed
– en
traktor – et regnskyl osv. Enten måtte jeg leve med disse
uhyrligheder
eller
lave et tidsskrift selv. Jeg valgte det sidste. Formatet stod mig
fuldstændigt klart: A4. Det var den papirstørrelse, digtere og
forfattere
trak ud af deres skrivemaskine. Jeg har altid syntes, at en bog skulle
have
en ryg, og på dette tidspunkt var vi alle omgivet af så mange
hæfteklammer,
at tykkelsen på tidsskriftet måtte blive 160 sider, så der var masser
af

plads og lys og luft til de enkelte bidrag.

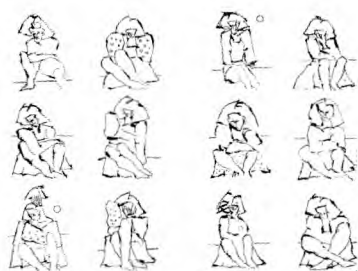
Med hensyn til navnet; det kom en sen aften – under en
svømmetur på

Bellevue, i 1975. "Victor B. Andersen's Maskinfabrik". Det lød
godt og

solidt. Det lød som en mand, der kunne sit håndværk og talte
pænt til

sine

medarbejdere, og prisen, 28 kroner, mente jeg ikke var urimelig. I.
oplag

Min søster I Marinen 1999

var på 1000 eksemplarer. Syv numre efter udkom det i 5000. Vi var på vej mod de store sovjetiske oplag, som jeg altid havde drømt om. Kort tid efter, i 1977, stoppede jeg "Maskinfabrikken" – for en tid – og gik i gang med at

lave bladet "Bokse Nyt" sammen med boksedommeren Ove Ovesen.

Når man finder et navn som "Victor B. Andersen's Maskinfabrik" (som er

en

mand, der virkelig eksisterer ude i landet, men som ikke ved, at han har

en

maskinfabrik på 160 sider i A4-format) og i første nummer har navne som

Dan

Turèll, Jens Birkemose, min bror Herman Stilling og mig selv i

redaktionen),
så mente vi, at med så megen lykke kunne det ikke gå galt.
Tanken om at arbejde sammen med så fine folk, og mange andre,
gjorde, at
jeg
blev nødt til at stifte "Det Store Nordatlantiske Idéselskab" ved en
stille
højtidelighed i Sorø 1976.
På første nummer af Victor B. Andersen's Maskinfabrik valgte jeg til
forsiden et fotografi af Kong Frederik i bar overkrop med
tatoveringer.
Det
havde været vist i Life Magazine i 1948. Det var et usædvanlig smukt
foto af
en konge; men i Ringkøbing var det majestætsfornærmelse, og de
forskellige
forretningsdrivende nægtede at hænge plakaten op i deres butikker
– til
stor
ærgrelse for Dronning Ingrid – og kunstforeningen tog afstand fra
den.

Victor B. Andersen skabte tanken om at levendegøre tidsskriftet. Jeg
havde
altid været fascineret af de franske caféer, som var en større og mere
luftig karrusel end de danske værtshuse. Jeg ville gerne have en
blanding af
værtshus og konditori. Simon Spies og Tjæreborg havde gjort
forarbejdet
med
at få folk interesseret i kaffe, cappuccino, café latte, café au lait,

espresso og dobbelt espresso. Alle disse ord, som lød så fine, kunne de ikke sige, når de kom hjem fra rejsen. Danmark er et usædvanligt morsomt land: En tredjedel af befolkningen er konstant tolv en halv kilometer oppe i luften, den anden tredjedel er på

Mallorca og den sidste tredjedel er derhjemme, og sådan har de cirkuleret siden slutningen af halvtredserne. I foråret 1976 var vi to, der tog af sted til Paris med papir og blyant og tommestok. Vi skrev ned og målte alt op – fra barens højde til barens afstand til døren og udbuddet af flasker på væggen. Og godt med spejle, ikke for at se på sig selv, men for at fange farven på en gul bus eller en grøn lastvogn, der kører forbi, og for at gøre rummet større. Alle notaterne kom vi ned i en stor salatslynge sammen med tidsskriftet, og ud af det kom af gode grunde Café Sommersko, opkaldt efter forlaget. Vi valgte at lægge den i Kronprinsensgade på grund af lokalernes størrelse, og fordi der nede for enden var en lille scene, der kunne bruges til

oplæsning.

Langs væggene løb en sofa som en stor rød nappa-tunge, der gik hele

vejen

gennem cafeen. Ideen med stærke farver som rød og citrongul og neonrør i

loftet var ganske enkel: så kan man være sikker på, at man er ude, borte

fra

kakkelbordet og PH-lampen, og så skal ikke tænke på at vaske op og gøre

rent

efter sig.

Målet var ikke at lave en café, men snarere en skulptur med personale

på; et

egnsteater hvor mennesker kunne komme ind med deres egne monologer.

Caféen

sørgede for kopper, glas og flasker og skabte folkemusikken, og dens indbildningskraft blev givet videre til gæsterne. Det skabte den rigtige

klang, således at man uden tøven kunne kaste sig ud i at sige

“Bispens

gipsgebis” uden at tabe ansigt. Cafe Sommersko blev starten på det jeg

kalder “De fire farcer med lukketid”. Café Dan Turèll (1977), der først

stod

færdig, da jeg fire måneder efter åbningen hørte ud af radioen, en
aften

i

en Codan-taxa, "En vogn til Turèll, en vogn til Turèll, en vogn til
Turèll!". Så vidste jeg, at Store Regnegade havde fået en café. Café
Victor

(1981), opkaldt efter tidsskriftet Victor B. Andersen og i 1982 Victors
Garage Brasserie. Cafeerne gjorde, efter min mening, en større
indsats

for

kvindesagen end rødstrømpebevægelsen nogensinde har gjort, og
skabte på

en

måde en venlig og kærlig byfornyelse. Der blev også tid til at starte
Gallerie Danmark hvor blandt andre Richard Winther, Poul
Gernes, Jens

Birkemose og jeg selv udstillede. Desuden viste galleriet en meget fin
udstilling med digteren Henrik Nordbrandts værelse fra Amager.
En mindre

Cafe, "Atomdemokraten", dukkede også op i 1978. Det blev også
til et

litteraturtidsskrift i Hirtshals ved navn "Strandboulevarden" og et
fabriksfamiliealbum "Sukker".

Alt dette er sket efter klokken 16, indtil da skal der males, tegnes og
hugges i træ.

Det er vigtigt med gode danske navne i byen. I Store Kongensgade
lå der

ind

til for nylig en grill ved navn "TIP-TOP Bodega", men desværre er sådan

et

navn forsvundet fra gaden. Jeg er nu henvist til at tage toget til Marienlyst på Falster for at se navnet "Tannhauser Pizza". Turen kan gøres

på en dag.

Det er meget bekymrende at så fine navne som H.C. Andersen, Søren

Kierkegaard og Georg Brandes bruges i en form for politisk uopfindsomhed. Så

kald det dog ved rette navn og ikke H.C. Andersens Boulevard, men H.C.

Andersens Motorvej; ikke Søren Kierkegaards Plads, men Søren Kierkegaards

Parkeringsplads; ikke Georg Brandes' Plads, men Georg Brandes' Gadekryds.

Man har gjort dem til verbale trafikofre. Hvordan skal vi kunne forklare

vore børn, at disse personer er mennesker, vi holder af. Et sidste skræmmende eksempel er, at det fine navn "Det Kongelige Bibliotek"

nærmest

er forsvundet til fordel for "Den Sorte Diamant".

Når jeg vågner om morgenen, er der en ting, jeg gør, inden jeg børster

tænder, inden jeg drikker kaffe, og inden jeg spiser en ostemad: Jeg tæller

alle bogstaverne i alfabetet. Når det er gjort, står jeg op. Jeg glæder mig
over, at andre også har en kærlighed til alfabetet. Det er ret
betryggende,
for når jeg åbner avisen, tænder radioen og ser fjernsyn, springer
ordet

“den verbale krystalnat” alt for ofte op af en kedelig æske.
Heldigvis
har
vi mange fine digtere i Danmark, som er opmærksomme på de
talrige
politiske
stavfejl.

NIVÅGADE

Engang var Nivågade
Byens hjerte, byens puls, byens gade.

Alle mennesker kørte igennem, gik igennem
Eller løb igennem

Livgarden med fløjter og trommer
Gik gennem Nivågade

Det var et fantastisk sted,
Et sted som man drømte om! Det var den tids Mekka.

Selv Stauning kom kørende på cykel
For at se drømmen

I midten af gaden var der en triumfbue
Og oven over den en regnbue,
der var også en skov, som var stor og grøn.
Hen til skoven gik der en vej,
Som på begge sider havde pragtfulde figurer

I den anden ende af gaden var der en flyveplads,
Hvor maskiner hvert minut kom ned
Og blev tømt for mennesker,
Som løb hen i den anden ende af gaden,
Hvor de satte sig på stranden.
For at se over det blå hav
Hvor alle århundreders skibe sejlede forbi
Og hilste med flag.

HERMAN STILLING

KENN ANDRÉ STILLING F. 1945 I KØBENHAVN.

UDLÆRT MØBELSNEDKER 1960-1965. KUNSTAKADEMIET, KØBENHAVN

1970-1974, PROFESSOR DAN STERUP-HANSEN, SVEND WIIG HANSEN.

TALRIGE SEPARATUDSTILLINGER I IND- OG UDLAND FRA 1965-2003.

Hvad ligger der i et navn?

KLAUS RIFBJERG

Normalt giver man sine personer navne i en blanding af bevidst-ubevidst eller med fuldt overlæg. Jeg skal her beskæftige mig med et par af mine egne romanpersoner, hvis identitet er blevet til enten på den ene eller den anden måde eller som en blanding af begge. Det drejer sig om Janus og Tore i *Den kroniske uskyld* og *Anna (jeg)Anna*.

Da jeg tog fat på Uskylden engang i slutningen af halvtredserne var jeg på alle måde og ikke mindst i litterær sammenhæng grøn. Jeg havde selvfølgelig læst en del og også "studeret" litteratur både på Princeton og på Københavns Universitet, men jeg havde aldrig spekuleret meget over, hvordan man bar sig ad, når man skulle skrive en roman, og slet ikke over, at navne kunne være både meningsbærende og symbolske. At én hed "Pip" hos Dickens var jo egentlig kun ekstra sjovt for en dansk læser, og at der skulle være noget specielt i, at Flaubert havde valgt at kalde sin heltinde "Emma" til fornavn, kunne jeg umuligt se. Senere er jeg blevet klogere, og jeg var da også allerede så "klog", da jeg tog fat på Uskylden, at jeg i et anfald af bevidsthed blev klar over, at min ene hovedperson skulle hedde Janus, for jeg havde hørt om guden med to ansigter, der oven i købet kan se hver sin vej, og jeg følte instinktivt, at sådan en skulle min Janus være, ikke guddommelig, men med blikket rettet i begge retninger, så han både kunne holde øje med, hvad der foregik i de mere skumle regioner, og løfte blikket mod det ideelle.

Tore gjorde jeg mig ingen forestillinger om. Han kom bare til at hedde, hvad han hedder, fordi han skulle hedde et eller andet. Det var først, da Villy Sørensen anmeldte *Den kroniske uskyld* i radioen og pegede på det klart selvfølgelige i, at Tore naturligvis må hedde Tore, fordi ordet "to" udgør halvdelen af hans navn og dermed signalerer, at der er tale om en udskilning. Janus og Tore er i virkeligheden én person skilt i to, de er m.a.o. to sider af samme sag (Lysalf og Svartalf kunne man sige), derfor må der i begge navne ligge noget dobbelt. Det ene var fra min side altså bevidst, det andet kom til ad uransagelige veje, der altså ikke er så uransagelige endda, for det man ikke vælger bevidst i en skabende sammenhæng vælger sig selv.

Nu skal jeg heller ikke gøre mig mere naiv end jeg er: det er ikke tilfældigt, at den slemme fru Junkersen i *Uskylden* hedder, som hun gør; der refereres så vidt jeg husker – endda forklarende – til hendes navn i romanen selv. Der er noget brysk, noget tysk i de associationer navnet giver, en junker med hævet huggert rider frem, og jeg kan da også se, at én af bogens vasaller, den sleske Kurt, må hedde sådan, fordi hans baggrund er ekstremt småborgerlig, ellers ville han aldrig have fået det navn. Men valget var ikke mit i bevidst forstand, han kom bare til, og sådan er det faktisk for det meste, og forklaringen er forholdsvis enkel, for den handler om selve det at skabe fiktion. Hvis man på forhånd kender det dybt ladede i enhver persons navn og fastholder det som en slags universelt symbol, har man ikke blot pålagt personen et strammende korset af betydningsfuldhed, men også indført en stivhed i selve værkets konstruktion, der kan vise sig fatal. Det er uomtvisteligt, at James Joyce ved præcis, hvorfor han kalder sin helt Stephen Daedalus (forfatterens alter ego er en Daedalus og hedder sådan også i *A Portrait of the Artist as a Young Man*), men med *hans* skygge, Leopold Bloom, ligger det anderledes. Navnet

ligeftrem *bølger* associativt, her er imidlertid fortolkningsmulighederne (som personen selv!) rigere, og jeg tør vædde på, at der er skrevet spalter om Blooms navn og hvorfor han hedder sådan. Joyce, der gjorde sig tanker om det meste, har sikkert også nærmet sig figuren lysende bevidst, alligevel har en hemmelig glæde besat ham i det øjeblik han uden at vride armen om på sig selv fik det jødiske Everyman's navn forærende i et lykkeligt inspireret øjeblik.

Inden jeg tager fat på en anden af mine fiktive personer og ser på, hvordan det forholder sig med hende, kan det være på sin plads at dvæle lidt længere i det irske. Joyce's arvtager, Samuel Beckett, er sig sine fiktive personers navne meget bevidst, men gør sig til gengæld umage med at sløre deres identitet. Der er ingen forklaring på "Godot", som der ventes på og ventes på i stykket af samme navn. Hvorfor de to hovedpersoner hedder henholdsvis Vladimir og Estragon oplyses ikke – heller ikke i stykket – men man kan ikke lade være med at se dem for sig som olie- og eddikeflaskerne i en platmenage, højst anvendelige, men anbragt i uadskillelighed, som afbrudt ville skabe en æstetisk disharmoni, ingen har brug for. "Hånd i hånd ud fra Eiffeltårnet omkring århundredeskiftet – men nu er det for sent!" Kilometervis af ord er brugt på udlægningen af Godot, man har blandt andet gravet en vis Godeau frem, han stammer fra Balzacs tid og havde det med at forsvinde, men så er der jo også det med første halvdel af ordet, hvor GOD så tydeligt stikker hovedet frem. Feltet er ganske frit, og hver gang Beckett blev spurgt, rystede han på sit vise (og ironiske) hoved og sagde, at det vidste han ikke noget om, han havde blot skrevet et stykke om to mænd, der venter.

Historien om *Anna(jeg)Anna* er i sammenhængen tankevækkende. Romanen var en bestilling, jeg blev af Danmarks Radio bedt om at skrive den, der skulle være femten kapitler af en bestemt længde, historien skulle – af gode grunde – læses op, der

skulle altså en person til, som kunne lægge stemme til. Han eller hun? Jeg valgte hun, for der havde været rumlet i pressen om, at jeg ikke kunne skrive om andet end mænd in casu mig selv, så jeg valgte en kvinde. Ad mere eller mindre mekanisk vej fik jeg således tildelt en hovedperson, men jeg vidste endnu ikke, hvad jeg skulle bruge hende til, eller hvad hun skulle hedde. Formen – de femten afsnit af ens længde – indbød til føljetonen, men jeg havde også gamle stumfilm i et stort antal ruller i baghovedet og tegneserien (selv om man fra højglitterært hold sikkert ville finde genren underlødigt) særlig med henblik på *Little Orphan Annie*, der altid styrter af sted med sin hund i snor på flugt fra hvad ved jeg. Frøene var sået, og da jeg en morgen selv vågnede op ved lyden af ordet “Anna” i ørerne, vidste jeg nogenlunde, hvor jeg var på vej hen og i hvert fald, hvad min hovedperson skulle hedde. Læg dertil, at det var et “ekkonavn” jeg havde fået indgivet, for det er ganske ligegyldigt, om man læser Anna forfra eller bagfra, hun bliver ved med at hedde det samme. At “Ana” også betyder “sjæl” på arabisk, vidste jeg ikke, men her har vi så et eksempel på, at den som meget har skal meget gives, og det er svært at forestille sig en hovedpersons navn, der strutter af flere anvendelige associationer end netop Anna, for hun er tilfældigvis også mor til Jomfru Maria, hvad Jørgen Bonde Jensen i et skarpsindigt essay har gjort opmærksom på, og som jeg selv ikke havde skænket en tanke.

Pointen er naturligvis, at man kan hige og søge og af og til finde, men det vigtigste er hengivelsen og tilfældigheden. Ikke ti kursus i creative writing eller tolv semestre på Forfatterskolen kan vise en kunstner den direkte vej til den inspirerende fødsel af et godt meningsbærende personnavn, men det er udmærket at tale om og vigtigt at vide, at hvis ikke *alt* (inklusive navnene) i en roman betyder noget, kan man lige så godt lade være med at skrive den.

KLAUS RIFBJERG F. 1931, FORFATTER OG JOURNALIST. DEBUT 1956
MED DIGTSAMLINGEN UNDER VEJR MED MIG SELV. MEDLEM AF DET
DANSKE AKADEMI, DR.PHIL. H.C. LUNDS UNIVERSITET, ADJUNGERET
PROFESSOR VED DANMARKS LÆRERHØJSKOLE, REDAKTØR AF TIDSSKRIFTET
VINDROSEN (SAMMEN MED VILLY SØRENSEN) 1959-64. LITTERÆR
DIREKTØR I FORLAGET GYLDENDAL 1984-91. MODTOG MODERSMÅL-
PRISEN 2001.

Blank side

undersø gelse

NAVNEVANDRING

VAGN STEEN

1. Enkelte gange har jeg givet navn til noget.

Vi fik en kat i Tvedhuse, og Karin og Anna døbte den: 'Missi'. Da killingen kom, blev jeg spurgt. Kald den 'Sippi', sagde jeg, og det blev navnet på en stærk og aktiv hankat der senere fik lyst til jagt i skoven og blev skudt.

-- Missi! Sippi! råbte børnene, og så kom de.

Vi købte en stor robåd. Den fik navnet 'UDENBORDS'. Set fra læsestedet i badebukser.

I 60erne udgav jeg et tidsskrift: 'Digte for en daler'. Og i forlængelse af det: 'Teater for en tier'. De priser er tiden løbet fra.

I 1970 blev jeg knyttet til planlægning af større samlede byggerier.

Først i Søndermarken i Vejle. Et noget almindeligt navn, kommet da byen samlede jordene omkring. Så jeg fik mandat til at finde et andet. Det blev 'Løget by'. Et gammelt *løg-tved. Valgt mellem marknavne. Og ikke for eks. 'Hans Skovfogeds Banke' der også kunne være fristende.

Og sidste officielle navn blev til naboområdet til Galgebakken. I mit responsum skrev jeg at 'Rakkerkulen' var en nærliggende replik (som man næppe kunne bruge). Men 'Hylde-spjældet' var fristende og blev foreslået og vedtaget – alle stemmer mod formanden. Gode danske ord i en uvant sammensætning. Og næppe til at sige om det er fra hylde eller hylde, men man kunne gerne lade en række hylde-træer vokse frem. Spjæld peger på formen, et firkantet jordstykke.

Min næste opgave var at foreslå gadenavne, og jeg lavede et for-

slag til brug for et moderne byggeri med lunefuldt forhold til et vejssystem. Det gik ikke igennem – der var som nævnt modvilje på højere sted. Men mit system blev brugt, udfyldt med andre eksempler. Andre end hvad? For eks ville jeg kalde en vej der gik gennem en bygning 'Blålyset' og få en slags porthvælving malet blå. Det var på et tidspunkt da 'Skråplanet' for veletablerede beboere fandtes – et navn man ikke vil byde økonomisk trængende.

I 2000 startede jeg Lyrikken Hus på Frederiksberg, og blandt andet kunne skrivende møde en konsulent. Men året efter omdøbte jeg det til 'Lyrisk skadestue'.

Og så er der bogtitlerne. Børnebogen AHAHANNAAAAA-AAAAA skal ikke siges men råbes, der er tretten A'er for de tretten kapitler. Og måske husker nogen 'riv selv' og 'skriv selv' fra 1965?

2. Hvordan vælger man formen for sit navn? Hvad læser man i sit eget navn?

Mon ikke Poul V. Rubow følte sig mere tilpas da han ændrede sit fornavn til Paul?

Og Vilhelm Marstrand slap for at blive faldt 'filhelm' under sine ophold sydpå da han stavede navnet med W, sådan som vi kender det i dag.

Susanne ser sikkert sig selv som mere interessant når stavemåden bli'r Suzanne.

Alfred Martin Jens Hansen fik mere styr på sit navn efter ændringen til Martin A. Hansen. Seks bogstaver på hver side af en form, ja kald det bare en runesten. Og andre kan opleve et strejf af ambivalent valgslægtskab med Johs. V. Jensen.

Og vi ved at Johan August Strindberg lagde en omfattende metafysik ind i forbogstaverne J A S. Han læste månedsnavnene ind: Juli, August, September. Og det satte omfattende astrologiske spekulationer i gang.

Kun fantasien kan sætte grænser for hvilke værdier et menneske læser ud af sit eget navn.

3. Hans Chr. Branner, alias H. Chr. Branner og Hans Branner ender omsider med skrivemåden H. C. Branner. Det kunne han og vi læse meget i.

Han har arbejdet med sine personers forbogstaver (i hvert fald efter romanen "Legetøj").

Den positive kvinde hedder noget med M. Og den store kvinde i "Ingen kender Natten" hedder Martha Maria Magdalene. Det kan indholdsfortolkes. Men hvis man ikke har dovne øjne, så ser man det symmetriske M som positivt, måske endda et tegn på kvinde. Med én undtagelse. Det er Mi-. Så kan der være en freudiansk forvrængning, for eks hysteri: Miriam, Michala.

Når kvinden bli'r ældre, er bogstavet stadig symmetrisk, nemlig W: Winnie.

Og kvinder med asymmetriske forbogstaver har afvigelser fra det harmoniske billede: Sylvis, Lydia.

Hermann, Hubert og Torsteinson er machotyper, hårde. Modsat Clemens, den bløde mand med det åbne bogstav C. Kan blive kaldt klovn og Claus Klumpe af sin partner.

For mig er der ingen tvivl om hvad Branner så i sine forbogstaver. Han har et ansigt med stærke træk, et H-ansigt. Men det har også C-træk: følsomme linjer, især om den smukke mund. Han har læst sig selv ind i sin definitive navneform. Spejlet sig.

Mon ikke det er vokset ud af hans manuskripter til hørespil. Før computeren skrev man rollerne med forbogstaver. Og det kunne sætte tanker i gang. Hvordan optræder M? Hvad siger C så til det?

Ingen kan forbyde nogen at læse træk ved navnet med store metafysiske overtoner. Navnet får en stor horisont. Kun fantasien sætter grænser.

4. Hvordan skriver man sit navn?

Signaturen er et vigtigt udtryk for en person. Så afgørende at man i Sverige ofte finder den hugget ind på gravsten.

Der kan være arbejdet med signaturen. Henning Carlsen indskrev sin kæreste Yvonne i sit navnetræk, han var ung.

5. Hvordan arbejder konkrete lyrikere med deres navn?

Det er forståeligt at Dr. Frantz Löffelholz valgte et forfatternavn. Det blev franz mon -- stavet med små bogstaver. Antagelig 'nom' bagfra, men jeg har ikke fået spurgt ham.

Aram Saroyan har set på de sidste bogstaver i for- og efternavn. Dem har han uanstrengt forenet i et nyt bogstav, et forlænget m. Som han til og med kalder for et digt. Han og vi andre kan læse det som digt.

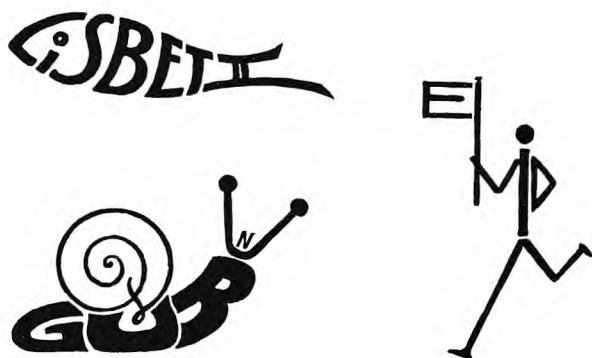
Tom Ockerse bruger sine initialer T og O til at danne grundformerne cirkel og kvadrat. Det har jeg uddybet i en artikel der følger en stor mappe med litografiske visuelle digte.

Og jeg kan bruge mine egne initialer. Mine V-digte er såkaldt konkrete tekster som jeg kalder 'digte?'. Mine S-digte er de personlige tekster, som jeg kalder '-digte', altså Vagn Steen-digte. De to bogtitler fra 1964 og 1972.

6. Hvordan kan man gi' sit navn form? Eller: hvordan laver man et 'Navn-O-Gram' – dvs. 'den af Bogstaverne i et Navn dannede Figur'?

Det kunne man læse i 1928. 'Navn-o-grafien er en af de alleryngste Videnskaber, men tæller allerede paa den anden Side af Atlanten en Mængde begejstrede Dyrkere'.

Man arbejder frit, men der er grænser. Bogstaverne må ikke forvrides til ukendelighed og ikke stilles på hovedet.

Lisbeth bli'r fisk. Gudrun bli'r snegl. Eivind bli'r stafet.

7. Andre kan fortælle meget om valg af navne i litteraturen.

Som gymnasieelev spurgte jeg Martin A. Hansen om Lykkelige Kristoffer. Det afgørende for valget var læsningen Krist-offer. I rollen som offer for Kristus bli'r hovedpersonen lykkelig. Kan en oversætter til ikke-nordiske sprog redde den vigtige pointe?

ANNA er sit eget palindrom, staves ens forfra og bagfra. Det fik Kurt Schwitters meget ud af.

Og i en børnebog har jeg fulgt det op med ONNO + INNI. De er ens både forfra og bagfra, som de står og vendt på hovedet. Men så kan jeg ikke skrive 'og' mellem dem, det må blive et plustegn.

8. Man bli'r advaret mod uheldige sammenstød af fornavn og efternavn.

Oscar Sand fik en søn, og straks foreslog en på kollegiet fornavnet Anders.

Og forbogstaver kan ha' en mulig virkning forældrene ikke forudså.

Professor Søren Løvtrup ga' mig sin disputats. – Jeg forstår godt du staver fornavnet helt ud, kunne jeg ikke nære mig for at sige.

– Det havde jeg store problemer med i skolen, smilede maleren Poul Ekelund. – De kaldte mig Pekelund.’ Som kammeraterne måske ville stave ‘Pikkelund’.

Men sammenstødet kan bruges til noget. I går traf jeg Susanne Krogh der skriver ‘S.KROGH’ på sit visitkort og tegner en afpillet fisk, et ‘skrog’. Og ydermere har emailadressen susanne@skrogh.dk. Hvorfor ikke?

Og hvorfor ikke huske emailadresser? Den grønlandske Ivalu kalder sig Ulavi foran snabela. Og Ole Pedersen har et Opeder@

9. Jeg har ikke lige et citat ved hånden fra Hans Scherfig. Men i ‘Det forsømte forår’ er der en meget forelsket dreng.

Han siger pigens navn igen og igen.

Bare navnet ‘er et digt’.

Jo, man kan læse et navn som et digt, andres eller ens eget.

Man kan se det som et godt logo.

Ja, ligefrem læse en stor metafysik ind i et navn.

Kun fantasien kan sætte grænser for en forelsket skoledreng.

10. Lad mig røbe at jeg for 50 år siden arbejdede med orddannelse ved forkortning. Mange af eksemplerne var navne. Jeg studerede ‘Registreringstidende for Varemærker’ til mit speciale. Og det var en stor dag da jeg kunne datere overgangen fra S.O. (Standard Oil) til ESSO. Skrevet med rundet E, så den disciplin bogstaverne S og O har blev påført E’et.

Jeg mener disse overgange fra ‘alfabetsuppe’ til ‘ord’ og til formgivet ord var et afgørende skridt i varemærkernes historie.

Specialet – på 1090 sider – ligger ulæst. Jeg fik andet for. En række eksempler har professor Skautrup indføjet i sin sproghistorie, og en lille artikel om navnet Zero er blevet trykt. Måske får jeg ork til at åbne for godteposen.

11. Øgenavne er der skrevet meget om. Lidt om deres 'udvidede funktion'.

Vi kaldte ham 'Skryderen'. Han vidste det og slog hårdt hvis vi blev grebet i at bruge det.

Når vi spillede fodbold kunne nogen finde på at råbe 'Skryd!' -- i stedet for det helt legale 'skyd!'

Mere ondt var det når en nye elev blev sendt over til ham efter en 'kvartalsost'.

– Og du må endelig huske at sige hr. Schrøder-Nielsen. Ellers bli'r han meget vred.

Det var både et dumt ærinde i stil med kobbermagneten, og det var en sikker lussing der væltede den nyankomne om kuld.

12. Professor C. A. Bodelsen undersøgte de studerendes associationer ved en række udbredte efternavne. Og det blev et digt i DIG-TE? fra 1964. Jens Kruuse skriver i sin anmeldelse 'Konkretlyrik i Danmark':

"Hvem kan undgaa at opleve en slags svimmelhed (eller kan mange det?) ved denne leg med en typografisk blok:

MADSEN er tyk, urolig og rødmosset ligesom
HANSEN og OLSEN der blot er lidt tykkere
PETERSEN CHRISTENSEN og FREDERIKSEN er
lyse NIELSEN LARSEN og JOHANSEN er blege
modsat MADSEN og OLSEN i den undersø-
gelse jeg refererer til er begrebet gemytlig
hed ikke medtaget men mon ikke OLSEN

Det begynder som en af disse gaader, hvori man ved deduktion skal regne ud, hvem der er hvis fætter, og det faar pludselig ny dimension ved at der er tale om noget seriøst, en undersøgelse

(sociologisk?) og ved en orddeling. Dette *undersø* har graagrønne skær i dybden (Tog bølgen land?) – for at læseren endelig oplever store vidder ved slutningen uden dens spørgsmaalstegn “men mon ikke Olsen”. Det er en roman, det er et lyrisk digt, det er en satire, det er en leg, men hvor det skaber alvor.”

13. Er der nogen der ønsker kildehenvisninger? Dem vil jeg gerne lægge ind på hjemmesiden hos en god ven:

[www.bjornetjenesten.dk/Vagn Steen](http://www.bjornetjenesten.dk/Vagn%20Steen)

som hilser læsere der er nået så langt

VAGN STEEN F. 1928. UNIVERSITETSLEKTOR I GÖTEBORG, UNIVERSITETSADJUNKT I ÅRHUS, PROFESSOR VED INDIANA UNIVERSITY OG UNIVERSITY OF ILLINOIS. HAR BL.A. UDGIVET DIGTE? (1964), RIV SELV (1965), SKRIV SELV (1965), TEKNISK ER DET MULIGT (1967), ET GODT BOGØJE/A HOLE BOOK (1969). DESUDEN ET DUSIN TV-KORTFILM OG SMÅ TUSIND RADIOPROGRAMMER. EMIL AARESTRUPMEDAILLEN 1985. FORENINGEN FOR BOGHAANDVÆRKS ÆRESPRIS 1995. HAR Udstillet DIGTE, SENEST PÅ NATIONAL GALLERY I CAPE TOWN 2003.

Navne i Sønderjylland

KAREN MARGRETHE PEDERSEN

Der kan ligge mange overvejelser bag beslutningen om et navn. Det gælder både drenge- og pigenavne og navne på veje og gader og forskellige former for virksomheder og produkter.

Måske skal navnet signalere noget bestemt. Ved personnavne kan det være en beundring for andre som bærer navnet eller et slægtsfællesskab. Ved andre navne er det i nogle tilfælde et lokalt fællesskab. I Sønderjylland ser dette fællesskab ud til at være væsentligt for en del kroer, forretninger og håndværksvirksomheder. Det skyldes at deres eksistens er afhængig af en direkte kontakt med lokalbefolkningen. En af måderne at signalere et fællesskab på er at bruge den sønderjyske dialekt. Ved at give virksomheden et navn skrevet på sønderjysk etablerer man en følelse af at være blandt sønderjyder. Sønderjysk er nemlig stadig en vigtig del af sønderjydernes selvforståelse, også selv om de ikke altid taler dialekten. Der er en udbredt glæde ved den, og stoltheden over sønderjysk er markant hos mange. Det er netop sådanne følelser et dialektfarvet navn kan appellere til. Det kan bevirke at folk føler sig godt tilpas og har tillid til foretagendet. I sidste ende giver det penge i kassen.

Stoltheden og glæden ved dialekten spiller nok også en rolle når en del officielle vej- og gadenavne får dialektale træk. Tidligere har det været tilstrækkeligt at have den dialektale udgave i dagligtale på sønderjysk. Når det ikke længere er nok, kunne det jo være fordi dialekten er ved at forsvinde som talesprog hos den yngre generation, og sønderjyderne ønsker at fastholde dialekten på tryk.

Da jeg begyndte at indsamle eksempler på navne med dialektale indslag i det offentlige rum i Sønderjylland for 25 år siden, fandt jeg et par stykker om året. I 1990'erne tog antallet kraftigt til. Der kom mange til hver måned. I det nye årtusind forekommer de igen sporadisk. Den sønderjyske dialekt kommer derimod nu i stigende grad på skrift i diverse publikationer. Der udgives ordbøger og ordsamlinger på sønderjysk, og aviser og blade har undertiden artikler på dialekten, det satiriske hæfte *Æ Rummelpot* ikke at forglemme. Dertil kommer litteratur på sønderjysk, som der er en lang tradition for.

I navne er det især det foransatte bestemte kendeord *æ* som er markør for dialekten. Det viser at navneord af både fælleskøn og intetkøn er i bestemt form. Rigsdansk danner derimod bestemt-hed ved at føje en endelse til navneordet, og *Æ Rummelpot* ville hedde *Rummelpotten*. Da kendeordet *æ* hører til både de sønderjyske og vestjyske dialekter, er det ikke specifikt sønderjysk. Men sådan bliver det opfattet i Sønderjylland. Det gælder også andre stavemåder som fx *j* i stedet for *d*. Denne stavemåde afspejler en udtale som tillige forekommer i andre dialekter, men bliver betragtet som noget sønderjysk.

De dialektfarvede navne er indsamlet over hele Sønderjylland og for at finde ud af hvad der ligger bag navneskikken, har jeg talt med de ophavsmænd jeg kunne opspore. Det har fortrinsvis været i form af telefoninterview, men også ved besøg på kroer og i forretninger. Især på kroerne har det været et spændende studie at afdække begrundelserne for det valgte navn og holdningerne til det blandt ejere og gæster. Her har jeg kunnet sætte mig ned og komme i snak med folk over en øl. Studiet af sprog og holdninger behøver slet ikke at være kedeligt, tværtimod.

En af de kroer jeg har besøgt, ligger på gågaden i Aabenraa. Den fik et nyt navn i 2002 og kom til at hedde *Æ Strøgekro*. Min nysgerighed var vakt. Det viste sig at navnet var et resultat af en konkurrence som den nye indehaver havde udskrevet. Navnet *Æ Strøgekro* blev valgt fordi der var flest som havde foreslået det, og der måtte trækkes lod om præmien blandt de 16 forslagsstillere. På spørgsmålet om hvorfor navneskiltet over postkassen er stavet *Æ Strøjekro*, altså med *j* i stedet for *g*, lyder svaret at det er en gave fra en kunde. Ejeren foretrækker selv stavemåden med *g*, for så fremgår det klart for alle hvor kroen ligger, nemlig på byens strøg.

Det paradoksale er at denne hovedgade i folkemunde ikke hedder strøget eller på sønderjysk *æ strøch*. Den kaldes gågaden eller på sønderjysk *æ gågaj*. Betegnelsen er så fremmed i den sønderjyske bydialekt i Aabenraa at alle de sønderjyder jeg har spurgt, end ikke ville udtale det *æ strøch*, som er den sønderjyske udtale af strøget. De vælger den regionale form *æ strøj* med dialektal bestemthed og rigsdansk udtale. De siger *æ strøjekro* og *strøjkiosken* for *Æ Strøgekro* og *Strøgekiosken* som også findes på gågaden. Men i sætningen: "Hun gav ham et strøg over håret", udtaler de navneordet strøg som *strøch*.

Kroejeren er imidlertid ikke i tvivl om at navnet giver de lokale lyst til at komme på kroen. De føler sig hjemme. Det afspejler deres sønderjyske dialekt, som for mange voksne er førstesproget. Det sprog som de har lært derhjemme og stadig bruger inden for familien og med venner fra egnen. For dem som ikke er vokset op i Sønderjylland og ikke behersker sønderjysk, kan æ-navnet virke ekso-tisk og tiltrækkende. Ja, her er der chancer for at møde de indfødte, som en ved baren udtrykte det. Ordet *strøg* forhindrer imidlertid at det dialektale bliver forbundet med noget landligt eller perifert. Det hører hjemme i storbyer fx strøget i København og kommer derved til at signalere metropoler som er tillokkende for mange.

Navnet *Æ Strøgkro* forener dermed det lokale med det globale, eller også er det bare for sjov.

Flere af de sønderjyske kroer er altid blevet omtalt med det dialektale navn som en helt naturlig del af den sønderjyske dialekt som fx "*Æ Kloster Kro*" i Løgumkloster og *Æ' Kirkekro* i Hostrup ved Tønder. De er blandt de kroer som i de sidste 20-30 år har fået det dialektale navn som deres officielle egennavne. Et af dem er dog sat i anførselstegn for at markere at det afviger fra rigsdansk retskrivning. Andre kroer bibeholder deres egennavn på rigsdansk som fx kroen *Skibbroen* i Tønder. Den er opkaldt efter navnet på gaden hvor den ligger. I øvrigt et navn som viser at Tønder har været en havneby. I folkemunde hedder kroen *æ skif*. Det gør den også når den omtales af den lokale redaktør i dagbladet *Jydske Vestkysten*.

Den gamle stationsbygning i Agerskov har altid heddet *æ banegård*, fortæller den nuværende ejer som har en kro i bygningen. Og den hedder naturligvis *æ Banegård*. Det er markeret med et skilt over indgangsdøren. Det kan måske undre at en mindre by midt i Sønderjylland har en banegård, for det er i dag forbeholdt store byer, mens de mindre har jernbanestationer. Betegnelsen stammer fra tiden under tysk styre (1864-1920) da der blev bygget smalsporede jernbaner (*Kleinbahnen*) over hele Sønderjylland. Der var mange stationer og holdepladser, og en station på en *Kleinbahn* hed på tysk *Klein-Bahnhof*. Det blev på sønderjysk i bestemt form til *æ banegård*. I øvrigt så gik det tyske ord for jernbanen over i sønderjysk som *æ kleinbahn* eller *æ lille baen*.

Stationen i Agerskov blev indviet i 1905 og lå på jernbanestrækningen Haderslev – Skærbæk i den tyske *Kreis Hadersleben* og var således en *Kreisbahn*. På dansk blev det kaldt *Haderslev amt* og en *amtsbane*. Stationsbygningerne hedder derfor også *amtsbanegårde*. Det sidste tog holdt ved *æ banegård* i Agerskov den 24. juni 1939. Dermed var alle de smalsporede amtsbaner i Sønderjylland nedlagt.

Tilbage var de normalsporede jernbaner bl.a. Tønder-Ribe-banen fra 1887. Den havde jernbanestationer, så i en by som Skærbæk, der ligger mellem Tønder og Ribe, var der i en periode både en banegård og en station. Og der var et Jernbanehotel, som blev revet ned for et par år siden. I dagligtale hed det aldrig andet end *æ jern*. Men det kom aldrig på et skilt. I hotellets store sal var der banko og fester. Nu foregår det i Skærbæk Fritidscenter, som godt nok stadig hedder *æ hal*, en idrætshal bygget af frivillige. Og der holdes halbal. Men det er en anden historie om hvorledes rammerne får nye navne, mens gamle navne og skikke består.

Æ' BIX OG ANDRE FORRETNINGER

Forretninger får ligesom kroer dialektale navne. Det sidste skud på stammen i 2003 er *Æ' BIX*, en lille købmandsbutik i Genner ved Aabenraa. På skiltet står *Den lille høker Æ' Bix Småt men godt*. På spørgsmålet om hvorfor netop dette navn er valgt, svarer indehaveren Bodil Olsen: "Det har mine kunder altid kaldt de små forretninger jeg har haft tidligere. Så nu syntes jeg at den her skulle hedde det officielt. Og jeg snakker jo også sønderjysk med de fleste." Og hun tilføjer at hun har valgt stavemåden med 'x' fordi navnet skulle være iøjnefaldende.

Betegnelsen *høker* for købmandsbutik indgik også i navnene på to nu nedlagte forretninger. I Hviding var der indtil for nogle år siden *Æ' Mini Høker*. Med ordet *mini* understreges at det er en mindre købmand hvilket imidlertid ligger i selve ordet *høker*. At det går tilbage for detailhandlen i småbyerne fremgår af at den anden høker, *Æ Høker* i Saksborg også er lukket. Den samme skæbne er overgået flere af forretningerne i Sønderjylland med 'æ-navne'. Det gælder *æ' Hyttefad*, som var en fisk- og vildforretning i Aabenraa, og *Æ'Kanelbutik* i samme by hvor der blev solgt produkter fra ulande. *Æ'Sysselting* i Haderslev er også gået nedenom

og hjem. Der kunne man købe ting til håndarbejde og husflid, som jo er hjemlige sysler.

Æ Gårne, dvs. gartneren, har derimod eksisteret i en lang årække. Det er en blomsterhandel i Mellerup som også har en lastbil med dialektale slogans malet på siden. En vagabond med en blomsterpote på hovedet spørger: "Hvå' ska' vi hen DO?", og han får svaret: "Sæfølle u' te' *Æ Gårne*."

Gartnerens bil er ikke den eneste som har en erhvervsbetegnelse brugt som et dialektalt egennavn, men det var mere på mode for ti år siden. En skorstensfejer som i en årække bl.a. havde navnet *æ' feje* på siden af bilen, kører nu i en neutral bil. Han hævder at det er blevet for dyrt at få navnet malet på, og bilen skal males om ved salg. Men han fandt det ellers dejlig kort med *æ' feje*. Så vidste folk hvem der kom kørende. Tilmed var det med til at understrege at han bor i en landsdel med sit eget sprog. Og det er han stolt af. Sønderjysk er hans sprog. Af andre håndværkere er der i dag *Hans Smej* dvs. smed. Han er klovbeskærer fra Bredebro. En anden smed er *æ' Bliksmej*, et vvs-firma i Smedeby ved Kruså. Og i Øst-sønderjylland har jeg fanget navnet *Æ Male* i farten på landevejen. Det må være en malermester. Lastbilen *Æ' Skovlyn* er også let at få

øje på i trafikken. Den kører med træstammer bl. a. på Gram-kan-ten. Fragtmændenes store lyseblå lastvognstog er heller ikke til at overse. En af dem har betegnelsen *Æ Blokvo*gn på anhænger.

Derimod ser jeg ikke længere plejehjemmet Grønningens bus *Æ' Strøjfer* fra Tinglev i trafikken, heller ikke *E Globus* fra plejehjemmet i Sønderborg. Et navn der i øvrigt kan læses på to måder. Tidligere havde Den Sønderjyske Elforsyning en udstillingstrailer som hed *Kedde Lyn*, hvor Kedde er en af de sønderjyske versioner af Kristian. Med fusioneringen inden for el-sektoren er begge dele imidlertid forsvundet.

HVEM ER KEDDE KRYDS?

Navnet Kedde eller Kesse for Kristian lever dog i bedste velgående og har gjort det længe. Og jeg må indrømme at der gik nogen tid før jeg fandt ud af hvem Kedde Kryds var. Det er Kong Christian X som red ind i Sønderjylland på en hvid hest ved Genforeningen i 1920. Ved at omtale ham som Kedde viser sønderjyderne at han også blev deres konge. Det er ikke majestætsfornærmelse, som jeg en gang foreslog. Nej, jeg blev belært om at det er udtryk for at han hørte til blandt sønderjyderne, og at de holdt af ham. Det er nærmere et kælenavn end et øgenavn.

Hvor nært disse kaldeformer hører til personen, og den betydning de har for den enkelte og familien, giver dødsannoncer undertiden udtryk for. Her figurerer de således nedenunder det officielle navn med eller uden anførselstegn eller parentes. Det gælder både for kvinder og mænd.

Nogle af kaldeformerne er i dag mere udbredte i Sønderjylland end i andre egne, og det giver et indtryk af at de er sønderjyske. Det er imidlertid kun et fåtal. Misse for Marie, Calle for Carl og Dres for Andreas forekommer for eksempel over hele landet. Her er Midde, Bolle og Ludde for Marie, Bodil og Louise eller Ludvig og

Fidde, Kloj og Jønne for Frederik, Nikolaj og Jørgen mere sjældne.

Sønderjysk navneskik omfatter også de dobbelte efternavne som fx Jensen Petersen. Det er morens pigenavn og farens drenge-navn, som man i dag kunne fristes til at kalde det. Der er vel ligestilling! Denne ligeværdighed i efternavnets status hos kvinder og mænd fører til at mange andre end sønderjyder giver deres børn to efternavne, morens og farens. Vores børn hedder således Pedersen Holdt til efternavn, mens deres sønderjyske far hedder Jacobsen Holdt efter sin mor og far.

OFFICIELLE DIALEKTALE VEJNAVNE

Som barn cyklede han ofte ad *æ stajsvej*, der ligger i Bolderslev og går mod Aabenraa. Dengang var der intet vejskilt. Det er der nu. På skiltet står *Æ. Stajsvej*. Det betyder *Stadsvejen*, vejen til købstaden Aabenraa. De dialektale træk er den bestemte artikel *æ* og stavemåden med *j* i stedet for *d*, som afspejler den sønderjyske udtale af *d* i udlyd. Men der er yderligere to interessante ting på skiltet. Skiltemaleren har ikke vidst hvad *æ* var for en størrelse, så det har fået et punktum efter sig. Tilmed er der først skrevet *e*, og siden er det blevet lavet om til *æ* ved hjælp af nogle påklistede streger. Det ses den dag i dag.

SØNDERJYSK "RETSKRIVNING"

Det med *e*, er forståeligt nok, sådan da, for det bestemte kendeord udtales både *e* og *æ* i sønderjysk. Øst for den gamle hovedvej 10 siges *e* og vest for *æ*. Skiltemaleren må være kommet østfra, men *æ stajsvej* ligger vest for hovedvejen. Lokalbefolkningen har sikkert protesteret over kendeordet *e* på skiltet og fået det rettet på billigste vis. Kendeordet *e* i navnet *E Globus* på plejhjemsbussen, som er nævnt før, er derimod helt i overensstemmelse med udtalen i dialekten på Sønderborgegnen.

Punktummet efter kendeordet på skiltet *Æ. Stajsvej* er derimod helt hen i vejret. Kendeordet *æ* er ingen forkortelse. Der mangler heller ikke noget som den meget anvendte apostrof efter kendeordet i nogle af de andre navne kunne tyde på fx *Æ' Kirkkro*. Det bestemte kendeord *æ* er et selvstændigt ord, som er skrevet fuldt ud. Der er altså ikke brug for en apostrof. Trods det flourerer det i navnene på både kroer, forretninger og biler. Der er tale om apostrophitis, dvs. syge apostroffer eller apostroffer hvor de ikke skal være. Denne betegnelse har professor Erik Hansen givet apostroffer han har fundet de særeste steder i ordene fx ved -s i ejefald og ved et engelsk flertals -s. Den dialektale art af dette fænomen, kendeordet med apostrof: *æ'* har jeg foreslået kunne kaldes apostrophitis dialektos.

Der er ved at være opmærksomhed på denne apostrophitis. Da jeg kom ind i købmandsforretningen *Æ'BIX* og fortalte indehaveren at jeg kom for at spørge om hvorfor hun havde valgt netop det navn til forretningen, udbød hun: "Åh, jeg ved godt at apostroffen er forkert. Den skulle ikke have været der. Det har en af mine kunder fortalt mig, det har hun læst i en artikel på et kursus i Haderslev. Men jeg anede det ikke, den er på en masse andre skilte." Jeg måtte medgive at den var malplaceret, men jeg kom nu ikke for at få den fjernet. Det havde *Æ'BIX*-ejer selv overvejet, det var bare bekosteligt at få skiltene forandret. Vi var også enige om at apostroffen findes på mange andre skilte.

SPROGPOLITIK

Skikken med apostroffen flourerer således også på vejskiltene. Tønder har haft skiltet *Æ' Punchsti*, Møgeltønder *Æ' Slotsti* og Skærbæk *Æ'Markmandssti*. De to sidste er blevet lavet om efter bl.a. mine indsigelser. Nu har de ingen apostroffer. På skiltet med *Æ Slotssti* er apostroffen imidlertid bare klistret over med en hvid lap,

men den har holdt i flere år. De gentagne forandringer af skiltet ved *æ punchesti*, som går fra Vestergade til Kongevej i Tønder, har jeg derimod ikke haft noget med at gøre.

Den lokalt velkendte sti blev berømt da trompetisten Valdemar Rasmussen omtalte den i en sang på cd'en "Sønderjysk Kaffe-bord". Mange spurgte hvor stien lå, og der blev behov for et skilt. På det første stod *Æ' Punchsti*. Der blev apostroffen kritiseret af tøndringerne. Det andet skilt fik udformningen *Æ Punch Sti*. Det fik en kort levetid. Navnet skulle selvfølgelig være sammenskrevet. Det var der bred enighed om. Så blev skiltet *Æ Punchsti* sat op. Men ak, så påpegede nogen at der manglede et bogstav, for den havde da altid haft tre stavelser og heddet *æ punchesti*. På den nuværende udgave af skiltet står der så *Æ Punchesti*. Der er ikke noget som kan sætte sindene i kog som stavemåder. Det skulle da lige være kommaer.

Den syge apostrof kan imidlertid ikke hidse mig op mere. Den er som Erik Hansen skriver i sin artikel *Apostrophitis furiosa danica* i Mål og Mæle 4/1994, ikke til at standse: "Den er folkets røst – eller i al fald skrift, og den breder sig med en naturkrafts vælde." Der står således stadig *Æ' Stoksti* på det officielle vejskilt i Hostrup ved Tønder. Den ligger lige ved *Æ' Kirkkro*, som også har apostroffen i behold.

BLADNAVNE MED OG UDEN APOSTROPHITIS

Også Det Sønderjyske Landsbibliotek i Aabenraa betjener sig af apostroffen. Det havde indtil 2003 et informationsblad til amtets øvrige biblioteker som på forsiden havde trykt navnet *æ' prås*. Nu bliver bladet udgivet i elektronisk form, og det hedder både *Æ Prås* som søgeord og i overskriften, men i teksten står " *Æ'Prås* udgives kun i elektronisk form". Meget tyder dog på at der er gået en prås op for biblioteket.

I min hjemby Skærbæk har bladene ikke apostrophitis. Spej-
dernes blad har heddet *Æ Springstach* i mange år. Også før jeg kom
til byen. På rigsdansk hedder det en springstage, og den bruges når
man skal springe over de vandfyldte grøfter i marsken. I øvrigt
indgår der tre springstager i kommunens nye byvåben. Det har
selvfølgelig affødt bemærkninger om at kommunen går på kryk-
ker. Det gør den ikke hvad angår børnepasning. Der er pasnings-
garanti, og den kommunale dagplejes forældrebestyrelse udgiver
bladet *Æ Sut'klue*.

Det lokale dagblad JydskeVestkysten har sjældent apostrophiti-
tis. I den løbende tekst kurerer den endog undertiden navne for æ-
apostroffen selv om den fremgår af skilte m.m. på billeder. Dertil
kommer at avisen havde en side i søndagsudgaven i en længere
periode i 2000 som hed *Æ Syndasblaj*. I Sønderjylland er der i dag
et andet blad kaldet *Æ Blaj*. Det udsendes til medlemmerne af *Æ
Synnejysk Forening*, som arbejder på at bevare den sønderjyske dia-
lekt. Da hverken foreningens navn ellers dens medlemsblad lider
af apostrophitis, kan det jo være at den kan stoppe æ-apostroffen i
navne.

Æ OG THE – SØNDERJYSK OG ENGELSK

Når navne med det bestemte foransatte kendeord er blevet så mo-
derne, kan det hænge sammen med at kendeordet er et af de få
dialektale træk som er tilbage i sønderjysk hos mange sønderjyder.
De traditionelle sønderjyske dialekter forsvinder til fordel for et
sønderjysk regionalsprog der kun adskiller sig fra rigsdansk på
enkelte punkter. Et af dem ser ud til at blive kendeordet *æ*. Selv om
sønderjysk hos mange er et regionalsprog, er de lige så stolte over
deres sprog som de dialekttalende. Sønderjysk regionalsprog er
ligeså vigtig en del af deres sønderjyske selvforståelse som dialek-
ten var for deres bedsteforældre. Og så er det jo meget praktisk at

være vokset op med et sprog med foransat bestemt kendeord. Så er vejen til engelsk kort. I engelsk får navneordene nemlig også bestemthed gennem et foransat bestemt kendeord. Det er *the*. Det system kender sønderjyderne. Sønderjysk er fremtidssikret, og vi får sikkert endnu flere egennavne med kendeordet *æ* i fremover.

KAREN MARGRETHE PEDERSEN F. 1949, DR. PHIL. OG LEKTOR VED INSTITUT FOR GRÆNSEREGIONSFORSKING I AABENRAA, HVOR HUN HAR SPROG OG PÆDAGOGIK, KULTUR OG IDENTITET SOM FORSKNINGSOMRÅDER. GENNEM EN RÆKKE EMPIRISKE UNDERSØGELSER I SØNDERJYLLAND OG SYDSLESVIG HAR HUN ANALYSERET SPROGBRUG, SPROGLIG VARIATION OG TO- OG FLERSPROGETHED I FX MØDET MELLEM SPROGENE I DEN DANSK-TYSKE GRÆNSEREGION OG DANSK SPROG I SYDSLESVIG. ØVRIGE PUBLIKATIONER FREMGÅR AF SPROG OG SPROGKONTAKT I DEN DANSK-TYSKE GRÆNSEREGION – EN BIBLIOGRAFI. 2003. DEN ER UDGIVET PÅ INTERNETTET VIA WWW.IFG.DK

Øgenavne¹ i Kerteminde – ikke kun folkevid

SVEND NOVRUP

Øgenavneskikken i Kerteminde, hvor Cigaren, Cerutten, Cigarillosen og Det Lille Skod er fire generationer af samme familie, er enestående på mange måder, men det har samfundsforholdene i den lille nordøstfynske by også været til for få årtier siden

Kerteminde borgmester, sagfører W. G. van Wylich, var i svare kvaler, da han kort før 1900 af en navneforskningskommission blev bedt om at redegøre for øgenavneskikken i Kerteminde.

Kommissionen var nedsat, fordi danske efternavne var et trist kapitel. Navne, der endte på “sen”, udgjorde langt over 90% af samtlige, og politikerne fandt ud af, at det var en ide at få lidt mere sproglig kulør på familienavnene.

Det kan man godt forstå. Tænker man tilbage til sine historietimer, husker man Valdemar Atterdag, Erik Plovpenning, Svend Tveskæg, Regnar Lodbrog, Einar Tambeskiælver og mange flere med djærve tilnavne, der gjorde dem uforglemmelige og svarede godt til det overleverede sprog. Tænk på replikskiftet fra slaget ved Svold:

- Hvad brast med så høj en klang?
- Norges rige af din hånd, herre konge!

Det virker stærkere, at det står mellem Olav Tryggvasson og Einar Tambeskiælver, end hvis det havde været mellem Olav Jensen og Einar Hansen.

Tilbage til van Wylich, der var et hædersmenneske med sans for gode manerer og smukt sprog. Han kunne ikke undgå at vide, hvor-

ledes de faktiske forhold var, men han fandt den lokale øgenavneskik så vulgær, at han nægtede at indberette den. Han tog dog et forbehold i en fodnote: *Vi have i Henvendelserne til vore Medhjælpere bedt dem se bort fra saadanne fornærmende Øge- eller Vrångenavne, hvis Anvendelse de Paagældende mulig vilde paatale ved Domstolene.*

Med den begrundelse huggede han hele Kertemindes farvestrålende øgenavneskik væk og nøjedes med at angive, at fænomenet tilnavne fandtes “kun undtagelsesvis med Tilnavne fra andre Provinser son Jyde, Sjællænder o.s.v.”

ØSAMFUNDET MED DE MANGE DIALEKTER

Faktisk havde van Wylich ret, hvis man så på forholdene i Kertemindes opland, for øgenavneskikken var forbeholdt byens egne borgere. Ve den, der bosiddende uden for bygrænsen tog et øgenavn i sin mund.

Kerteminde var i sjælden grad sig selv nok. Fiskernes drenge kom ud at sejle med Ø.K., som de havde en uofficiel aftale med. De blev fuldbefarne sømænd, der avancerede til styrmænd og kaptajner og så verden. Når de vendte hjem som ældre, fik de en kutter og fiskede, til de gik på aftægt. Derefter “spadserede de konen om formiddagen og gik på havnen til fornuftigt folk om eftermiddagen”, som en af dem udtrykte det over for mig, da jeg omkring 1970 skrev mit speciale om “Øgenavne i Kerteminde”.

Håndværkerne havde tradition for at gå på valsen. De vandrede ud i det store Europa, arbejdede sig frem og oplevede meget og meget, før de kom hjem igen. Fiskere og håndværkere havde stor indbyrdes respekt og nogenlunde samme indtægtsforhold. Da de udgjorde så stor en del af byens befolkning, var Kertemindes befolkning meget homogen i indtægt og selvfølelse og distancerede sig fra sit opland. En fisker udtalte: – *De andre? Dem har vi aller rigtig regnet – de var jo'tte fiskere! Men vi var da populære, hvor vi kom frem ...*

Når man konstaterer, at øgenavne var almindelige, må det samtidig tilføjes: I den mandlige befolkning. Af mit speciales 700 øgenavne tilhører kun 15% kvinder, og det på trods af, at der er nogle kategorier, hvor de naturligt optræder, fx blandt lærere og især (100%!) i “det lette kavaleri”.

SKARPT AFGRÆNSEDE KVARTERER

De to store samfundsgrupper boede i hver deres skarpt afgrænsede kvarter af Kerteminde. Fiskerne på Feden og i Fiskergade-Tværgade-kvarteret; Håndværkerne i kvarteret, der er afgrænset af Vester-gade, Møllevangen, Hans Schacksvej, Strandvejen og Langegade. I anden halvdel af 1800-tallet kom en ny befolkningsgruppe til: Arbejderne. De fik deres ofte noget usle boliger i et nyt kvarter, Friheden, i den nordlige ende af byen.

Der foregik stort set ingen indgiftning mellem de tre grupper, og skillelinjerne mellem dem var så skarpe, at hvis man fik en adresse, kunne man i realiteten også regne ud, hvilken stand der beboede den. Først efter 2. Verdenskrig skete der gradvis en opblødning af dette fænomen. Ikke mindst det fænomen, at kvinder begyndte at dyrke mere sport og kom ud i erhvervslivet betød, at mange efterhånden ikke giftede sig “standsmæssigt”. Fra 1960erne ekspanderede byen nord- og vestpå, og langs Nordstranden opstod fx “Spættekvarteret” for funktionærer. Det fik sit navn, fordi beboerne her med deres store terminer “sad og hakkede i det”.

Byen havde en fåtallig overklasse, og underklassen var heller ikke talrig. Det var dette miljø, der dannede basis for, at man kunne give hinanden øgenavne og anvende dem på tværs af kvarterer og erhverv, fordi man var jævnbyrdige, og det er heri, at Kerteminde adskiller sig fra andre kredse med øgenavneskik, da de stort set altid er begrænset til et enkelt erhverv eller en enkelt befolkningsgruppe.

Helt unikt betød den skarpe opdeling af byen, at der sågar var

tre forskellige dialekter inden for bygrænsen, mens man mødte en fjerde uden for den. Det var fx årsagen til, at professor Poul Andersen (1901-85), der var dialektforsker, skrev sin doktordisputats om "Fonemsystemet i østfynsk" og tilbragte næsten hver eneste sommerferie her. "– Intet andet sted finder jeg tilsvarende forhold," forklarede han, og på Københavns Universitet kan man finde mange stemmeprov, der viser det. Jeg mindes, at vi i fonetik hørte en af dem, og vores lærer, Poul Levin, bad os lokalbestemme den. Ud fra indholdet kunne jeg fastslå, hvilket hus ved godset Lundsgaard lige uden for Kerteminde den talende boede i. Det var den mest præcise bestemmelse, han endnu havde oplevet!

ØGENAVNESKIK FRA 1800-TALLET

Der er mange beviser på, at øgenavnene i Kerteminde florerede allerede fra 1800-tallet, og min teori er, at de blomstrede op, efter at skoleloven af 1813 havde sendt børnene i skole sammen. De synes at være blevet flere og flere gennem århundredet, og i hele det 20. århundrede har de været en fast bestanddel af livet i byen. Selv om Kerteminde i nogen grad har skiftet karakter, findes de stadig i stort antal og er så "officielle", at de optræder i fødselsdagsomtaler eller dødsannoncer, så man kan være sikker på, hvem de drejer sig om. Mange kender jo kun øgenavnet.

En del kertemindere fik øgenavn ved fødslen. De har tilhørt de familier, der havde "familieøgenavne". Et familieøgenavn opstår ved, at et øgenavn, normalt på en mand, bliver så fastslået, at hans børn kaldes ved deres navn plus hans øgenavn. Det tidligste, jeg registrerede med sikkerhed, var fra 1820. Det var "Røver", givet pga. stamfaderens fribytterindsats mod engelske skibe i danske farvande i tiden efter 1807, hvor englænderne havde bortført den danske flåde. I alt registrerede jeg i mit speciale 30 familieøgenavne, der rakte over mindst tre generationer.

Det var rart at kunne sætte personer i sammenhæng ved at give dem familieøgenavn, og familien kunne få samlebetegnelser som "Batrumperne", "Javadrengene", "Ormens", "Mulens" etc. Udefra kommende har som regel været forbløffede over, at mange af disse navne kunne benyttes i det daglige, men da jeg spurgte en kvinde fra en af disse familier om sin indstilling til det, udbrød hun overrasket: – *Jamen, hvordan skulle folk vide, hvem vi var, hvis de ikke vidste, at vi er Ormens?*

Kun et fåtal af øgenavnene i Kerteminde har haft en negativ klang, og de mistede den, hvis navnet blev familieøgenavn. En person fik øgenavnet "Tjære", fordi han havde blottet sig for unge kvinder, hvorefter deres venner trak bukserne af ham, tjærede hans kønsdele til og lod ham løbe hjem uden bukser. Navnet blev siden familieøgenavn, men tabte helt de negative associationer.

I øvrigt er en del familieøgenavne endt med at blive taget som rigtige navne, fx Bassø, der første gang blev givet til en person, der kunne efterligne en populær skuespiller af samme navn; Java, først givet til en, der sejlede på Java; og Risse, der kom af Risingehoved, hvorfra den første Risse flyttede til Kerteminde. Da navnet skulle gøres officielt, måtte det staves Riche, fordi den allerede eksisterende familie Risse ikke ville tillade denne form. I øvrigt optrådte en pudsig diminutiv i et af familiens øgenavne: Handerisser. Det betød "den lille Hans Risse".

Som spæd får mange den type kælenavne, som trives i alle familier: Nuller, Mutter, Nønne, Putte osv., men man kan også hurtigt gøre sig fortjent til et mere specielt navn. Det gjaldt således Stifteren, der som treårig fik fat i en æske tændstikker, krøb op på loftet og satte ild til noget papir. Han havde næppe fået sit navn, hvis ikke det var blevet opdaget i tide.

SKOLEN OG SPORTSPLADSERNE

Skolen producerer også øgenavne efter situationer, fx Dieselben, hvis ben ikke fejlede noget som helst, men i en tysktime havde hun læst det tyske "dieselben" med tryk på første stavelse.

I skolen og på sportspladsen begynder de unge selv at tildele øgenavne. Lærere får øgenavne over hele landet, men det er få steder, hvor de kan møde det efter skoletid uden for skolen. I Kerteminde var ingen i tvivl om, hvem der var Gamle Anna, Smukke Marie (ironisk), Kykeli Lavben (lavstammet, meget hidsig og med en frisure, der lignede en hanekam), Papegøjen, Pyntedukken, Storken, etc.

På byens sportspladser fik de dygtigste, de mest energiske og de mest uheldige øgenavne. Vil man sætte et frygtindgydende hold af gamle dages stjerner, kunne det i den tids opstilling se således ud:

Dysser				
Smatter		Huer Negl		
Kæmpe		Lasse Sandgraver	Benny Måne	
Høken	Pluto	Spinat	Ægge	Dagbog

Øgenavne af ret traditionel art, givet efter fightervilje, udseende, erhverv og situationer.

UDSEENDE, SPECIELT HANDICAP

Når man bliver ældre, og ens udseende begynder at tegne sig, kan man få øgenavn efter det.

Det kan være, fordi man ligner eller har vaner fælles med en kendt person, fiktiv eller non-fiktiv, så man kommer til at hedde Pluto, Tarzan, James Bond eller Jens Lyn; eller man bliver kaldt for Kejser Vilhelm, Joe Louis, Göring eller Professor Labri.

Det kan være pga. et fremtrædende træk: Røde, Blege, Anna med Træhåret, Kæmpe, Bitten, Lange London, Slanke (som var

meget tyk), Bamse, Enøre, Hornet (stor næse), Balkontænderne (stort overbid), etc. Ingen er vel heller i tvivl om, hvorledes Anders Vipstjert eller Jørgen Gyngerøv gik, eller at der var noget særligt over Hæl og Tå's gangart. Den Gamle Kalkkost var ikke murer, men havde et overskæg, der lignede en kalkkost.

Et handicap tages ofte op i et øgenavn: Chr. Lammelår, Polle etben, Chr. Øje, Skæve Laus etc. Når en person har sit handicap med i øgenavnet, er han/hun svær at drille med det. Det bliver så at sige reduceret. Chr. Lammelår bliver ikke sur, hvis nogen siger, at han halter ("lammer"), for det fremgår jo af hans navn. På samme måde som man ikke kunne drille Polle Etben med hans tre gange brækkede ben.

ERHVERV

Kertemindes befolkning har først og fremmest bestået af fiskere og håndværkere. En akademisk tradition fandtes kun i ganske få familier, og det var typisk, at det værste, man kunne kalde en bogorm med kurs mod gymnasiet, var "professor".

Så snart en person var ude i erhvervslivet, havde han stor chance for at få et, evt. nyt, øgenavn. Det kunne være et, der direkte afspejlede erhvervet, fx Den flyvende Mursten, der var uddannet murer, men også siden flyvende som taxachauffør, i øvrigt den første efter Karlsvognen; Gnisten, der var telegrafist; Kugleposten, som var et lille, triveligt postbud, der bragte posten ud så hurtigt som et kuglelyn; Ligbageren, hvis brød ikke havde særlig morbidt indhold, men butikken lå på hjørnet af Kirkegårds Alle! Tandlægen Poul Tand, radioforhandleren Radio-Madsen; eller Hummer og Laks, der skam var fisker, men fik sit navn i en episode, hvor en fin hovedstadsfrue spurgte ham: – *Hvad laver så de, min gode mand?* Pludselig syntes han ikke, at fisker lød fint nok, så han svarede: – *Jeg er ganske vist fisker, men jeg fisker kun hummer og laks.*

Så var han navngivet!

Skinnet kan bedrage. Poul Høne var ikke slagter, men grønt-handler. Som barn øvede han sig imidlertid i at skyde, og det gik ud over naboens høns; og Lattergas var ikke tandlæge, men søn af den første tandlæge i byen, der brugte lattergas som bedøvelses-middel.

ØGENAVNE MED GRADBØJNING OG FAMILIETILKNYTNING

Gradbøjede øgenavne er en ganske særlig form for familieøgenavne. Der er flere forbløffende eksempler. Fx hedder fire generationer af en familie Cigaren, Cerutten, Cigarillossen og Det Lille Skod, hvis højde man let kan regne ud.

Så var der skibshandlerfamilien, der blev mere og mere pessimistisk for hver generation. Først Trist (*– Folk har næsten ingen penge. Jeg sælger aldrig noget.*). Så sønnen Fortvivlet (*– De vil bare have kredit alle sammen. Jeg ser aldrig rede penge!*); og endelig sønnesønnen Bundfortvivlet – *Nu har de fået så meget på kredit, at de ikke engang tør vise sig i gaden mer'!).*

Brandstokken, Brandkæppe og Brandmanden er tre generationer af en familie, i hvis navn indgik Brandt. Udviklingen betegner et fald i agtelse eller dygtighed. En brandstok er en dygtig og driftig mand, mens Brandmanden er en flad vittighed. En anden fisker sagde: *– Jeg synes ikke rigtig, det der med Brandstokki har fulgt dem siden. De er hverken særligt dygtige eller vakse.*

Der er kun to generationer i Halle – Kvarte, hvor Halle var kælenavn for Harald og som maler reklamerede med: *Er malingen begyndt at skalle, så ring til Halle.* Hans søn var lille af vækst som barn, og det viste sig at vare ved, da han blev voksen, og så var han altså en "lille Halle", en kvart!

Der er andre navne, der angiver en sammenhæng mellem personer, fx kom Ormens kone til at hedde Tudsen, og deres barn blev

Maddiken. Karen Tias er Mathias' datter Karen, mens Svensknøglen er datter af Svenskeren, der kom fra Sverige. Petra Pe'hæle er Petra, som er gift med Pe'hæle (der traskede rundt helt nede på hælene), mens Rikkematte pudsigt nok er Rikkes mand Mathias. Endelig var Lise-Richard betegnelse for begge de to personer og krævede altså nærmere bestemmelse; og HVP's Æsel var Hans Verner Petersens søn, som var et æsel!

OVERKLASSE OG INDVANDRERE

Byens overklasse fik normalt ikke øgenavne, og gjorde de, var det ofte nedsættende. Således var direktør Chr. Femøre sygeligt nærig, mens hans kone, Dronning Olga, lidt for let glemte, at hun var kommet af ringere kår. Filial-Olsen yndede at kalde sig direktør, selv om han kun var filialbestyrer i Diskontokassen. Navnet var folkeviddets modtræk.

Til gengæld er der intet til hinder for, at man som "indvandrer" hurtigt kan få et øgenavn. Tit efter den lokalitet, man kommer fra: Chr. Jyde, Molbo, Bøjden og Karl Korsør. Derimod er Java-Hans, Hans Amerika og Cowboyen navngivet efter steder, de sejlede til, mens Poul Egypter aldrig glemte at fortælle, at han med sine forældre havde været på besøg i Egypten som femårig.

Den Girst udtrykte med godmodig ironi, at manden kom fra Tyskland, mens Franske Hansen var kendt/berytet som en dameven med galante manerer.

NAVNE EFTER TALEFEJL OG UDTALELSER

Talefejl eller karakteristiske vendinger har navngivet mange, mens nogle har fået øgenavn efter en enkelt mindeværdig udtalelse. Lalle "pyt me' Na'sildene" havde en fiskevogn, fra hvilken hun solgte knasesild. Det kunne hun imidlertid ikke sige, og når nogen drillede hende med det, svarede hun altid: – *Pyt me' na'sildene!*

På samme måde kunne Duvet ikke sige “gå væk!”, og Stepperen gjorde som lille forsøg på at sige sneppe. Nutte sagde altid “nu ikke”, mens Kolossaaal-Hansen elskede ordet kolossal, som han sagde med et langt, meget dybt, a.

Lader os alle Bede tillagde sig en særlig langsom og højtidelig diktion, efter at han var blevet kirketjener, mens En Halv var berygtet på auktioner, hvor det senest afgivne bud altid blev fulgt af hendes spinkle, men tydelige “– og en halv!”

Strigleren sagde altid: – *Kan du patte en ugle – eller strigle et pindsvin?*, mens Tullebasseriet var en fisker, der i fremmede havne gik i “tullebasseriet”, dvs. der, hvor han fandt kvinder (“tuller”) med velvoksne barme (“basseriet”). Endelig var det ganske tit, at man ikke kunne få det ur, der var indleveret hos urmager Skelatte, fordi uret stadig var “skelatte”, dvs. skilt ad.

Akkerbakkerbikkerbakker blev en mentalt handicappet kaldt, fordi han stammede tilsat en snert af hans døbenavn Eggebrecht. Da han engang havde været pyroman, fordi at se ild hjalp på hans ørepine, forklarede han, hvis bror var brandmand, i retten: – *Min bror og mig, vi A/S Tænd og sluk!* Det vil ikke overraske læseren, at det også blev noget af et mundheld.

FOLKEVIDDET SPRUDLER

Så er der den helt psykedeliske afdeling, hvor folkeviddet udfolder sig i sit smukkeste flor. Det er måske ikke så opfindsomt, at man opkaldes efter sin livret Gule ærter og Flæsk, men til gengæld var der en fin historie bag Rasmus Julekage. Hans kone led af rengøringsvanvid og sendte ham hele tiden i byen, så han ikke skulle snavse stuerne til. Når han kom hjem, blev han sendt ned i lysthuset i haven med et stykke julekage, og “julekage” blev i en periode i Kerteminde synonymt med en ekstrem tøffelhelt – selv om Rasmus faktisk elskede julekagen!.

Lagrippe var ikke tøffelheld, men han havde sejlet på Frankrig og ligget syg der. Han havde fået at vide, at han havde "la grippe" (influenza) og vovede ikke at lade det oversætte, for han var sikker på, at han aspirerede mest til en farlig kønssygdom!

Put Imellem var ham, der blev tilkaldt, hver gang der manglede en mand på filetfabrikken 555, og Nols fik sit navn, fordi hans arbejdskammerater ikke ville kalde ham for fjols, når han hørte på det – han fandt aldrig ud af, hvorfor han hed Nols.

Labyrintmuren var en murer, der sjuskede så meget med sit arbejde, at det svarede til hans øgenavn.

Lamaen var en tilflytter, der kort efter sin indflytning blev så rasende over støjen, da fuglekongen blev fulgt hjem i det årle morgengrå, at han sendte en kolossal spytklat efter dem.

FISKERE OG HÅNDVÆRKERE BLIVER GAMLE

Øgenavneskikken er ikke ens hos de forskellige samfundsgrupper. Det bedste eksempel gælder brugen af ordet "gamle" sammen med et øgenavn.

Når en fisker får sat gamle foran sit øgenavn, er det en hædersbetegnelse. Han har haft et langt og virksomt liv og kan trække sig tilbage og nyde sit otium.

Hvis en håndværker får sat "gamle" foran sit navn, er det et udtryk for, at han ikke længere er helt sikker på hænderne, og hans håndværk derfor ikke er så godt mere.

ØGENAVNENE I RESTEN AF LANDET OG I KERTEMINDE

Navneforskningskommissionen drog i 1898 den konklusion af sit indsamlede materiale, at øgenavne i almindelighed var nedsættende. Sådan er det ikke i Kerteminde. Her er kun få af navnene nedsættende: De, som er, tilhører personer, som "fortjener" et sådant. De nedsættende er dem, der ikke kan benyttes i daglig

omgang blandt kerteminderne, som de resterende kan.

At kerteminderne bruger – eller rettere brugte, for nu er det ikke så almindeligt mere – øgenavne, har i tidens løb sat mange tilflyttere grå hår i hovedet.

Da min familie flyttede til byen i 1947, kunne min mor ikke komme i telefonisk forbindelse med grønthandler Poul Petersen. Hun havde ingen telefonbog endnu, og han var ukendt på centralen, som hun spurgte. Hun hævdede bestemt, at der fandtes en Poul Petersen, og de stod lige så fast på, at de ingen abonnent havde af det navn.

Så kom hun til at forklare, at han var grønthandler, og det hjalp: – *Poul Høne! Det kunne du jo bare have sagt straks.*

At øgenavnene af kerteminderne selv anses for uskyldige og i nogle tilfælde nærmest rosende, fremgår af et citat fra fiskeren Lehmann (øgenavn, der er blevet familienavn) Thygesen, der fortalte om en gang, han i et radioprogram blev interviewet af Arne Honoré: – *Han spurgte, om jeg ikke ville sige navnene på nogen af mine venner, for han havde hørt, at øgenavnene var noget, vi brugte til daglig. Og så sagde jeg nogen af dem, og Erik Martinussen, du ved, han sad jo og troede, at nu ville jeg også fortælle, at han hed Kong Erik, men ser du, ham kan jeg ikke rigtig li', og så sagde jeg ham ikke. Det blev han vist nok lidt knotten over!*

Kommissionen mente, at kun visse typer "uskyldige" tilnavne kom i betragtning som døbenavne, fx neutrale udtryk for udseende: Grå, gammel, rask, høj, hvid, krog, krøl, kruse, kæmpe; ord for visse genstande: Plov, skaft, kæp, gren, stag, hammer; samt dyrenavne og årstider: Ravn, due, svane, høg, hjort, hare, ulv, brok, basse, bille, brems, bi, humle, jul, vinter og sommer.

Det er interessant at sammenligne med navnene i Kerteminder, hvor kun to af de nævnte, Due og Høj, optræder hyppigt, mens de øvrige er så godt som ukendt, mens en del øgenavne af anden karakter er endt med at blive det rigtige familienavn.

Pudsigt nok betød den blomstrende øgenavneskik i Kerteminde, at der ikke var noget voldsomt ønske om at skifte døbenavn. Endnu omkring 1970 havde godt 95% af kerteminderne -sen-navne, men siden er der sket en ændring på dette punkt.

TO RETSSAGER

To gange har brugen af øgenavne ført til retssager. Første gang havde en fisker i beruset tilstand kaldt Sidse Varmelår for "Varmelår" på gaden. Han blev indstævnet og fik heftestraf for at have sat en plet på en kvindes moralskeandel.

Dommen blev i byen anset som uretfærdig, for det var jo, hvad alle kaldte hende. Derefter fik øgenavnet en trist klang, og Sidse Varmelår selv var ikke meget populær.

Fiskerfamilien, der gjorde øgenavnet Bassø til familienavn med accept fra den familie, der allerede hed det, kom i kvaler, da de troede, at de nu kunne kalde deres fiskekutter for Bassø. Det blev for meget for den "oprindelige" familie, der lagde sag an og fik ret, så kutteren ikke kom til at hedde Bassø.

At det er de to eneste legale udslag af en daglig brug af øgenavne i næsten 200 år, er et af de bedste beviser på, at øgenavneskikken har været et dagligt og accepteret fænomen i Kerteminde. Hvor den nok er på retur, men næppe uddør i dette århundrede heller. Dertil er den for indgroet.

NOTER

- 1 Som øgenavn betegnes i denne artikel ethvert navn, der benyttes i om- og tiltale, forskelligt fra en persons døbenavn.

SVEND NOVRUP F. 1945. UDDANNET I NORDISK FILOLOGI VED KØBENHAVNS UNIVERSITET MED SPECIALE I ØGENAVNE I KERTEMINDE. FORFATTER TIL 87 BØGER, ADSKILLIGE OVERSAT, OG OVERSÆTTER AF 14 BØGER. HAR LAVET QUIZMATERIALE TIL RADIO OG TV-PROGRAMMER SOM LABYRINT, SUPERSVARERNE, SUPERCHANCEN, JEOPARDY, HVEM VIL VÆRE MILLIONÆR OG DANMARKSMESTER. REDAKTØR AF POLITIKENS BRIDGE/SKAK 1970-2000. MEDARBEJDER VED EN RÆKKE NATIONALE OG INTERNATIONALE TIDSSKRIFTER OM SKAK, BRIDGE, SNOOKER OG CYKLING.

Reersøs marknavne

GERDA LEFFERS

Ude i Storebælt, cirka 22 km i sydvestlig retning fra Kalundborg, ligger øen. Før dæmningen blev bygget i 1870, var Reersø kun af og til – ved særligt lavvande – landfast med Sjælland. Under store efterårsstorme blev engdraget oversvømmet og færdslen til det store Sjælland umuliggjort. Den smukke ø er i dag et yndet område for sommerhusejere og ferierende turister. Den kommer desuden på førstepladsen, når det gælder at finde flest mulige illustrative mark- og stednavne på det mindst mulige areal. Sådan var det da Valdemars Jordebog 1231 blev skrevet, og sådan er det i dag.

Hjemstavnsforfatteren Thorkild Gravlund levede og døde på Reersø. Han har sin store andel i at øens navnestof er velbevaret – og formentlig også i en del navnevalg. De kan læses i bl.a. Holbæk Amts årbog 1978/79.

Sandhagen er navnet på Thorkild Gravlunds hus – stadig et af øens smukkeste – beliggende med et frit udsyn over øen og bæltet. Gravlund sansede værdierne i det *trivielle* og havde samtidig blikket åbent for alt nyt og, ikke mindst, for dets afhængighed af og gæld til det som var.

Det skal her handle om mark- og stednavne – ikke personnavne. Men da det siger noget om Gravlunds fornemmelse for navne, skal det nævnes at han, Thorkild og hans hustru (og kusine) Helga, døbte deres eneste søn Torsten og nok også var medvirkende til at børnebørnene blev døbt Keld og Esben. Alle fem navne er af nordisk mytologisk oprindelse.

Øens navn, Reersø, har skiftet stavemåde gennem tiderne.

I Navneforskningsinstituttets topografiske Samling A1 c, for Reersø, Kirke-Helsing Sogn kan man følge udviklingen:

Rethærsø	1231 Valdemars Jordebog (VJ) 33
Rethæsø	1231 Valdemars Jordebog (VJ) 47
Reersó	1454 reg. Chr.d.1.
Reterssóee	
Reyersø	1569 Kanc. Brevb. Bricka
Reersøe	1584
Reer(dobb s)ø	1610 Mandt.
Reerssór	1611
Reersøe	1611
Reerszöe	1664 Matr.
Reersöe by	1688
Reersøe	1844
Reecke (Zeit der Hansa)	1858
Rersöby	1860'erne Mansa
Reersö	Trap
Rersö	Postadressebogen
Reersö	1870'erne – 80'erne, 2M
Redersö	A 1865

Mandsnavnet Hreidarr indgår i Reersø (jf A.Olrik, Danske Studier 1909 s.204). Man har taget propriet Hreidarr og sat genitiv s på og derefter artsbetegnelsen ø. Dette oldnordiske navn findes også i Lincolnshire Danelagen, som erindring om danske vikingers be-drifter (G.Fellows Scand.Pers.n. in L.&Y. p.216-17, XLIX, XCIV), og vi møder det som oprindelse til Réthar der er blevet til Reerslev og Reerstrup.

Øen og byen har samme navn. For byen er der tale om et sekundært navn. Det er øen Reersø der er denotatum for navnet. Man har tidligere set betegnelsen Reersøe Byes Wang, men efter at øen ikke mere var skovbeklædt ændrede man til Reersøe Byes Jorder.

På de eksisterende kort fra Janssonius' Atlas 1647 og 1649 er øen slet ikke aftegnet. Man véd dog med sikkerhed at den var landfast med Sjælland ved lavvande fra omkring 1600 (Trap Danmark bd. 7) og at den berømte søkortdirektør Jens Sørensen er kommet agende til øen 9. august 1690. Han skriver (Af Søkortdirektør Jens Sørensens papirer s.12)

Vinden om Morg.NV. Foer i Land med Chal. Til Amtskriven med min Ordre, begærede en Maanedes Proviant, som blev mig lovet. Begærede 2de Vogne, som kunde age mig og Skriven til Re(ss)øe (Reersø), bekom dem ogsaa om Aften. Tog strax af sted til Ridefogden Peder Olsen, som boer i Aauerup (Aagerup). Laa dér om Natten. Vinden om Efterm. I lige Maade NV. 10. August (Søndag). Vinden om Morg. NV t.V. Fik Vogn af Fogden og kom til Resø(e). Maalte Længden og Bredden med Liner og ellers afp. og obs. Der; foer derfra med en Baad over til Muusholmen og i lige Maade maalte, afp. og obs. der, saa vel som dybede imellem Muusholmen og Reesøe og omkring i Bugterne og på Grunderne. Foer tilbage igen til Resøe fik Vogn der og kom til Mullerup, laa der om Natten

Man må håbe den gode Jens Sørensen var mere nøjagtig med at måle land op og lodde dybderne end med stavningen. Især med ønavnet mangler han konsekvens. Men vi forstår at såvel turen Reersø/Mullerup og -/Aagerup var mulig til vogns – i magsvejr – allerede i 1690.

Så vidt øens navn.

De tidligst kendte 16 bondegårde på øen havde lige del i de først opdyrkede områder. Disse område- eller marknavne står øverst (nr.I-16) på markbogens liste fra 1682. Dér hvor Landbrugsministeriets Originalkort fra 1807, som det foreligger i Matrikelarkivet, har en betegnelse for samme stykker jord, opfører jeg den t.h. for markbogens navn:

MARKBOGEN 1682

1. Spring Agrene
2. Knøs Aas
3. Westre Agre
4. Smerte Agre
5. Lille Breigne Holm
6. Store Agre paa Bierget
7. Weile Stycker
8. Leeds Agre
9. Fisher Bechene
10. Eeg Agre
11. Inderste Baune Stycker
12. Mellemste Baune Stycker
13. Strand Tyck Agre
14. Inderste Passe Agre
15. Mellemste Poese Agre
16. Yderste Poesse Agre
17. Smaa Mellem Weie
18. Skald Agerne
19. Wandings Agerne
20. Rebbes Dybbel
21. Bag Skouen
22. Steen Kist Agerne
23. Smaa Hiorte Syller(el.Søller)

ORIGINALKORTET 1807

- Springagre
- Wester Agre
- Smerte Agre
- Smaa og Store Breine Agre
- Store Agre
- Sylterne
- Leds Agre
- Fiskerbek
- Ege Agre
- Barne Stökker
- Strand Stökker
- Po(s)e Agre
- Mellem Wejes Agre

24. Store Hiorte Syller	38. Gier Aas
25. S.for Steen Kisterne	39. Ved Knube Broe
26. Ulffue Haffuen	40. Knube Stycker
27. Under Bøgerne	41. Smaa Krage Heiter
28. Ved Søe Weis Agre	42. Store Schidner
29. Lampestycker	43. Smaa Schidner
30. Hønne Pullene	44. Store Krag Heiter
31. Søe Wed Stycker	45. Bøge Hald
32. Lange Breigne Holm	46. Strand Engen
33. De Store Agers Høffder	47. Smaa Strand Enge
34. Sandstycker	48. Tørff Engen
35. Brede Sandstycker	49. Bøgeholds Homper
36. Tofften	50. Eng Westen Bierg
37. Rumpen ved Skantzze	51. Wie Kier

Navnene er enkle og har naturlig og praktisk tilknytning til den hverdag fiskerne og bønderne levede i. Det ville have skabt forvirring om marker og enge var navnløse. Måske især ved malketid når den blissede eller hjelmede Maren Malkeko havde forvildet sig ind på en fremmed mark. Så løb pigerne efter med spandene og den trefodede malkeskammel og kunne råbe til hinanden hvilken mark den strejfende ko var set på.

Da man i 1886 ophævede ævred (ikke *opgav*) d.v.s. ophævede den rettighed man tidligere havde givet hinanden: at lade alt kvæg græsse frit på de afhøstede marker på øen, da begyndte mark- og stednavne at få mindre betydning – og derfor også at falde væk – gå i glemmebogen. Nu ville de moderne bønder dyrke roer, og så nyttede det ikke at have løsgående kvæg rundt omkring, ædende af de friske roetoppe. At *opgive* ævred betyder (modsat hvad mange tror) at man stiller sin stubmark til rådighed for fællesskabet. Altså processen der var gået mange år forud for dette at ophæ-

ve ævred. Striden om roedyrkningen omtaler Gravlund for øvrigt som "den haardeste i Mandsminde herude paa Øen" (DS 1907 s. 41 l.15).

BETRAGTNINGER OVER 16 AF NAVNENE

Nr. 2 på listen fra 1682 (Knøs Aas) hører ikke med til de områder (marker) på øen der var opdyrket allerførst. Jeg har valgt at tyde de marknavne der er ældst, nemlig numrene fra 1 – 17 (minus nr.2) der samtidig beskriver de områder øens første 16 gårde havde lige del i.

1. SPRING AGERNE er et kompositum hvor Spring er specifikation og Agerne er artsbetegnelse. Så véd vi det, men hvorfor kaldte man netop den ager sådan? Formentlig har der været fugtigt, og man har måttet springe fra tue til tue. Og en ager er den mindste enhed man kan opdele et markstykke i efter at hele marken er delt op i lodder. Mark, lod, ager. Den sidste kan være så lille som en plovfure, men så vil man næppe bruge flertalsform som i Spring Agerne. Bestemthedsformen (som her) er sjælden. Mon ikke tilfældigheden har rådet?, men flertalsformen fortæller klart at her er mere end én plovfures bredde. Spring kunne være et substantiv og have forbindelse til tysk: kildevæld, eller engelsk: forår, men det kan også være et verbum i imperativ: spring! – ellers får du våde fødder eller dejser om i mudder. Mulighederne udelukker egentlig ikke hinanden: fugtigt område kan godt *give* tidligt og frodigt forår og samtidig være lidt svuppende at gå i.

3. WESTER EL. WESTRE AGRE er som det forrige et kompositum med specifikation og adverbium og artsbetegnelse, og da her er tale om et område der ligger længst mod vest kan man gætte på at det er en komparativform af vest (endnu længere vest på må jo

være vestre), man kan så gætte på hvad superlativformen måtte blive – “vestreste” formentlig. (Se Lis Weises Efterstillet adjektiv i da.stednavne s.180 o.fl.) Det kan evt. være en sammensmeltning af adjektivog adverbium

4. SMERTE AGRE/SMERTE AGRE hvor specifikationen er substantivet Smerte, betegner et område, hvor der i sin tid var en mose i en dyb sænkning mellem høje bakker. Navnet er opstået, fordi en pige engang fødte i dølgsmål og under svære pinsler her ved bredden af mosen – hvis man skal tro sagnet.

5. LILLE BREIGNE HOLM/SMAA OG STORE BREINE AGRE er komponeret på samme måde som de forrige beskrevne. Det er et højtliggende terræn, og bregne har nok været en fælles betegnelse for grønne vækster dér på stedet. Væksterne har været store og små. Efter væksterne (og ikke agrene) er betegnelsen små/store kommet til. Holm er afløst af agre som nu dyrkningen er udvidet, og en tidligere stærk vækst af vilde planter er blevet mindre. Store, små eller lille er attributive adjektiver som bruges meget i Reersøs sted- og marknavne. Der er ingen forklaring på hvorfor markbogen har breine uden konsonanten g.

6. STORE AGRE PAA BIERGET/STORE AGRE har kun ændret navn ved at præpositionen er gået tabt. Identifikation er klar nok: der er tale om de højest liggende agre. ODS: bierg er udviklet fra oldd.biarg,glda.biærgh.) I ældste danske bibel (slut.af middelald.) skrives biørgh som en pluralisform (ODS).

7. WEILE STYCKER/SYLTNERNE er meget fugtige områder over mod Sjælland. Vejle betyder vadested (oldda.wæthil) og her kunne man da også – når vejret var til det – vade over til Sjælland. Sylter

defineres i ODS som flade, lave strækninger ved kysten, fugtige græsgange, ofte saltholdigt og sumpet fordi det overskylles af havet, men godt til græsning og høslæt. Navnene er altså helt i samklang med hvad man ville fortælle om stedet. Man kan næsten mærke skoen hænge fast når man siger navnet. Artsbetegnelsen stykker eller stökker, som det også forekommer, (ty.Styck) defineres i ODS: "karakteriseret ved anvendelsen som mark, skov, strandstykker eller have".

8. LEEDS AGRE/LEDS AGRE har specifikationen i genitiv (fællesgerm.leid, oldda.léth kunne forekomme at være den sandsynlige oprindelse). På området er en vej, som fører gennem hele matriklen og videre gennem nabostykket. Men tanken om et lukkeled kan ikke udelukkes, eller der kan være tale om retning: ad den vej, i den retning, på den led.

Tolkningsmuligheder er der mange af selv ved de enkleste udtryk. Hvorfor ligger f ex. we(stre), led(s) og smerte agrene samlet om stedet hvor pigen efter sigende måtte overstå fødslen i dølgsmål?

9. FISHER BECHENE/FISKERBEK er steder hvor fiskerne smed fiskerester og affald, når de reelle fisk var sorteret fra til salg. Bæk eller bek er udviklet fra bajka som betyder flydende vand (Nuda. ordb.) Det findes i adskillige tilfælde som levn fra vikingetiden i Lincolnshire og Normandiet, hvor danskerne satte sig (også) sproglige spor.

10. EEG AGRE/EGE AGRE (Da.etymol.ordb.:fællesgerm.:eik,oldsax.ék,ty.Eiche,oldeng.:ác). Der har formentlig her vokset egetræer. Det kan også være de gamle både (ege) har været trukket på land her, hvor området er lidt skjult for nysgerrige blikke. Dog var

det her man meget senere byggede den første havn til de indsejlen-
de flotte sødygtige ege (udhulede egestammer).

11. & 12. INDERSTE, MELLEMSTE BAUNE STYCKER/BAR-
NE STÖKKER er et område ud til vandet nær den senere havn.
Man kan være sejlet til og fra. Baune er ændret til barne, men der
er stadig tale om låneord fra germ. og oldsax. som skal betegne
en stabel ved (brænde), anbragt på en bakke, hvor man tændte
ild i brændet og lod flammerne signalere til de søfarende. I Sted-
navne og Kulturhistorie af Kr. Hald kan man læse (s. 72 ff) om
Bavnehøj der bliver til Barnehøj adskillige steder på Sjælland
o.a.stdr.

13. STRAND TYCK AGRE/STRAND STÖKKER ligger vest for
Barne Stökkerne og øst for Smaa og Store Breine Agre. I den tid
hvor reersøskoven blev brændt, da de kæmpende lå på Reersø og
på Vinde Helsinges marker – tiden op mod 1659 – var der en skov-
tykning her. Navnet har ændret sig fra tyck til stök ved overleve-
ring, men der er tale om det samme skovområde.

14. INDERSTE PASSE AGRE, 15. MELLEMSTE POESE AGRE,
16. YDERSTE POESSE AGRE/PO(S)E AGRE har i navnehen-
seende mistet første led i tiden mellem første og anden kildeangi-
velse. Det kan skyldes en trang til forenkling. Passe i stedet for
Poese kan være en fejlskrivning på et tidspunkt. Agrene danner en
poset form nede mod syd og navnet forekommer logisk som Pose
eller Poesse (urnord.ord for beholder – nedarvet fra indoeuropæ-
isk tid (Skautrup DSH s.66, bd.1)). En anden sandsynlig forkla-
ring kan være, at stedet vedblivende har været fugtigt, fordi skan-
serne, som blev bygget for mange år tilbage (Gravlund i Reersø
Land s.215 (1933)) for at holde vandet ude, havde den kedelige

dobbeltvirkning at vandet – når det først var kommet ind – ikke kunne slippe ud igen. Det blev i poserne.

17. SMAA MELLEM WEIE/MELLEM WEJES AGRE ligger netop mellem de to veje der hhv fører til stranden og til havnen. Tydningen er altså ganske logisk. At den sidste har fået genitiv s gør den jo ikke mindre selvfølgelig, navne- og placeringsmæssigt.

Navnestoffet har relation til hvad bønderne bestilte. Udover at dyrke jorden har de fisket, holdt dyr som hjorte, lam og høns foruden køer, grise og heste, og der har været gadekær og tørvemoser. Andre terrænbetegnelser som *Homper* el. *Dal* beskriver forhøjede steder og huller der giver ujævn kørsel. *Stenkiste* refererer til arkæologiske findesteder.

Samtlige navne har skullet tjene de 16 oprindelige lerklinede gårde omkring bykernen til orientering. Man skulle til vandet, til engene, til stederne hvor dyrene gik og græssede, og man skulle finde smutveje og genveje over de bedst farbare strækninger.

Man hørte det på navnet.

Thorkild Gravlund udvidede de oprindelige markbogslisters med nyere tilkomne navne, ikke som afløsere for de gamle, men som supplement. Han tilføjer desuden 15 kyst- og vandløbsnavne der kan findes i "Holbæk Amts årbog 1978-1979 *Marknavne på Reersø* af Gerda Thastum Leffers".

– og så har øen sine særlige katte. De hedder Rumper eller Stumper (engelsk: *rumpies* og *stumpies*) alt efter om de slet ingen hale har eller har en lille stump. Katteracen er indvandret fra øen Man. Rettere sagt sejlet til Reersø efter et skibsforslis i Kattegat for mere end 200 år siden. Kloge folk har gennem tiderne søgt efter forklaringen på, hvorfor netop de katte trives bedre

hér end noget andet sted. Vegetationen, det særlige klima på øen, befolkningsmentaliteten og det, at Reersø tilbyder husly i en ægte udflytterlandsby af bindingsværk – den bedst bevarede i Danmark – har været foreslået som årsag. I hvert fald holder kattene mest til i de gamle rester af gårde omkring bykernen. De 16 gårde, hvis agre og enge artiklen her især giver navneforklaring på. Kun Spanien og Portugal har også en sjælden gang set haleløse katte. Siger man...

GERDA THASTUM LEFFERS CAND.MAG., MEDLEM AF SØLLERØDKGS. LYNGBY PROVSTIUDVALG 1988-1992, BEST. FOR DIGETS VENNER, SUNDHEDSHØJSKOLEN, SKAGEN FRA 1984, FOR MODERSMÅL-SELKABET FRA STIFTELSESDAGEN 1979, SYV ÅR NÆSTFORMAND, 10 ÅR FORMAND. VIRUM MENIGHEDSRÅD FRA 1969 OG KIRKEBLADSREDAKTØR. UDGIVET "KUNSTNERPROBLEMATIKKEN HOS H.C. ANDERSEN" (REITZEL 1994), ERINDRINGSBOGEN "BARNDOMMENS OASE" (ATTIKA, UDKOMMER 2003), MEDVIRKET VED MODERSMÅL-SELKABETS ÅRBØGER SIDEN 1980.

Blank side

Vejen til navnet

SØREN PIND

Vejnavne har altid haft en bred folkelig interesse. Vi kender det alle: På vores aftentur gennem byen støder vi på et vejnavneskilt, som pludselig vækker til eftertanke. Hvor har denne vej dog fået sit pudsige navn fra? Og hvem bestemmer egentlig, hvad vejen skal hedde?

I Københavns Kommune har vi ca. 2.500 vej- og pladsnavne, hvoraf de ældste kan spores tilbage til 1300-tallet. Årligt udvider vi antallet med 5-10 nye navne. I dette indlæg vil jeg anskueliggøre, hvordan vi navngiver vejene i København, og hvilke kriterier vi lægger til grund for vore valg.

DEN FØRSTE GADENAVNELOV

Mennesket har altid fundet det praktisk at give en vej en benævnelse, som er almen kendt. Det er en vigtig forudsætning for vores kommunikation, og derfor er vejnavngivning op gennem historien blevet lagt i hænderne på magthaverne. Selvom vejnavngivning i dag virker velordnet, så har det ikke altid været reguleret gennem lovgivning. Det var først i Gadeloven af 14. december 1857, at kommunalbestyrelsen fik ret til at tage sig af spørgsmål af denne art. Og retten var begrænset. § 9 i loven bestemte, at det overlades til kommunalbestyrelsen at navngive de offentlige gader samt forandre disse gaders navne, mens kommunalbestyrelsen i andre tilfælde kun "på vedkommende privates andragende" kunne træffe bestemmelse om vejnavnene, som det hed i loven.

Før 1857 var vejnavngivning overladt til det private initiativ, og offentlige gaders navne kunne kun ændres ved kongelig resolution. Loven fra 1857 var et lille skridt fremad. Men den frembød også problemer. Det skete f.eks. hyppigt, at en vejstrækning som førte over flere grunde, fik forskellige navne, der så måtte ændres, når vejen blev offentlig. Kommunen havde heller ingen mulighed for at forhindre, at det samme vejnavn optrådte flere gange inden for samme kommune.

Så længe byen kun havde ringe størrelse, var dette ikke noget problem. Men da man nedlagde demarkationslinien omkring København i 1852, voksede byen med eksplosiv hast. Der var brug for en lovændring, og en sådan kom i 1926, hvor kommunen fik ret til at bestemme både de private og offentlige vejes navne. Denne ret er bevaret uændret til i dag.

VEJNAVNE-ÆVNEN NEDSÆTTES

I Københavns Kommune tog navngivningen af veje fart fra midten af 1800-tallet, da udbygningen af Vesterbro og Nørrebro påbegyndtes. Da vejnavne jo er noget, alle kan have en mening om, havde man endeløse diskussioner om gadernes navne i Borgerrepræsentationen, og man besluttede derfor at nedsætte et særligt politisk udvalg til at behandle sagerne, og fremkomme med motiverede indstillinger til Borgerrepræsentationen. I 1874 oprettedes derfor "Fællesudvalget vedrørende gaders benævnelse" der fik til opgave

- 1 at afgive indstillinger til Borgerrepræsentationen om vejnavne i Københavns Kommune.
- 2 at varetage konsultative opgaver ved navngivning af kommunale institutioner i Københavns Kommune.

Udvalget kom til at bestå af borgmesteren for vejområdet (i dag Bygge- og Teknikborgmesteren), tre politisk udpegede medlemmer samt en repræsentant fra forvaltningen til at varetage sekretariatsvirksomheden. Udvalget består den dag i dag under navnet "Vejnavnenævnet", og det er min opgave sammen med nævnet at afgive indstillinger til Bygge- og Teknikudvalget om vejnavne.

Så vidt jeg ved, er Vejnavnenævnet i Københavns Kommune det eneste af sin art i Danmark. Ingen andre steder har man valgt at lade vejnavngivning drøfte i et selvstændigt udvalg, men som jeg skal komme ind på lidt senere, giver det København en særlig mulighed for at værne om vejnavnenes historie.

Vejnavnenævnets arbejde er delt i en politisk og en administrativ del. Den politiske del er den beslutningstagning, der foretages på nævnsmøder: Nævnets 4 politikere beslutter, hvilke navne man skal indstille til Bygge- og Teknikudvalget. Den administrative del af Vejnavnenævnet tager sig naturligvis af mødeforberedelse, beslutningsopfølgning og implementering i forhold til Bygge- og Teknikudvalget. Derudover fungerer sekretariatet som en central vejnavneinstitution, som indsamler og videreformidler information om vejnavne i København. Sekretariatet er forpligtet til at vedligeholde historiske oplysninger om vejnavne, således at myndigheder og borgere altid kan få oplysninger om en vejstrækningens hidtidige navne og vejnavnenes historiske oprindelse.

FIRE REGLER FOR NAVNGIVNING

Vejnavnenævnet behandler primært to typer sager: Hvis der er anlagt en ny vej eller hvis nævnet har modtaget forslag om personer, som man mener bør hædres med et vejnavn i København. Det kan også være et konkret forslag fra en borger, som mener at en pladsdannelse i byen bør have et selvstændigt navn.

Når Vejnavnenævnet behandler en sag har man fire grundlæggende regler, som altid skal være opfyldt:

- 1 Personen man navngiver efter skal være afdød.
- 2 Personen skal have særlig tilknytning til København eller skal have gjort en indsats af så stor betydning for Danmark, at personen bør hædres i landets hovedstad.
- 3 Ingen må have direkte økonomisk interesse i vejnavnet.
- 4 En vej skifter som hovedregel ikke navn.

At en person skal være afdød, er en regel, der er indført i København, fordi man jo først kan kende en persons eftermæle efter vedkommendes død. Kommer en person i miskredit, efter at man har navngivet vejen efter ham, vil såvel kommunen som den pågældende blive bragt i en upassende situation, såfremt man skal fjerne vejnavnet igen. For nogle år siden skærpede Borgerrepræsentationen i øvrigt denne regel og indførte en moratorietid på 1 år. Reglen indførtes for at undgå, at der kan drives politisk rovdrift på netop afdøde personer.

At man skal have en særlig tilknytning til København eller have gjort en særlig indsats for landet som helhed er primært indført af hensyn til prioriteringen blandt navneforslagene. Vejnavnenævnet modtager årligt forslag om langt flere personnavne, som bør hædres, end vi kan finde indpas til i gadebilledet. Vi har også en forpligtelse som hovedstad til at hædre de "store" navne i rigets historie. Det er i øvrigt én af årsagerne til, at der er meget få udlændinge repræsenteret i de københavnske vejnavne, hvor Dag Hammar-skjöld, Churchill og Gandhi dog har fundet vej.

Man kan heller ikke købe sig til et vejnavn i Københavns Kommune. Det er Vejnavnenævnets opfattelse, at man skal gøre sig fortjent til det, og at det skal betragtes som en ære. Alle kan vel huske

sagen om Brask Thomsen, som af en beboer på Nørrebro blev bragt i forslag til at lægge navn til Nørrebrogade. Brask Thomsen hoppede med på spøgen og tilbød adskillige millioner kroner for vejnavnet. Men Brask Thomsen var jo ikke afdød, og penge må ikke være et kriterium for vejnavngivning. Vi opkalder derfor heller ikke veje efter firmadomiciler. Carlsberg har dog været en undtagelse. For nogle år siden havde vi en sag, hvor en mejerikoncern foreslog at kalde vejen ved deres firmadomicil for Karolinevej, men det modsatte Vejnavnenævnet sig, netop med udgangspunkt i den økonomiske interesse firmaet måtte antages at have i navnet.

VEJNAVNENES KONSERVERING

Vi værner om vejnavnene og ændrer kun sjældent eksisterende navne. Det er der flere årsager til. For det første er det til meget stor gene for dem, der har adresse i gaden at skulle have ny adresse. For det andet lægger vi vægt på at give vejnavne, så fortiden forankres i fremtiden. Et vejnavn henviser ofte til en samtidig person eller en lokalitet eller begivenhed fra netop det område. Ved at bevare de gamle vejnavne fastholder vi et historisk billede af byens forskellige epoker, og derfor ændrer vi kun meget nødtigt vejnavne i byen. For det tredje vil vi undgå, at vejnavne skal blive politiske manifestationer, hvor man gennem aktuelle politiske strømninger ændrer vejnavnene gennem tiden.

Det sker dog, at vi ændrer vejnavne. Det kan være, at en vej bliver skåret over af ny bebyggelse, og at det af orienteringsmæssige årsager kan være nødvendigt at give den ene del af vejen et nyt navn. Vi er dog på vagt over for krav om at ændre vejnavne, fordi navnet efter en bygherres opfattelse måske ikke klinger godt i et moderne byggeris salgsprospekter.

Indenfor nyere tid har kommunen ændret Skjoldsgade på Østerbro til Olof Palmes Gade, og Ved Idrætsparken blev senere

ændret til Gunnar Nu Hansens Plads. Særligt ændringen af Skjoldsgade gav protester fra gadens beboere, som havde svært ved at se en saglig begrundelse for ændringen.

Da kommunen i begyndelsen af 1900-tallet fik ret til at navngive private veje, påbegyndtes et oprydningsarbejde i byens vejnavne. Det var samtidig med, at omegns-sognene blev indlemmet i København. Særligt i Sundby havde man mange vejnavne, som allerede fandtes i Københavns Kommune, og man gik i gang med forholdsvis hård pen at reformere vejnavnestrukturen i byen. Det var på det tidspunkt, at man opfandt de såkaldte systemnavne i kommunen. Et systemnavn er en gruppering af vejnavne indenfor et bestemt område. I Sundby har man europæiske stednavne (Øst-rigsgade, Lyneborggade, Bremensgade etc.), på Nørrebro nord-sjællandske bynavne (Jærgersborggade, Holtegade etc.), på Østerbro købstadsnavne (Århusgade, Vordingborggade etc.) og ø-navne (Sejrøgade, Drejøgade) og i Brønshøj fugle (Mågevej, Stærevej etc.).

MERE MANGFOLDIGHED

Som tidligere nævnt gav de private grundejeres ret til at navngive egne veje et noget kaotisk vejnavnebillede i byen. Der fandtes adskillige ens vejnavne i byen, og da det var før postnumrenes tid, så måtte man gøre noget. Kommunen tog derfor fat på at ændre de vejnavne, som var ens. Andre uhensigtsmæssige vejnavne vedtog man først at gøre noget ved den dag vejen blev offentlig, eller hvor det på anden vis ville være naturligt at se på vejnavneforholdet. Det var primært for at skåne de stakkels beboere, som eventuelt skulle belastes med en ny adresse. Det lidt pudsige vejnavn Niels W. Gades Gade på Østerbro har altid været en torn i øjet på Vejnavnenævnet, fordi navnet ikke har en særlig heldig konstruktion. Men vejen er omfattet af den gamle vedtagelse, og i dag kunne vi

ikke drømme om at ændre vejnavnet, fordi det jo bærer rundt på en pudsig historie – men det er aldrig formelt godkendt af kommunen.

Nogle vil hævde, at grundejernes ret til at navngive egne vej har givet et mere mangfoldigt vejnavnebillede i byen, og har givet plads til navne, som kommunens konservatisme aldrig ville levne plads til. Ikke desto mindre er mange af de gamle grundejersnavne blevet fortrængt. O.I. Funchsvej var betegnelsen for Foldagervej indtil 1928. O.I. Funch var formand for grundejerforeningen ”Tinghøj”. Handelsgartner Lorentz Volf Hinrichsen gav sin vej navnet Hinrichsensgade, men navnet forsvandt i 1906 til ære for det mere anonyme Ringstedgade. Heller ikke tømremester H.P. Larsens vej fandt nåde for kommunens reformer og kom i 1921 til at hedde Degnemosen.

Heldigvis fik mange navne lov til at blive stående. Det pudsige navn Westend skyldes, at man ville give ejendommene i gaden et noget mere eksklusivt præg – de var nemlig tiltænkt prostitution. Kommunen ville nok aldrig have fundet på navnet.

At vejnavnet betyder noget for salget af ejendomme har vi et meget tidligt eksempel på. Allerede i 1493 fandtes en gade i Indre By med det lidet skønne navn Skidenstræde. Navnet havde den fået, fordi gaden oprindelig var ”byens rende”, hvor spildevand og affald flød ud i havnen og Øresund. Men i 1818 skrives der gadenavnehistorie. En række grundejere har nemlig bygget nogle dyre ejendomme i gaden, men de kunne ikke sælge lejlighederne, fordi folk ikke ville bo i en gade med så grimt et navn. Derfor rettede grundejerne henvendelse til Indenrigsministeriet for at få et nyt navn til gaden. Grundejerne foreslog Krystalgade, fordi det kan minde om noget mere eksklusivt. Det er første gang, at en gade officielt fik et nyt navn.

VEJNAVNE ER EN KULTURSKAT

Selvom vore vejnavne i byen virker statiske og eviggyldige, så er det altså langt fra tilfældet. Siden 1950'erne har der været nogenlunde stabilitet med meget få udskiftninger, men i første halvdel af 1900-tallet blev der udskiftet hundreder af byens vejnavne.

I dag værner vi om navnene som en vigtig kulturskat. Vi registrerer historien – også om de vejnavne vi skiftede ud i begyndelsen af 1900-tallet.

Oprindelsen til de fleste vejnavne kender vi – også vore mange vejnavne fra 13-1400-tallet i Middelalderbyen. Enkelte har vi og historikerne dog givet op over for. Vi er ikke sikre på, hvorfor det hedder Pustervig, Aabenraa, Kattesundet og Knabrostræde. Men der findes masser af gisninger, som alle i sig selv er gode historier.

MODERNE VEJNAVNGIVNING

Når vi giver vejnavne i dag, ser vi på flere forhold. Ligger vejen inden for et område med eksisterende systemnavne, så forsøger vi at tage udgangspunkt i disse. Da vi i 1997 skulle navngive en vej bag den gamle Lygten Station, var det naturligt at kalde den Fyrbødervej. De omkringliggende veje har navne efter gamle erhverv, og med navnet ønskede vi at henvise til områdets lokomotivdrift.

Vi ser også på, om der skulle være en interessant historie for området, som ikke er markeret på anden vis i et vejnavn. Da flåden flyttede ud fra en del af Holmen var det naturligt, at man i de nye vejnavne tog udgangspunkt i forhold, der relaterede sig til såvel bygningers funktioner (f.eks. Masteskursvej, Kanonsbådsvej etc.) samt personer med særlig tilknytning til områdets historie. Netop Holmen var genstand for megen drøftelse med de involverede ministerier, fordi de nye skoler på Holmen også ønskede at markere det fremadrettede i vejnavnene. Derfor skabte Vejnavne-nævnet et kompromis mellem de stridende parter, og fik vejene,

hvorpå de forskellige skoler ligger, opkaldt efter personer med relation til den pågældende kunstart (f.eks. Leo Mathisens Vej, Eik Skaløes Plads, Per Knutzons Vej, etc.).

Vi skaber også nye systematikker – særligt når vi skal i gang med vejnavngivning i et større område, hvor det er praktisk at vise en sammenhørighed i området. Langs den sydlige del af Islands Brygge skyder et helt nyt kvarter op, som populært kaldes Havnestad. Vejnavnenævnet besluttede, at området er så stort og kommer til at involvere så mange vejnavne, at det ville være fornuftigt at finde et overordnet system for vejnavnene. Nævnet fandt, at vi mangler et område, hvor det 20. århundredes danske statsmænd hædres. Derfor har vi opkaldt veje efter Poul Hartling, Erik Eriksen, Hans Hedtoft, Carl Th. Zahle etc.

Ørestad er den største navngivningssag, vi har haft i mange år. Da vi i 1997 havde de første møder med Ørestadsselskabet om vejnavngivningen, blev man i nævnet forholdsvis hurtigt enige om, at man ønskede en moderne navngivning. I indstillingen til Bygge- og Teknikudvalget i 1998 skrev nævnet bl.a.:

Vejnavnenævnet har sammen med Ørestadsselskabet taget udgangspunkt i, at Ørestad for kommende generationer vil stå som et projekt, der binder det 20. og 21. århundrede sammen. Vejnavnenævnet er af den opfattelse, at Ørestad er en kærkommen lejlighed til at få indplaceret de mange historiske personligheder fra det 20. århundrede i de københavnske vejnavne. Derfor har nævnet sammen med Ørestadsselskabet udarbejdet et forslag, hvor de enkelte byområders veje og pladser i Ørestad har navne efter skuespillere, forfattere, komponister, arkitekter, ingeniører, skuespillere, filmfolk, malere, billedhuggere, kulturpersonligheder og forskere fra det 20. århundrede.

Når jeg ser på et kort over Ørestad i dag, så mener jeg, at det var en rigtig god beslutning. Fra historikere og forsker-kredse har vi i pressen mødt kritik af navngivningen i Ørestad, hvor man mener at navngivningsopgaven er misforstået, men man har dog aldrig henvendt sig til nævnet direkte med kritikken. Ørestad får desværre ikke helt så mange veje, som vi oprindeligt troede, så vi kan ikke få brugt helt så mange af personnavnene, som vi kunne håbe på.

VEJNAVNE I FREMTIDEN

Det bringer os over til spørgsmålet om, hvordan vi skal sikre os, at vi fortsat får plads til vor nutidshistorie i vejnavnene, så der ikke i fremtiden opstår historiske huller. Det vil efterhånden være begrænset, hvor meget byen kan udvides, og vi vil ikke strø om os med personnavne eller nutidshistoriske begivenheder ud fra tilfældige kriterier. Jeg mener ikke, at man skal ofre gamle vejnavne for at få plads til nye – det princip bør vi holde fast ved. I de kommende år står vi over for en meget stor navngivningsopgave, idet en hel række haveforeninger nu er blevet lovliggjort. Hidtil har haveforeningerne haft nogle midlertidige adresser, som består af hovedindgangens adresse plus et lodsnummer. Med elektroniske kort og diverse GPS-systemer skal alle adresser være entydige – bl.a. så redningskøretøjer let kan finde adresserne. De enkelte veje i haveforeningerne skal derfor have navne, og vi frygter, at vi skal finde på hundreder af nye navne indenfor de næste 5 år.

Det bliver ikke en nem opgave, fordi det hverken vil være logisk eller passende at placere personnavne tilfældigt rundt i byens haveforeninger. Haveforeningernes beboere har forventninger om, at der findes navne, som passer til stedets karakter og også gerne associerer til sommer og afslappet stemning. Vi vil gerne undgå, at vi skal igennem hele Flora Danica for at finde navne til foreningernes veje. Udgangspunktet for navngivningen er, at vi først og frem-

mest i dialog med foreningernes beboere forsøger at finde de rigtige navne. Erfaringen viser os, at der er en forbavsende kreativitet i beboernes forslag, og der er ofte et meget stort engagement i udvælgelsen. Der er dog en række begrænsninger i beboernes valg – først og fremmest må man ikke finde navne som findes i København i forvejen eller i vore nabokommuner, og navnene må heller ikke udtalemæssigt kunne forveksles med andre. Navneudvælgelsen er umiddelbart sværere end man tror.

For nylig har vi givet vejnavne i en haveforening på Amager. Her ønskede man først at navngive efter roser, men i Kastrup har man i forvejen et rosenkvarter, så nævnet kunne ikke anbefale at få et nyt rosenkvarter i området. Haveforeningen kom så selv med det forslag, at man kunne finde navne der relaterede sig til havet, idet foreningen ligger lige ned til Øresund. Derfor fremkom de med forslag, som relaterede sig til havbundsplanter og bunddyr. Der kom derfor navne som Konkyllestien, Søanemonestien, Korlsten etc.

Som det ses, er vejnavne ikke kun et historisk billede af byen. Vejnavnene lever, og der føjes hvert år nye til. Interessen og diskussionen om vejnavne vil næppe aftage. De er en del af vor dagligdag – både på vores sygesikringsbevis og på aftenturen gennem byen.

SØREN PIND BORMESTER, F. 1969 I SANKT JOHANNES SOGN, HERNING; CAND.JUR. (KØBENHAVNS UNIVERSITET) 1997. MEDL. AF VENSTRES UNGDOMS LANDSSTYRELSE 1986-88 OG 1989-91 OG VENSTRES UNGDOMS FORRETNINGSUDVALG 1989-91. FOLKETINGSKANDIDAT (VENSTRE, BORNHOLM) 1991-98. MEDLEM AF KØBENHAVNS BORGER-REPRÆSENTATION (VENSTRE) FRA 1994, BORMESTER FOR BYGGE- OG TEKNIKFORVALTNINGEN I KØBENHAVNS KOMMUNE FRA 1998. FORMAND FOR VEJNAVNEÆVNET FRA 1998 OG DET GRØNNE RÅD FRA 1998.

Blank side

Huse med sjæl og identitet i Gladsaxe Kommune

ARNE J. HERMANN

Gladsaxe Kommune er en forstad til Hovedstaden, hvor der i lighed med alle andre større byer hurtigt opstod behov for ekspansion, efterhånden som de bymæssige områder voksede i årene omkring 1900 – i takt med vandringen til byerne.

Gladsaxe er i dag en moderne gennemsnitskommune med villakvarterer, etageboliger, højhuse og industri- og kontorkvarterer. Men indtil år 1900 var det et tyndt befolket kirkesogn, hvor fire landsbyer havde levet deres stille, traditionelle liv gennem århundreder.

Udviklingen tog fart, da nabosognet Brønshøj med Utterslev og Emdrup blev indlemmet i København, og blikket blev rettet mod Gladsaxe Sogn – i første omgang den nærmest liggende bydel, Søborg, den gang kendt som Buddinge Mark, hvor Utterslev Mose dannede skellet til København.

Nybyggerne på den bare mark uden for grænsen til København fik et særligt forhold til deres boliger – og bl.a. derfor var det især i pionerårene almindeligt, at de nybyggede huse fik navne.

Det var dengang, da menneskene havde et meget tæt forhold til deres bolig og hjemstavn. Så tæt, at de følte, at boligen havde en "sjæl", og derfor gav de husene navne, der afspejlede det, der følte som karakteristisk for stedet og det, beboerne identificerede hjemmet med.

Vi skal helt tilbage til stenalderen, da vore forfædre omkring 3.000 f.v.t. opgav tilværelsen som omstrejfende jægere og fiskere for

i stedet at rydde skov og skabe sig et liv som fastboende bønder (bonde betyder oprindelig "boende") – og således opstod de utallige små bondesamfund, som har præget vort land gennem årtusinder.

LANDSBYLVIV GENNEM 5000 ÅR

Vi kan forestille os, at de fire landsbyer, som nutidens Gladsaxe Kommune omfatter – Gladsaxe, Buddinge, Mørkhøj og Bagsværd – har en 5000 årig historie bag sig, og at de fire små landsbysamfund har levet en ubrudt tilværelse præget af principielt samme livsmønster – i pagt med naturen, i afhængighed af markernes afgrøder og dyrene, suppleret med, hvad moserne og skovene kunne yde, fra ca. 3000 f.v.t. til omkring 1900, da den bymæssige udvikling satte ind.

Gårdene, landsbyernes centrale elementer, suppleret med de jordløse huse til landarbejdere, håndværkere og evt. handlende, havde navne, som dels var praktiske i et samfund uden vejnavne (og da slet ikke nummerering) og dels var en tilkendegivelse af, at man havde ligesom et personligt forhold til sin hjemstavn og boligen.

Alle gårde havde et navn, ofte med relation til beliggenheden i forhold til verdenshjørnerne (Nørregaard, Søndergaard, Østergaard og Vestergaard), eller terrænet (Højgaard, Bakkegaard, Dalgaard, Kærgaard, Damgaard, Mosegaard o.l.),

Andre karakteristiske gårdnavne tog udgangspunkt i træer og andre vækster (Pilegaard, Egegaard, Ahorngaard, Tjørnegård, Poppelgaard o.l.) eller stednavne som Mørkhøjgaard, Bagsværdgaard og Gladsaxegaard.

DRØMMEN OM EGET HUS

Traditionen fra landsbyernes gårde følges op og videreføres, da den bymæssige udvikling tager fat i de første årtier af 1900-tallet, hvor villaudstykningerne breder sig på de gamle bondeagre.

Det var alvor for nybyggerne i Gladsaxe Kommunes bymæssige pionertid. Boligen var ikke et tilfældigt sted, man havnede i for en tid. Næh, det var noget, man havde drømt om og slidt for. Det var folk med jævne, eller rettere: yderst beskedne indtægter, som også måtte leve yderst spartansk, og som måtte sætte meget ind på formålet, hvis det skulle lykkes at skaffe familien egen bolig i frie omgivelser.

Det var ofte folk, som kom fra landet, men havde måttet søge livets udkomme i storbyen. Drømmen om at bo i eget hus med have og lys og luft omkring sig havde mange aldrig opgivet, selv om de var henvist i første omgang til at bo i brokvarterernes lejekaserner.

Drømmen om en tilværelse i det grønne kunne mange realisere i de villakvarterer, der rejste sig i Gladsaxe i det tyvende århundredes begyndelse. Og i de mange nye huses navne afspejles en lang række fællesmenneskelige håb og drømme om held og lykke – og ikke mindst et hyggeligt familieliv i frie omgivelser.

Når man fordyber sig i et emne som dette, slår det én, at skikken med at navngive sit hus og dermed give det identitet er gammel, men i stærkt aftagende siden ca. 1930.

Et meget stort antal villaer i de gamle villakvarterer i Gladsaxe Kommune har en markant ramme iøjnefaldende placeret på husets facade med plads til husets navn – og i heldige tilfælde også årstal for opførelsen.

Men ak, i dag står et flertal af disse rammer tomme, fordi nyere slægtled ikke har megen sans for den slags, og mange steder er de gamle navne enten i forfald og direkte ulæselige – eller også råt og brutalt malet eller kalket over, så de slet ikke er til at identificere.

Så er der blot tilbage et gabende tomt felt, der viser, at her har folk uden respekt for tidligere slægters livsmønster huseret.

De mange 1930'er bungalows i Gladsaxe Kommune har sjældent navne, dels fordi skikken var i aftagende, og dels fordi bygge-

stilen næppe indbyder til et prydende navn. Det passer bedre til de foregående årtiers toetagers "murermester"-villaer.

Den oversigt, som her fremlægges, foregiver ingenlunde at være udtømmende. Den baserer sig dels på intense studier "i marken" på Gladsaxes flere hundrede villaveje og dels på gamle vejvisere – suppleret med oplysninger fra venlige mennesker med interesse for lokalhistorien.

Men dels er mange navne forsvundet takket være tidens uforstand, og dels har mange aldrig eller kun tilfældigt fundet vej til vejviseren, og endelig er mange uforklarlige og umulige at rubricere. Så en del af det foreliggende kildemateriale er ikke taget med her af hensyn til overskueligheden.

HOME, SWEET HOME...

Det mest nærliggende, når man skal navngive sit hjem, er naturligvis at kalde det noget med "hjem" eller – hvis det skal være fint og give et pust fra det store udland – med den engelske betegnelse "home", foruden forskellige varianter af det, besidderne forestiller sig i forbindelse med hjemmet.

Således har vi *Vort Hjem* på Maglegårds Allé 72, *Home*, Niels Finsens Allé 84, *My Home*, Uranienborg Allé 18, *Villa Home*, Gammellosevej 225 (en stor herskabsvilla), hvor både navn og årstallet 1902 ses tydeligt.

Var man kyndig udi det engelske, vidste man, at "My home is my castle", så på Marienborg Allé 46 kunne man finde en villa med navnet *Castle*.

Var man stemt for det mere følelsesladede, havde man *Arnen* ("hjemmets arne!"), som ses både i Selma Lagerlöfs Allé 43 og i Niels Finsens Allé 86, mens familiesammenholdet smukt betænkes med *Du og jeg* på Maglegårds Allé 56.

Der er også noget rørende ved et navn som *Fælles Flid*, et gart-

neri på Mørkhøjvej 89-95 (som senere benævnes *Tjørnely*). *Fælles Flid* ses også (i 1991) som navn på en villa, Zolas Allé 8.

FAR, MOR OG BØRN...

Men til et hjem hører også beboerne, og hvad er mere naturligt end at opkaldte et hus efter en person, moderen, datteren, faderen, sønnen – eller hvad?

Blandt de mere uopfindsomme er huse med pigenavne som *Alma*, Zolas Allé 4, *Anitra*, Ericavej 82-90, *Bettina*, Maglegårds Allé 6 (som i dag optræder under navnet *Else* – man aner omskiftelser i familie- og ejerforholdene) og *Carmen*, Søborg Hovedgade 76. Det var en ganske statelig villa med navn og årstallet 1911 klart at se lige til nedrivningen i 1988. Her fik Søborg sit første postkontor i form af et beskedent "brevsamlingssted". *Dagmar*, Carl Blochs Allé 21, *Dora*, Maglegårds Allé 11, *Doris*, Mars Allé 5, *Elsa*, Søborghus Allé 16, *Eirene*, Uranienborg Allé 21, *Esther*, Selma Lagerlöfs Allé 43, *Gurli*, Christoffers Allé 147, *Helle*, Kiærs Allé 4 og Kiplings Allé 5, *Iris*, Marienborg Allé 22, *Karen*, Runebergs Allé 30, *Klara*, Marienborg Allé 35 og *Lilly*, Søborg Hovedgade 72, der eksisterede fra 1904 til 1986. *Liz*, Søborghus Allé 9, *Maja*, Kiplings Allé 22 (her er et af de få steder, hvor en forklaring kan efterspores, idet huset i 1924 angives at være ejet af en enkefrue Maja Nielsen), *Margrethe*, både Selma Lagerlöfs Allé 4, Wergelands Allé 15 og Gladsaxevej 6, *Marttha*, Huldbergs Allé 6, *Mia*, Til Jernbanen 12, *Valborg*, Runebergs Allé 21, *Pauline*, Marienborg Allé 16, *Poula*, Stengårds Allé 71-73, og *Ruth*, Aldershvilevej 91. Her boede arbejdsmand Lars Peter Larsen, der var socialdemokratisk sognerådsmedlem 1925-43. Han gik under navnet "Lars Peter Ruth", mens konen hed Karen.

Blandt de langt færre drengenavne møder vi: *Alex*, Gammelmo-sevej 155-157, *Carl*, Stengårds Allé 47 og Kirstens Allé 10, *Carl Johan*, Søborg Hovedgade 73 og *Harry*, Søborg Hovedgade 95.

Yderligere havde man *Jim*, Runebergs Allé 41, Søborg Forskønnelsesforenings mønsterhus fra 1916, *René*, Maglegårds Allé 30 (fra 1906) og *Skjold*, Gladsaxevej 103, ifølge vejviseren 1924 ejet af maskinarbejder Carl Adolph Skjold Schmidt.

Også i en række sproglige forbindelser med personnavne dominerer de kvindelige navne. Mest markant blandt disse er *Mariehåb*, der lå på Bagsværd Hovedgade 138, hjørnet af Bindeledet, hvor det nuværende Bagsværd Torv med parkeringskælderen er. *Mariehåb* var et "lyststed" fra slutningen af 1700-tallet, tidl. kendt som "Cassesminde". Navnet Mariehåb skyldtes kammerrådinde Anne Marie Olivarius, som overtog ejendommen i 1821.

Mange hyggelige navne dukker op i forbindelse med personnavne. Således *Anebo*, Selma Lagerlöfs Allé 28, der ejedes af ramme-fabrikant Robert Peters, hvis hustru Ane var konservativt medlem af Gladsaxe Sogneråd fra 1950 til sin død i 1952.

I samme stil har vi *Emiliebo*, Wergelands Allé 12, og *Mariebo*, Gladsaxevej 114, hjørnet af Runebergs Allé, der ejedes af en af de mange østjyder, der slog sig ned i Søborg, skræddermester Laiser Altmann, i dag Søborg Cykelimport.

Bo rimer på ro, og hvem under ikke hinanden netop ro? Vi møder således *Karlsro* på Kiplings Allé 23, *Mariero*, Selma Lagerlöfs Allé 18, hvor snedkermester Johs. Madsen etablerede et større maskinsnedkeri i 1906, som i 1947 flyttede til Gladsaxevej 315, hvor der efter dettes nedlæggelse kom "ungdomspark" i 1973.

Sofiero optræder ikke mindre end tre gange – på Kirstens Allé 12, Bagsværd Hovedgade 128 (nabo til kroen) og Buddinge Hovedgade 37-39 (over for det nuværende hovedbibliotek), hvor trævarefabrikken Dannebrog havde til huse.

Men også erindringen om slægtninge har givet inspiration til mange husnavne. Således *Camillas Minde* på Aldershvilevej, hvor skibsrestauratør Petersen kunne præstere storfrugtede engelske

stikkelsbær, som han selv havde hjembragt – bærrene var så store som blommer!

Karens Minde på Buddingevej 339-41 var et stråtækt bondehus, nabo til den senere maskinfabrik Iron (senere igen “aktivitetshus” med adresse Telefonvej 7). Huset var omkring århundredeskiftet ramme om frk. M.A. Andersen-Høyers privatskole, som i 1903 fik til huse i den ny, større villa “*Ora et labora*” på Lauggårds Allé 13-17 (se afsnittet “Fremmede frugter”), indtil eleverne sammen med bestyrerinden overflyttedes til den nystartede Søborg Kommuneskole i 1908.

Mariesminde, Niels Bohrs Allé 17, byggedes i 1919 af en af de mange driftige håndværksmestre, Laiser Leitmann, der var indvandret fra Østeuropa. Han fik et stort firma, Dansk Kontormøbelfabrik, der bl.a. leverede inventar, da Gladsaxe fik sit første egentlige rådhus i 1937.

På sværdsiden møder vi *Gunnars Minde*, Niels Bohrs Allé 15, og *Vilhelms Minde*, Gammelmosevej 320, hvor Anders B. Heinze i 1918 anlagde et af kommunens mange markante gartnerier. På ejendommen byggedes i 1950'erne dels en etageejendom og dels rækkehuse langs vejen Solbærvænget. Et mere uforklarligt navn er *Dewets Minde*, Stengårds Allé 87-89. Et af de navne, som af indlysende grunde varmer mit hjerte mest, er *Arnes Minde* på Grønnemose Allé 108.

Personnavne indgår i mange sammenhænge som fx -høj, -dal, -borg, -hus, -gave, -lund, -kjær osv. Således har vi *Johannehøj*, Buddinge Hovedgade 19-23 og *Louisehøj*, Møllemarken 55, hvor der var gartneri og senere – i 1930'erne Ingeborg Helms' praktisk-teoretiske husholdningsskole. Den store fornemme villa fra omkring århundredeskiftet ligger der endnu.

Brødrehøj, Søborghus Allé 5, er en større ejendom med fire lejligheder, hvor en navneplade både angiver husets navn og årstallet

1902. *Brødrehøj* er måske den første villa, der blev opført, efter at salget af de nyudparcellerede grunde fra Søborggård var påbegyndt. Ifølge "Villabyen Søborg, et Bidrag til Byens Historie", skrevet (i hånden) af krigsassessor H.P. Andersen i 1914, blev den første parcel solgt den 14. januar 1901 – vi kan gætte på, at startskuddet for Søborg og dermed hele Gladsaxe Kommunes bymæssige udvikling netop affyredes på Brødrehøj...

I Stengårds Allé-kvarteret, hvor der var mange lavninger med vådområder, ser vi *Carolinedal*, Stengårds Allé 48, og *Emiliedal*, Stengårds Allé 70-80

Nok så prætentivt lyder *Carlsborg*, der lå på Søborg Hovedgade 181-83 ved Carl Møllers Allé, hvor senere Skandinavisk Gummifabrik kom til at ligge, og i 1980'erne beskyttede boliger.

Hvad er mere nærliggende end at benytte betegnelsen slet og ret "hus" som i *Ankerhus*, Pinievej 15, *Volmerhus*, Niels Finsens Allé 84, og *Forchhammerhus*, Til Jernbanen 9, hvor både navn og årstallet 1918 ses tydeligt i dag. Her boede lige ved den gamle Bagsværd Station, i en stor, højt placeret villa, to kendte Gladsaxe-borgere, Olaf Forchhammer, der var medlem af Gladsaxe Sogneråd 1921-25 og stadsingeniør i København 1936-52, samt læge Ellen Forchhammer.

En af de fornemste boliger i Gladsaxe Kommune var det herregårdslignende palæ *Haraldsgave*, Skovalleen 30, der blev bygget i 1915 af forretningsmanden Harald Plum (1881-1921) som en gave til broderen, civilingeniør Niels Munk Plum. Bygningen var et mini-herresæde i klassicistisk stil med romantiske detaljer og et tilhørende på en halv snes tønder land. Det blev i 1949 overtaget af Bagsværd Kostskole.

Om det er substantivet kjær/kær eller adjektivet, der refereres til i *Carlskjær*, Silene Allé 9, står ikke klart. Det var et gartneri, oprettet i 1907. Mindre tvetydige, men nok så rørende er *Ejnar's Lyst*, Zolas Allé 6, og *Jolands Lyst*, Huldbergs Allé 6. Desuden *Christia-*

nelyst, Bagsværd Hovedgade 239-41, i det nu forsvundne Stralsund. I 1922 har det ikke husnummer, men ejeren angives som Peter Svendsen, husejer, og desuden angives Christiane Svendsen, frk. assistent, som åbenlyst har givet anledning til navnet.

Axellianelyst på den gamle Bagsværdvej 344, som i 1940'erne blev til Aldershvilevej 122, dvs. der, hvor Bindeledet senere blev anlagt. På Søvej 30-36 lå *Carlslund*.

Besiddeglæde anes i *Christians Eje*, Buddingevej 130, mens villaen med navnet *Eie* mellem Triumfvej og Einarsvej, i dag med adresse Einarsvej 94, har en helt speciel baggrund.

“Eie” var et af de mange gartnerier i Gladsaxe Kommune, som ikke mindst lå tæt langs Triumfvejs østside. Gartneriet, der var oprettet 1901, havde tidligere adresse på Triumfvej 58-64. Det dækkede ca. tre tønder land og var beplantet med frugttræer og buske. Men med første verdenskrigs udbrud befalede Krigsministeriet den 3. august 1914, at alt skulle hugges ned for at skaffe frit udsyn og skudfelt fra forterne i Lyngby og Bagsværd. Herefter gik man over til at dyrke stauder og snitblomster.

Navnet Eie er konstrueret ud fra forbogstaverne i ejeren Thorvald Müllers (d. 1947) døtres navne: Ellen (f. 1895), Iris (f. 1899) og Esther (f. 1903). Villaen ligger der endnu, og navnet ses tydeligt (mod havesiden).

En særlig genre inden for hus-navngivningen er sammensætningen af forbogstaver med relation til familien, hvilket ofte kan give barokke resultater – og svært gennemskuelige oprindelser, hvis ikke man er så heldig at få kontakt til familie, naboer el. lignende, som kan løse gåden.

Et kryptisk eksempel er *Aaphe*, Buddingevej 102, hjørnet af Møllestien, der ligger kun et par huse fra grænsen til Lyngby-Taarbæk Kommune. Her havde gartner Emil Jespersen i århundredets begyndelse navngivet sit hus efter børnene Alfred, Aksel, Petra,

Henry og Else. Siden kom der nok et barn til. Han fik navnet Aage – og hvordan å’et skulle kunne være kommet ind er et åbent spørgsmål. Det var på denne ejendom, gartneriet *Fortly* opstod – med navn efter det nærliggende Lyngby Fort, som blev bygget som led i den omstridte Københavns Landbefæstning i 1880’erne.

STORE FORHÅBNINGER...

Mange husnavne er inspireret af de mange håb og drømme om lykke, fryd og fremgang osv, som vi alle inderst inde nærer – og måske forestiller os, at en navnebesværgelse på husets facade kan sikre.

I denne kategori er det “håbet”, der dominerer. *Håbet* er således navnet på huse på Bagsværd Hovedgade 79 og Selma Lagerlöfs Allé 33, mens *Håbets Bo* var navnet på den ejendom, snedkermester Kvetny, en af de mange østjødiske iværksættere, og hans søn Herman ejede på hjørnet af Søborg Hovedgade og Søborghus Allé. Desuden er der *Sallings Håb*, Kiplings Allé 21, *Godthåb*, Marienborg Allé 16, og når det skulle være rigtig fint, skrev man det på udenlandsk – her fransk: *Esperance*, Søborghus Allé 14.

I tråd hermed er det lykke og fremgang, der præger billedet med navne som *Lykkens Minde*, et gartneri fra 1903 på Buddingevej 418 – siden med ændret gadebetegnelse: Tingshøjvej 96-100 – og Tobaksvej (ved nuværende Skandinavisk Tobakskompagni).

Hertil føjer sig en række navne med -lyst, bl.a. den store ejendom *Jægerslyst*, Aldershvilevej 112-16. Det var oprindeligt et “lyst-sted”, som lå lige til 1966, hvor det blev erstattet af en etageejendom. Her ser man det særsyn, at den nye ejendom på en minde-tavle ikke alene mindes navnet, men også afbilder den oprindelige ejendom sammen med dens årstal: 1805 til 1966.

Skovlyst, Bagsværd Hovedgade 259-61, var et stråttækt hus i det nu helt forsvundne Stralsund mellem Bagsværd By og Haresko-

ven. Mens *Sommerlyst* var et udflugtssted med en populær restaurant på Gammelmosevej 171-73.

Bevidstheden om at nå fremad i tilværelsen har tilsyneladende også inspireret en del – således *Målet*, Buddingevej 110-12, *Victoria* (latin for "sejr") på tidligere Bagsværdvej 327 (=nuværende Godtgemt 9-15 og Aldershvilevej 109-13), hvor Bagsværd Skole havde til huse indtil 1906.

Progres (fransk for fremgang), Buddingevej 199-201, *Go-on* (fremad på engelsk), Selma Lagerlöfs Allé 47, *Frem*, Marienborg Allé 4, og *Triumpf*, et stort gartneri, vel et af de største og ældste i Gladsaxe Kommune, der var grundlagt 1896 af Rasmus Johannesen og videreført med godt otte tønder land af sønnen William f. 1920). Dette gartneri fortsatte til 1954, og om dets særprægede navn beretter Robert Einfeldt i "Slægtshistoriske Strejflys" (1972) bl.a.:

Jorden har efter tur været ejet af en operasanger, en komtesse, en markedsøgler, en pastor emeritus og en møllersvend, men beretningen vil fylde for meget i en slægtshistorie. Jeg piller blot en lille enkelthed ud, ikke fordi den er vigtig i forhold til, hvad historien ellers har at fortælle, men fordi den giver svar på, hvorfor et beskedent gartneri på en øde udmark er kommet til at bære så pompøst et navn. Det begyndte med, at møllersvenden en gang i 80'erne tog fat på at bygge hus på jorden. Af en eller anden grund overlod han arbejdet til et par udensogns håndværkere, hvad Bagsværderne tog ham så ilde op, at de hver nat huserede på byggepladsen og ødelagde, hvad de kunne overkomme. Krigen stod på i månedsvis, men mølleren fik omsider sit hus under tag, og med front mod fjenden gav han da ejendommen navnet "Triumph". Det lokale folkevid vrængede det hurtigt om til "Trilom", velsagtens for dermed at mindes de natlige forlystelser på byggepladsen, men måske også

som et varsel om, hvad der ventede mølleren selv og hans mulige efterfølgere på den lille fattige lynglod.

I første omgang så det ud til, at varslet skulle gå i opfyldelse. Mølleren måtte gå fra stedet i 1896 og begyndte som arbejdsmand. Men så kom Rasmus Johannessen til, og han fik som sagt sat skik på tingene. Økonomisk klarede han sig igennem, så han kunne forbedre jorden og snart efter købe et par af nabolodderne. En tid forpagtede han "Haraldslund"s jorder og drev dem som landbrug, og imens blev gartneriet så meget bedre funderet, at man efterhånden glemte de gamle spottegloser. Lidt efter lidt kom der til at så respekt om virksomheden, varigt bl.a. på den måde, at da den gamle Møllevej nogle år senere skulle døbes om, var sognerådet enigt om, at der nu kun var ét navn, der passede til forholdene, nemlig Triumfvej.

I håbet om at kunne drive det til noget i det nye forstadskvarter kan man se *Frem*, et fotografatelier på Frederiksborgvej = Søborg Hovedgade 90, hjørnet af Carl Blochs Allé. Huset blev nedrevet i 1983 for at gøre plads for en parkeringsplads. I samme ånd er *Fortuna* (latin for lykke) lidt længere ude ad hovedgaden i nr. 98. Her residerede elektriker N. Christensen i en villa, som i 1939 kom til at rumme Uhls Boghandel. Siden er den blevet til Søborg Bodega.

I samme optimistiske stil har vi et par navne med "fryd". Villaen *Frydenhøj* på Bakkedraget 31 og gården *Frydendal*, der havde adresse på Mosevej 21-27, lige ved Utterslev Mose.

FRED OG RO...

Et dybt næret ønske blandt menneskenes børn har altid været ønsket om fred, og hvad dertil knytter sig af ro, hygge, hvile, harmoni osv.

Og når det skulle være helt rigtigt, valgte man de lærdes internationale sprog, latin, hvor fred hedder "pax". Vi har således ikke

mindre end fem villa *Pax*'er: Møllemarken 17, Marienborg Allé 34, Selma Lagerlöfs Allé 1, Bagsværd Hovedgade 152 og Niels Bohrs Allé 34. Hertil knytter sig navne som *Fredbo*, Stengårds Allé 35-37, *Fredebo*, Kirstens Allé 12, *Fredensbo*, Selma Lagerlöfs Allé 1 og *Fredhjem*, Lykkesborg Allé 42.

Fredensborg, Buddingevej 114-28, lyder nok så royalt, mens *Siesta* giver mindelser om afslapning i sydlandsk stil (Knuds Allé 15).

Hvile ønsker vi også alle som i *Fridags Hvile* på Gladsaxevej 92-94 (hvor der nu er Texaco-tank) og det navnkundige lyststed *Aldershvile*, hvilket også var navnet på en mere beskeden villa på Kontorvej 8, hvor der senere kom sygekassekontor. I samme ånd var *Aldersro* på Tolstoj Allé 26, mens det måske allermest kære vil-lanavn i Gladsaxe Kommune var: *Lille Hyggelighed* på Buddingevej 305-07, på hjørnet af Buddinge/Søborg Hovedgade, hvor rådhuset nu har bredt sig.

SOL ER OPPE...

Solen har overalt været tilbudt som liv- og grødegiver – ikke mindst blandt nordboerne med det barske klima.

Vi ser da også denne sol- og lyskult afspejlet i en række navne som *Solhøj*, Søborg Hovedgade 81 (nabo til kirken). *Solvang*, både på Venusvej 28, Lyngen 11, Kiærs Allé 7 og Kontorvej 18, er i samme genre.

Solhjem lå på Niels Finsens Allé 47, hjørnet af Carl Blochs Allé, hvor Gladsaxes første og vel også eneste synagoge var indrettet i en stue hos skræddermester Moritz Weisdorff. Der var også et *Solhjem*, Niels Bohrs Allé 19, et *Solbjærg*, Dickens Allé 52, og en *Solbakken*, en herskabelig grosserervilla på Søvej i Bagsværd. I samme ånd er *Lyset*, Tinghøjvej 68, og *Gry*, Maglegårds Allé 77.

DANMARK DEJLIGST...

Vi har alle – næsten da – bondeblod i årerne, og Gladsaxe var da også et landsbysamfund, eller rettere fire sådanne, op til år 1900.

Minderne om landlivet og sværmeriet derfor – ses i navne som *Landlyst*, Mars Allé 17-19 og Marienborg Allé 24, *Landly*, Kiplings Allé 30, *Landro*, Kontorbvej 10-12, et stråttækt bondehus, der måtte vige, da den “nye” sygekassebygning blev opført 1954.

Landlivets glæder afspejles også i en række navne indeholdende begrebet “vang”, i ældre tid betegnelsen for den dyrkede agerjord. Således *Vangen*, Frødings Allé 21, *Vangehuset*, Wergelands Allé 4, *Kildevang*, Kildebakkegårds Allé 99, *Dannevang*, Kiplings Allé 32, og *Højvang*, Kiplings Allé 17.

ELVERPIGERNE DANSEDE...

Men også de mere mystiske sider af naturen har fascineret i Gladsaxe Kommune. Således har folkeviseverdenens naturmystik fra middelalderen inspireret navne som *Elverhøj*, Marienborg Allé 55 fra 1912, *Elverkrat*, Stengårds Allé 39-41, *Ellekilde*, Stengårds Allé 59, *Gurre*, Niels Bohrs Allé 14, og *Pan*, Skovalleen 31, opkaldt efter hyrdernes og skovensomhedens gud, *Lyshøj*, Dickens Allé 47, og den flotte villa på Bagsværd Hovedgade 210-12 med det gådefulde navn *Tax På Troldehøj*. Det var dyrlægens villa, som senere blev overtaget af Odd-Fellow-brødrene.

Et lidt andet gammelnordisk perspektiv anes på Højgårds Allé 32 med *Brejdablik*, bygget 1924 og opkaldt efter guden Balders bolig i den nordiske mytologi.

FLORA DANICA...

At blomsterne og jordens øvrige frodighed inspirerede mange i Gladsaxe Kommune er helt naturligt, da både professionelle gartnere og menigmand kunne glæde sig over at se blomster og andet

godt vælde frem fra netop den plet af Danmarks muld, som man møjsommeligt havde erhvervet og med flid dyrkede.

Og at netop blomsternes dronning, rosen, var den foretrukne, når der skulle gives blomsternavne, er også helt naturligt.

Men det kan nok undre, at man i det "gamle" Søborg med villager fra de første år af det 20. århundrede havde ikke mindre end tre huse med navnet "Rosenborg" – alle bygget i klar imitationsstil, nederlandsk renæssance i Søborg-murermester-version. Lidt smagte det da af slot, selv om dimensionerne var nok så beskedne i forhold til forbilledet. *Rosenborg*, Maglegårds Allé 19, og Lille Rosenborg i Niels Finsens Allé både i nr. 13 og 65.

Hertil knytter sig *Rosendal* i Kiplings Allé 26, hvor det idylliske navn (grunden skråner ned til renden, der danner skel til Vangede og dermed Gentofte Kommune) står i skærende kontrast til det faktum, at huset under anden verdenskrig beboedes af en af de mest berygtede HIPO-mænd, Hans Chr. Jensen, kendt som "Marokko-Jensen", der henrettedes efter krigen.

Der var også et *Rosendal* på Buddingevej 428-54, senere Tinghøjvej 106-32, et ti tønder land stort handelsgartneri – et af kommunens ældste, måske det ældste – fra 1873, hvor American Tobacco byggede sit store fabrikskompleks i 1951.

Rosenvang lå på Lykkesborg Allé 22 og *Villa Nøkkerose* på Søvej 20 i fornem 20'er palæstil, hvor ingen ringere end sognerådsformanden (1925-29) F.J. Nielsen-Kolding (1868-1937) boede.

Blomstervang var et gartneri på Pilegårdsvej 93-105, mens to andre gartnerier havde udenlandske navne, S. Mathiassens *Blossom* (engelsk for blomst), Lauggårds Allé 48 (fra 1909) og N. Chr. Kallerups på Gladsaxevej 63-73, *Hortulania* (af latin hortus = have).

JEG GIK MIG OVER...

Gladsaxe Kommunes mange søer og andre vådområder har givet navn til en del ejendomme, hvor man ikke mindst i omegnen af Bagsværd Sø har brugt mange sø-navne.

Således fx *Sølyst* ved Aldershvile, en tid under Haraldsgave, en kampestensejendom på alder med slottet, godt 200 år, nu kendt som den kommunale kursusejendom "Søgård" med adresse Slots-parken 32.

Sølyst var også navnet på et gartneri, der var grundlagt i 1903 på Mørkhøjvej 96-106, lige ved grænsen til Husum, hvor der lå en lille sø, der strakte sig på begge sider af grænsen mellem Mørkhøj og Husum. Nu er den fyldt op og erstattet af parcelhuse på Mørkhøj-siden og etagehuse mod Husum.

På Aldershvilevej 71 A (tidligere Bagsværdvej 263) ses villaen *Søblink* (fra 1913), en herskabelig bolig med navnet som minde om den tid, da grundene gik helt ned til bredden af Bagsværd Sø med frit udsyn og ingen Ringvej 4, som først blev anlagt under anden verdenskrig.

Den store villa *Nydam* (fra 1917), Skovalléen 29, har navn efter søen af samme navn, der blev fredet i 1951.

Mosehuset på Gammelmosevej 150-54 var oprindelig en arbejder-bolig til Stengårdens Tegnværk. Det blev købt af murermester J. Th. Olsen i 1901 og eksisterede til 1965, da det blev erstattet af moderne bebyggelse ved nuværende Borremosen. J. Th. Olsen var første formand for Stengårdens Grundejerforening og sad i sognerådet 1913-21. *Mosehuset* ses også i dag på et stråtekt hus, Vandkarsevej 10.

På Pilegårdsvej 107, hjørnet af nuværende Pilebro, lå gartneriet *Åhuset* med navn efter Kagsåen, der dannede skel mellem Gladsaxe og Herlev.

Med relation til Utterslev Mose har vi *Mosely* på Kiær's Allé 14, *Svanely*, Lauggårds Allé 73-81, og *Vigen*, Kirstens Allé 11, mens lav-

området i Kildegårds kvarteret har inspireret til *Engdal*, et gartneri grundlagt i 1912, Ericavej 92-104.

DET BUGTER SIG...

Det kuperede landskab i Gladsaxe Kommune har også sat sig spor i en række navne med bakke, høj og lign.

Vi har tre *Bakkely*'er, Buddinge Hovedgade 22-24, Niels Finsens Allé 56 og det store handelsgartneri på Bagsværd Hovedgade 133, hvor Jørgen Jørgensen var i lære 1907-10.

Desuden *Bakkehuset*, Gammelmosevej 158, *Bakkebo*, Dickens Allé 24, *Bakken*, Kongshvilebakken 58-60, *Åsen*, Carl Blochs Allé 156, *Lyngbakke*, Buddingevej 228, *Højbo*, Søborghus Allé 4 (hvor både navn og årstallet 1924 – med romertal – ses tydeligt), og samme navn, men nok så relevant, Bakkedraget 33, *Høje Søborg* (ikke ejendomskomplekset), Dickens Allé 56, *Maglehøj*, gartneri grundlagt i 1902, et af kommunens ældste og et af de sidst overlevende af slagsen (til midten af 1950'erne), Maglegårds Allé 65-73. Her ligger rækkehuskomplekset Lauggårds Vænge siden 1957. Endvidere *Gladsaxevej*, Niels Fladeland Nielsens Gartneri i hjertet af det gamle Gladsaxe, på den oprindelige Branddamsvej 14.

Mærkeligt nok har kun én dal kunnet registreres, *Søborgdal*, Gladsaxevej 40.

DET GAMLE TRÆ, OH...

At Gladsaxe Kommune har været grønnere førhen end i dag kan næppe forbavse – og ej heller at mange har navngivet deres boliger med en træangivelse i forleddet.

Således *Haspehøj*, Hjortevænget 63, *Granhøj*, Christoffers Allé og *Lindehøj* både på Stengårds Allé 92-94 og Aldershvilevej 21.

Træerne gav ly for vejr og vind, og det afspejles i en række navne med træ som forled og -ly som efterled: *Birkely*, Krogshøjvej 147-

49, *Elmely*, Tinghøjvej 66, *Tjørnely*, både et gartneri på Mørkhøjvej 89-95 og en statelig villa på Buddinge Hovedgade 34, hvor Rådhushaven er i dag.

Lindely var en af villaerne fra pionertiden, på Niels Finsens Allé 34. Derudover er der *Poppelly*, Gladsaxevej 349-51, nabo til "Poppegård" i 341-45, *Ellely*, Wergelands Allé 8, *Egely*, Niels Finsens Allé 104, *Kastaniely* både på Anlægsvej 8-12 og Gladsaxe Møllevej 61, hvor familien Koch havde iskagehus i mange år. Det forsvandt i 80'erne med det store nybyggeri.

Tjørnehegn, Carl Blochs Allé 22-24, *Bøgehegn*, Erik Bøghs Allé 8, *Birkegården*, Søvej 3, *Birkehuset*, Erik Bøghs Allé 10 og *Nødebo*, både Gorkis Allé 3 og Ericavej 64-80.

Den nære tilknytning til Hareskoven har givet mange skovnavne i Bagsværdområdet: *Skovhus*, Taxvej 20-22, *Skovbakken*, Elmevænget 5, *Skovhuset*, Elmevænget 35 og *Skovhytten*, Søvej 27, hvor borgmester Erh. Jakobsen flyttede ind i 1963, som den første helårsbeboer.

Til den kategori hører også *Østerlund*, det kendte gartneri på Gammelmosevej 306, som Jørgen Jørgensens fader Peder startede i 1912, samt *Krathuset*, Septembervej 227, også navnet på skovløberhuset ved Højnæsbjerg i Hareskoven.

KALD EN SPADE...

De helt nøgterne navngivere har simpelthen fundet frem til det mest karakteristiske ved deres hus og givet det navn derefter. Meget nærliggende er det, at de allerfleste huse er opført af sten, og at vi da også har sådanne navne. De kendteste er *Stenhuset*, Aldershvile Slots "entréhus", Slotsparken 98, opført af kampesten, mens det yngre, men alligevel op mod hundrede år gamle *Stenhus* på Gammelmosevej 217, er et traditionelt murstenshus lige over for selve Stengårdens hovedbygning.

Gladsaxe Møllevej 127-29 har tilsvarende *Stenstuen*. En hvidkalket bungalow på Stengårds Allé 243 hedder *Hvide Hus*, hvilket er meget indlysende og næppe tænkt med associationer til den nok så berømte og imponante navnefælle i USA's hovedstad!

Ved Skovbrynet Station på den gamle Frederiksborgvej ligger skovløberhuset *Sandskredshus* – netop på en sandet skråning, og i ly af Gladsaxe Kirke lå gartneriet *Kirkely*, Gladsaxe Møllevej 59.

Den nordlige del af Gladsaxe Kommune er udpræget sandet, mens den sydlige er tilsvarende leret. Den sandede undergrund er vel årsagen til, at huset på Birkevænget 23-27 fik navnet *Hedebo*.

På Maglegårds Allé 114 ses tydeligt navnet *Nybo* med årstallet 1927. Det var en af pionererne i udstykningen fra Maglegård, maskinarbejder A.V. Jørgensen, som købte grunden i 1917 og fik eget hus ti år efter. Og hvad var mere nærliggende end at kalde familiens nye bolig for Nybo?

Stentehuset på Skovdiget 137 hentyder til, at der lige overfor har været en stente (dvs. overgang over et gærde) ind til Hareskoven. Det ses i dag som et af Gladsaxe Kommunes bedst vedligeholdte stråtekte huse. *Grænsebo* er også helt logisk. Villaen ligger på Bagsværdvej 101 A og er sidste hus på vejen, før man passerer kommunegrænsen til Lyngby-Taarbæk.

FREMMEDE FRUGTER...

At fremmed frugt smager bedst er ingen nyhed. Ej heller at nordboerne stedse har haft trang til at søge mod fremmede strande. Fra folkevandringstiden over vikingerne til renæssancens, oplysningstidens og guldalderens valfart mod fjerne lande og kulturer – lige til den moderne charterturismes tid med trang til at drage mod fjerne himmelstrøg.

Således også med husnavne i Gladsaxe Kommune, hvor ikke mindst Middelhavsområdet er stærkt repræsenteret. Mest markant

ser vi Italien repræsenteret – både det moderne og i latin-version. Således slet og ret *Italia*, Maglegårds Allé 33, *Mio Nido* (italiensk for “min rede”), Lauggårds Allé 19, og populære rejsemål som *Sorrento*, Uranienborg Allé 3, *Capri*, Wergelands Allé 39 (hvor der i dag kun er rustspor på muren efter det fortryllende navn!), og hertil kan vi så føje nok en Middelhavsø: *Elba*, Marienborg Allé 26.

Når vi går til det klassiske, er det naturligt at starte med den manende latinske indskrift på frk. Andersen-Høyers privatskole på Lauggårds Allé 13-17, der blev indviet i 1903 af pastor A.V. Holm: *Ora et labora* (bed og arbejde). Det skulle være et citat fra den franske kirkepolitiker, munk og helgen Bernhard af Clairveaux (1091-1153). I en årrække husede ejendommen et mere prosaisk foretagende, Lauge Petersens kludevaskeri. Huset blev nedrevet i 1976 for at gøre plads for en børneinstitution.

På Frødings Allé 2, lige bag Søborg Kirke, opførtes i 1924, ti år efter kirken, et menighedshus, som fik navnet *Salem*, hvilket er en kort-form for Jerusalem. En betegnelse, som bruges flere steder i Biblen. Længere nede ad vejen, Frødings Allé 23, har vi villa *Salvum*, opført i 1913. Det er latin for “frelst”. Her møder vi omkring 1920 frk. Esther Lund, der havde “Søborg Privatskole”. Mens vi er ved det religiøse, bør også *Effata* nævnes. Det er aramæisk og betyder “luk dig op”. Bygningen, der ligger Buddinge Hovedgade 115, blev opført 1937 som menighedshus til Gladsaxe Kirke. Den benyttes nu af DK-tankens på hjørnet af Alsikemarken.

På Bakkedraget finder vi i nr. 32 *Dacia*, som er latin for Danmark, og meget naturligt findes *Urania* på Uranienborg Allé 26 (latin for “himmelsk”).

På Christoffers Allé 65-67 ligger *Villa Alba*, som på latin betyder “hvid” (det er kalket rødt i dag), men det kan også være navngivet af en vidtberejst person, som kendte til italiensk, hvor ordet dels betyder solopgang og dels er en by ved Torino. Det var i Villa

Alba, at ingen ringere end Kaj Munk boede på et lejet værelse, da han skulle have ro til at læse forud for sin embedseksamen i 1923.

Går vi til det græske, kan vi starte med den græske gud for kunst og videnskab, *Apollon*, der har givet navn til en velholdt ældre villa på Carl Blochs Allé 4, hvor navnet stadig ses smukt prentet.

Mere spidsfindigt er navnet *Eureka* på Niels Finsens Allé 88. Det betyder på græsk “jeg har fundet det”, og det kan vel referere til, at netop dette sted er det, som familien altid har søgt. Noget lignende kan man forestille sig ved *Omega* på Maglegårds Allé 52. Det er det sidste bogstav i det græske alfabet – og det er måske den bolig, man endelig har nået efter mange forsøg. Det kan være en familie, der har flyttet meget og endelig fundet en sikker havn – drømmehuset?

Mere tvivlsom er *Pantea* på Bakkedraget 4. Det kan være en hjemmelavet variant af “Pantheon” – templet indviet til alle guder – evt. flertalsform med reference til “alle guddommelige ting”; der var jo folk, der tænkte stort i ældre tiders Gladsaxe.

Hvad ejerne har tænkt på, da de navngav den store ældre villa på Gammelmosevej 98-102 *Artemis*, er ikke godt at vide. Artemis var en græsk gudinde, datter af Zeus og tvillingsøster til Apollon. Hun var jagtens gudinde og betragtedes som den evigt kyske. Hvordan den græske mytologi har sneget sig ind i Gladsaxe er nok en overvejelse værd!

Lidt fransk og engelsk skal vi også have med – *Bien Venu* på Aldershvilevej 99 (“velkommen”), hvor Inger Kehlet havde privat “forberedelsesskole” midt i 1920’erne, og hvad er mere passende end den store planteskole *Osborne* på Tinghøjvej 77-93. Det var navnet på det kongelige slot på øen Wight, Dronning Victorias foretrukne vinterresidens. Hvordan forbindelsen til den britiske majestæt er knyttet til Buddinge er ikke godt at vide, men her deler Osborne skæbne med et flertal af de her omhandlede navne.

STEDNAVNE I GLADSAXE KOMMUNE

Gladsaxe Kommunes stednavne frembyder et broget billede – både historisk og betydningsmæssigt. Og om nogen endegyldige tolkninger kan man ikke tale, da der her som andetsteds må gås forsigtigt frem, når kilderne er så usikre. Her er dog i alle tilfælde nr. 1 nævnt som den mest sandsynlige.

GLADSAXE

“Strålende sten” – et klippestykke bragt sydpå med istiden indeholdende skinnende partikler, som har givet stenen og stedet et helligt præg, et kultsted – måske hvor Gladsaxe middelalderforter ses i dag.

“Strålende el. skinnende sværd el. kniv” – anvendt billedligt om et vandløb – Kagsåen på grænsen mellem Herlev og Gladsaxe. “Strålende rydning”.

BAGSVÆRD

- 1 “En skråning el. søbred med harpiksholdigt træ” – ved Bagsværd Sø (sværd jf. grønsværd).
- 2 “En bar (ubevokset) jordoverflade”.
- 3 “Bredden ved Bars sø – i så fald skulle Bar være et egenavn (en gud el. stormand).

BUDDINGE

-inge er en almindelig landsbyendelse (jf. Jellinge, Ellinge, Helsinge m.v.), der går tilbage til folkevandringstiden (5. årh.).

- 1 “Byen ved boderne” – første del af ordet kan betyde lille hus (“bod”) og referere til til Sokkelund Herreds ting, som afholdtes i Budding, hvor tingmændene overnattede i små huse, når der var tingmøde.
- 2 “Byen ved den lave bevoksning el. træstubbene” – bud (ældre = “but”) kan betyde træstamme eller stub.

- 3 “Byen ved bakken” – but kan betyde klump el. forhøjning og henvise til det bakkede terræn (jf. Tinghøj, hvor tingstedet lå, Københavns højeste punkt – i dag m. tv-masten).

MØRKHØJ

“Høj” henviser utvivlsomt til bronzealderhøjen “Sneglehøj” ved nuværende Turbinevej.

- 1 “Byen ved den mørke høj” – det mørke kunne være den mørke mosejord i Gyngemosen og /el. den mørke lyngbevoksning.
- 2 “Byen ved gravhøjen i mosen” – i ældre former ses Mørkhøj stavet med “y” og kunne således være afledt af myr = mose (jf. myremalm).

SØBORG

Søborg er ikke nogen oprindelig landsby, men et lokalt marknavn, som gav navn til den første bymæssige bebyggelse, der opstod i 1900-tallets første årtier.

“Bakken ved søen”, idet sø skulle være Utterslev Mose, som tidligere var – og benævntes – “sø”. Og “borg” kan være en variant af berg el. bjerg = bakke (jf. Frederiksberg, Bispebjerg og Jeppe på Bjerget). Afledt af den kraftige stigning i terrænet fra Utterslev Mose til Buddinge).

ARNE J. HERMANN F. 1930, CAND.MAG. I ENGELSK OG DANSK. LEKTOR VED GAMMEL HELLERUP GYMNASIUM 1964-2000. FORMAND FOR DET DANSKE HUGUENOTSAMFUND SIDEN 1989, NÆSTFORM. I MODERSMÅL-SELSKABET SIDEN 1991 OG NÆSTFORM. I HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB FOR GLADSAXE KOMMUNE SIDEN 1992. HAR BL.A. UDGIVET “GLADSAXE MILJØER FØR OG NU, EN BILLEDKAVALKADE” (1987).